

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΜΣ: Πολιτική Επιστήμη και Ιστορία

Κατεύθυνση: Πολιτική Κοινωνιολογία & Συγκριτική Πολιτική

Καθηγήτρια Σύμβουλος: Βασιλική Γεωργιάδου

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα: Οι αμερικανο-ΝΑΤΟικές βάσεις στην Ελλάδα και το κίνημα εναντίον τους. Η περίπτωση της Κρήτης.

Εικόνα 1. Η όψη της καμένης Νομαρχίας Χανίων μετά τα γεγονότα του 1990

Μάρκος Χατζησάββας
Φεβρουάριος 2019

«Η ύπαρξη υπερμεγεθών στρατιωτικών εγκαταστάσεων είναι, υπό οποιαδήποτε κυβέρνηση, ένας κίνδυνος για την ελευθερία και θα πρέπει να θεωρούνται ιδιαίτερα μια απειλή για τις δημοκρατικές ελευθερίες»

George Washington, Πρόεδρος των ΗΠΑ, 1796

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.	Εισαγωγή.....	2
2.	Ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο.....	3
2.1.	Αρχική συμφωνία. Τα γεγονότα.....	4
2.2.	Η συμφωνία και το πολιτικό προσωπικό.....	5
2.3.	Η παραπέρα τύχη της ελληνο-αμερικανικής Συμφωνίας.....	7
2.4.	Το πρακτικό αποτέλεσμα των Συμφωνιών.....	8
2.4.1.	Το αποικιακής έμπνευσης «καθεστώς της ετεροδικίας».....	9
3.	Το κίνημα κατά των Βάσεων.....	11
3.1.	Η περίπτωση της Ελλάδας.....	12
3.1.1.	Η διεθνής οπτική για τα γεγονότα διαμαρτυρίας στην Ελλάδα. Μια καταγραφή.....	13
3.1.2.	Η χρονική ακολουθία των φάσεων εναντίωσης στις Βάσεις στην Ελλάδα, με βάση τα γεγονότα-σταθμούς.....	23
3.1.2.1.	Γενετική φάση (1947 - 1954) και φάση Ανάπτυξης (1954 - 1965).....	24
3.1.2.2.	Ριζοσπαστικοποίηση και μετασχηματισμός (1965 - 1974).....	26
3.1.2.3.	Τα χρόνια της πρώιμης Μεταπολίτευσης. Γενικευμένος αντι-αμερικανισμός (1974-1985).....	27
3.1.2.4.	Η τελευταία φάση, 1985 μέχρι και τη δεκαετία του 2000. Λανθάνον αντι-αμερικανισμός.....	29
3.1.2.5.	Στο πλαίσιο του αντι-παγκοσμιοποιητικού κινήματος. Ελληνικό/Ευρωπαϊκό Κ.Φόρουμ.....	30
3.1.3.	Δύο ακόμα (μικρής εμβέλειας) προσπάθειες διεθνοποίησης.....	35
3.1.4.	Η ιδιαίτερη περίπτωση της Κρήτης. Ο χάρτης των αντιδράσεων.....	36
4.	Η εικόνα της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας σήμερα στην Ελλάδα. Οι εξελίξεις.....	52
5.	Επίλογος – Συμπεράσματα.....	54
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'.....	59
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	67

1. Εισαγωγή

Στην εργασία αυτή θα εστιάσουμε στο κίνημα εναντίον των Βάσεων στην Ελλάδα, ως κίνημα τοπικού κυρίως χαρακτήρα, αλλά με υπερτοπική και ενδεχομένως διεθνή σημασία. Θα εξετάσουμε την πορεία και τις μεταλλάξεις του από τη σκοπιά των κοινωνικών κινημάτων, εντοπίζοντας τις περιόδους εξάρσεων και υφέσεων και καταγράφοντας ταυτόχρονα με βάση τα γεγονότα, τις οργανώσεις, τις μορφές δράσης και το περιεχόμενο της εναντίωσης. Ταυτόχρονα, θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε τα εκάστοτε χαρακτηριστικά στοιχεία του κινήματος, σε σχέση με το ποια πτυχή του προβλήματος επέλεγε κάθε φορά να θέσουν οι δρώντες ως προτεραιότητα. Κρίσιμα ζητήματα, γύρω από τα οποία θα σταθεί η εργασία είναι α) το κομβικό για τη χώρα φαινόμενο του αντι-αμερικανισμού και οι ιστορικές του καταβολές, β) το καθεστώς λειτουργίας των αμερικανο-NATOϊκών βάσεων στην Ελλάδα, με ιδιαίτερη αναφορά στο «καθεστώς ετεροδικίας» που αποτελούσε πάντα σημείο τριβής και γ) τη σημασία που είχε για την ταυτότητα του κινήματος κατά των Βάσεων η αλληλεπίδραση με άλλα ελληνικά και διεθνή κινήματα.

Πέρα από τις ιστορικές αναφορές για την εγκατάσταση και εξέλιξη των αμερικανο-NATOϊκών Βάσεων στην Ελλάδα, ένα βασικό ερώτημα της εργασίας, στο οποίο θα προσπαθήσουμε να ανταποκριθούμε, αποτελεί το κατά πόσο το κίνημα εναντίον τους έχει αυτόνομο, σταθερά και διαχρονικά ταυτοτικά στοιχεία, κινηματική ατζέντα και στόχους, ή κάθε φορά έρχεται ως συλλογικό αίτημα να προστεθεί, να συμπληρώσει και τελικά να ενισχύσει συναφείς διεκδικήσεις που στον ένα ή τον άλλο βαθμό συνδέονται μαζί του. Για παράδειγμα, η συλλογική εναντίωση στις Βάσεις είναι απότοκο ενός επί δεκαετίες ιστορικά διαμορφωμένου αντι-αμερικανισμού στην Ελλάδα ή συμβολίζει την δυτική επικυριαρχία στη χώρα, την οικονομική και πολιτικο-στρατιωτική εξάρτησή της και τελικά την απομείωση της ανεξαρτησίας της; Το ότι έρχεται και ξανάρχεται στην ατζέντα των συλλογικών διεκδικήσεων σε διαφορετικές περιόδους με διαφορετικά επίδικα, προβάλλοντας συχνά διαφορετικές αιτιάσεις (εξάρτηση, φιλειρηνικά αισθήματα, οικολογικές ευαισθησίες, ζητήματα υγείας κλπ), υποδηλώνει βαθιά κοινωνική ενθάρτυση της εναντίωσης στις ξένες στρατιωτικές Βάσεις, τον πόλεμο και τον милитарισμό, ή αποτελεί μια ευέλικτη αιτίαση που είναι συμβατή με άλλου είδους συλλογικά αιτήματα και διεκδικήσεις, τις οποίες τροφοδοτεί και ενισχύει; Τα αρνητικά αισθήματα απέναντι στις Βάσεις, όπως αυτά εκφράζονται κάθε φορά, είναι αναλογικά διασπαρμένα σε όλη την ελληνική επικράτεια και τον πληθυσμό, ή αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα κυρίως τοπικών κοινωνιών και συνδέονται μεταξύ άλλων με τοπικές ιδιαιτερότητες ιστορικού, πολιτικού και πολιτισμικού χαρακτήρα, ή ακόμα και με ζητήματα περιφερειακής ή τοπικής ανάπτυξης; Τέλος, το κίνημα κατά των Βάσεων στην Ελλάδα σχετίζεται με αντίστοιχα κινήματα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, σε ό,τι αφορά στα ελατήρια, τους στόχους, τις μεθόδους και τη μαζικότητα;

Στην εργασία αυτή, στην ενότητα 2. θα επιχειρήσουμε να σκιαγραφήσουμε συνοπτικά το ιστορικό πλαίσιο εγκατάστασης των αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα, τη στάση των πολιτικών δυνάμεων της χώρας απέναντι σ' αυτή την εξέλιξη, το αποτέλεσμα από την πολύχρονη λειτουργία τους και το αποικιακού χαρακτήρα καθεστώ της «ετεροδικίας». Σε μια εκτεταμένη ενότητα (3.) θα εστιάσουμε στο αντι-βασικό κίνημα στην Ελλάδα, διακρίνοντας αδρά μεγάλες χρονικές περιόδους από το 1953 μέχρι σήμερα. Πέρα από βιοματικά στοιχεία και αναφορές στον Τύπο και σε αρχεία κοινωνικών και πολιτικών οργανώσεων, θα αντλήσουμε ποσοτικά στοιχεία και στατιστικές για μια συγκεκριμένη περίοδο από μια βάση δεδομένων αμερικανικού πανεπιστημίου για ευρωπαϊκά γεγονότα διαμαρτυρίας. Στο πλαίσιο αυτό θα επιχειρήσουμε και μια σύγκριση της Ελλάδας με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Εκ των πραγμάτων, μεγάλο μέρος της ενότητας θα αφιερωθεί σε περιγραφές δράσεων και εξελίξεων στο περιορισμένο πεδίο της Κρήτης και περισσότερο στα Χανιά, λόγω αφενός της σημασίας που έχουν για την δυτική υπερδύναμη και τα σχέδιά της στην περιοχή οι βάσεις της Σούδας και του Ακρωτηρίου Χανίων και αφετέρου, λόγω της μεγάλης συγκέντρωσης δράσεων και κινηματικών εξελίξεων εκεί, από τη Μεταπολίτευση μέχρι σήμερα. Στην ενότητα 4. θα παραθέσουμε συνοπτικά την κατάσταση σήμερα στις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ και τις εξελίξεις στο θέμα των βάσεων και της εν γένει αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας στην Ελλάδα. Τέλος, στην

ενότητα 5. θα καταθέσουμε ως επίλογο κάποια συμπεράσματα, αλλά και κάποιες σκέψεις εν είδει συμπερασμάτων, που γεννήθηκαν κατά την εκπόνηση της εργασίας. Στο «Παράρτημα Α'» στο τέλος της εργασίας, θα παραθέσουμε κάποια ιστορικής σημασίας υλικά της χανιώτικης «Επιτροπής κατά των Ξένων Βάσεων και της Εξάρτησης» από ιδιωτικό αρχείο.

2. Ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο

Επειδή η συναίνεση για την φιλοξενία και παραμονή ξένων στρατιωτικών εγκαταστάσεων σε μια χώρα σχετίζεται άμεσα με τις παραδόσεις, τη συλλογική δημοκρατική συνείδηση και την ίδια την ποιότητα της δημοκρατίας στην χώρα αυτή, είναι σκόπιμο να κάνουμε μια αναφορά στο είδος της δημοκρατίας που υιοθέτησε ιστορικά η Ελλάδα. Ενώ η διαφορά της δημοκρατικής από τις εξουσιαστικές περιόδους στην Ελλάδα είναι σαφής, σε ουσιαστικό επίπεδο η ποιότητα της δημοκρατίας ήταν ανομοιογενής, ιδιαίτερα κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και τις δύο δεκαετίες μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Σε εκείνες τις εποχές, ορισμένες δημοκρατικές διαδικασίες, συμπεριλαμβανομένης της άσκησης κάποιων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, περιορίστηκαν. Αυτό δεν σημαίνει ότι η δημοκρατία στην Ελλάδα ήταν απλώς μια «πρόσοψη» για μεγάλες χρονικές περιόδους. Εξάλλου, κατά τον εικοστό αιώνα, η καθαρή αυταρχική κυριαρχία διήρκεσε μόνο για δώδεκα χρόνια στη χώρα. Ωστόσο, σε ορισμένες περιόδους δημοκρατικής κυριαρχίας, εξέλιπε η πολιτική συμμετοχή ορισμένων κατηγοριών του πληθυσμού (για παράδειγμα, τα μέλη των αριστερών κομμάτων και οι γυναίκες). Κάποια πολιτικά δικαιώματα καθυστέρησαν πολύ να αναγνωριστούν. Οι γυναίκες ψήφισαν και συμμετείχαν στις βουλευτικές εκλογές για πρώτη φορά το 1953, ενώ το ΚΚΕ ήταν εκτός νόμου μεταξύ 1947 και 1974 (Voulgaris, 2001). Επίσης, υπήρξαν διάφορες παρεμβάσεις, τόσο εσωτερικές (για παράδειγμα, από το βασιλιά το 1965) όσο και εξωτερικές (π.χ. από τον Αμερικανό πρόεδρο στα πρώτα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου) που επηρέασαν το μέγεθος, τη σύνθεση και τη διάρκεια κάποιων ελληνικών κυβερνήσεων. Παρόλο που λειτουργούσαν δημοκρατικοί θεσμοί στην Ελλάδα την περίοδο 1946-1967, το μεταπολεμικό δημοκρατικό καθεστώς συνολικά ήταν αδύναμο και εύθραυστο. Μόνο μετά το 1974 δημιουργήθηκε μια σχετικά επαρκής δημοκρατία (Νικολακόπουλος, 2016).

Μια άλλη πτυχή που σκιαγραφεί την ποιότητα της δημοκρατίας στην Ελλάδα και σχετίζεται με την εποχή που πάρθηκε η απόφαση εγκατάστασης των Βάσεων στη χώρα, μπορεί να γίνει αντιληπτή με την προσέγγιση που εστιάζει στα ιδιαίτερα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά του πολιτικού προσωπικού, που επηρεάζουν την πολιτική πορεία του και συνδέονται με την λειτουργία του πολιτικού και του κομματικού συστήματος (Patty, 2005). Ο πρωταρχικός ρόλος του κράτους στην ελληνική κοινωνία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο καθόρισε και τα στοιχεία που έπρεπε να χαρακτηρίζουν το πολιτικό προσωπικό. Ιδιαίτερα μετά το 1949 που καταβλήθηκε προσπάθεια ανασυγκρότησης της οικονομίας και της δημόσιας διοίκησης σχεδόν από το μηδέν, όπως επίσης και διαφύλαξης του φιλοδυτικού προσανατολισμού της χώρας μετά τον πόλεμο και τον ελληνικό Εμφύλιο, το βάρος έπεφτε σε δημόσιους λειτουργούς και στρατιωτικούς, δηλαδή στον σκληρό πυρήνα του κράτους. Έτσι, όσον αφορά στο επαγγελματικό υπόβαθρο των Ελλήνων πολιτικών, η παρουσία πρώην στρατιωτικών αξιωματούχων σε πολιτικά πόστα, ακόμη και σε περιόδους δημοκρατικής κυριαρχίας (με εξαίρεση τη Μεταπολίτευση) ήταν αρκετά μεγάλη. Αυτή η παρουσία είχε να κάνει με τον σημαντικό ρόλο του στρατού την περίοδο μετά τη νίκη του στον εμφύλιο πόλεμο (1946-49). Παρόλο που αυτή η παρουσία αναμένονταν να είναι πιο ηχηρή κατά τη περίοδο της στρατιωτικής χούντας (1967 -73), ήταν αρκετά μικρότερη συγκριτικά με την περίοδο πριν από αυτήν, όπως κατέδειξε σχετική έρευνα. Μια ματιά στους πολιτικούς του 1944-67 δείχνει ότι ενώ οι δικηγόροι συνέχισαν να είναι η πλειονότητα πολιτικών και υπουργών, η δεύτερη πιο σημαντική κατηγορία ήταν οι δημόσιοι υπάλληλοι, ακολουθούμενοι από πρώην στρατιωτικούς και πολιτικούς πλήρους απασχόλησης. (De Almeida et al., 2004). Η ισχυρή παρουσία εκπροσώπων του κρατικού συστήματος στην πολιτική συνέχισε σε μια διαφορετική μορφή κατά το στρατιωτικό καθεστώς του 1967-74, οπότε το ποσοστό των στρατιωτικών

υπαλλήλων στο καθεστώς των συνταγματαρχών ήταν αισθητό, ενώ το ποσοστό των δικηγόρων μειώθηκε. Η τάση αυτή σχεδόν εξαφανίστηκε μετά την κατάρρευση του χουντικού καθεστώτος. Τέλος, κατά την τελευταία δεκαετία του εικοστού αιώνα, μόνο μια πολύ μικρή ομάδα βουλευτών και υπουργών ήταν πρώην αξιωματικοί του στρατού. Η εξέλιξη αυτή ήταν πιθανώς συνέπεια της εισβολής στη Κύπρο, η οποία είχε αρνητικές συνέπειες στην δημόσια εικόνα του στρατιωτικού κλάδου (Sotiropoulos & Bourikos, 2002).

Αλλά ακόμα και οι εξελίξεις στην πολιτική γεωγραφία της χώρας, μετά τον ακραίο διπολισμό του Εμφυλίου, συμβάλλουν στη δημιουργία του πολιτικού κλίματος που ήταν απαραίτητο για μια συμφωνία βαρύνουσας πολιτικο-στρατιωτικής σημασίας μακράς πνοής, όπως εκείνης μεταξύ ΗΠΑ και Ελλάδας για την εγκατάσταση των αμερικανικών Βάσεων. Έτσι, στην διασύνδεση δύο βασικών διαιρετικών τομών (Εθνικός Διχασμός και Εμφύλιος) εντοπίζεται τα μεταπολεμικά χρόνια η ιστορική ανάγκη για την εμφάνιση του πολιτικού χώρου του *Κέντρου* και οι καταβολές ενός τριπαταξαξιακού συστήματος κομμάτων. Το 1950 οι «κεντρώοι» Νικόλαος Πλαστήρας και Εμμανουήλ Τσουδερός συνεργάζονται πολιτικά σε ένα ενιαίο κόμμα, την ΕΠΕΚ. Η πρόσκαιρη επιτυχία της ΕΠΕΚ το 1950 και η επακόλουθη ήττα της έφεραν στο προσκήνιο τον *Ελληνικό Συναγερμό* (Ε.Σ.), ως το πρώτο συνειδητό εγχείρημα υπαγωγής του Εθνικού Διχασμού στις νέες διαιρέσεις του Εμφυλίου. Την ίδια εποχή, ο ηγέτης του Ε.Σ. στρατιωτικός Αλ. Παπάγος προσπαθεί να συσπειρώσει τις δυνάμεις του συντηρητικού πόλου. Οι ΗΠΑ επιθυμούσαν κυβέρνηση της Δεξιάς που θα συσπείρωνε και κεντρώες δυνάμεις. Οι εξελίξεις τους δικαίωσαν. Το 1951 αρκετοί πολιτευτές των Φιλελευθέρων, μαζί τους και ο Τσουδερός συνεργάζονται με τον Ε.Σ. του Παπάγου. Το «Κέντρο» από το '51 και μετά αποτελούσε ένα συνονθύλευμα συντηρητικών και φιλελεύθερων πολιτευτών με τους ψηφοφόρους τους να τείνουν περισσότερο προς τη Δεξιά (Νικολακόπουλος, 2016).

2.1. Αρχική συμφωνία. Τα γεγονότα

Στις 12 Οκτώβρη του 1953, οι κυβερνητικοί εκπρόσωποι σε Αθήνα και Ουάσιγκτον έκαναν ταυτόχρονα την εξής δήλωση: *«Εις εκπλήρωσιν των εκ του άρθρου 3 της Συνθήκης Βορείου Ατλαντικού απορρεουσών υποχρεώσεών των, η κυβέρνησις του Βασιλείου της Ελλάδος με την έγκρισιν της Αυτού Μεγαλειότητος του Βασιλέως και η κυβέρνησις των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής υπέγραψαν σήμερον μίαν Διμερή Συμφωνία, παρέχουσιν εις τας ΗΠΑ το δικαίωμα όπως βελτιώσωσι και χρησιμοποιώσιν από κοινού μετά της ελληνικής κυβερνήσεως ωρισμένα αεροδρόμια και ναυτικές εγκαταστάσεις εν Ελλάδι. Η συμφωνία έχει ως προορισμόν, διευκολυνόμενης της ολοκληρώσεως της αμύνης της Ελλάδος, της αναπτυχθείσης κατά τα τελευταία πέντε έτη με την αμερικανικήν βοήθειαν, εντός του αμυντικού συστήματος του ΝΑΤΟ, να ενισχύση την ασφάλειαν της περιοχής του Βορείου Ατλαντικού και να διαφυλάξη τη διεθνήν ειρήνην και ασφάλειαν»* (Λιναρδάτος, 1978: 121). Άρα, την πρώτη κιόλας μετεμφυλιακή περίοδο στη χώρα και σε κλίμα Ψυχρού Πολέμου διεθνώς, η αρχική συμφωνία για εγκατάσταση των αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα παρουσιάστηκε ως κίνηση ενίσχυσης της άμυνας της και εργαλείο σταθερότητας και ειρήνης για την ευρύτερη περιοχή. Η συμφωνία αποτέλεσε άλλο ένα κορυφαίο βήμα στην πορεία συμπίεσης της μετεμφυλιακής Ελλάδας με τις ΗΠΑ, τρίτο στη σειρά μετά το Δόγμα Τρούμαν (12/3/1947) και την ένταξη στο ΝΑΤΟ (18/2/1952). Η συμφωνία δεν κυρώθηκε ουσιαστικά ποτέ από τη Βουλή, κατά παράβαση του Συντάγματος (άρθρο 27, παρ. 2) που προβλέπει ότι *«χωρίς νόμο που ψηφίζεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, δεν είναι δεκτή στην Ελληνική Επικράτεια ξένη στρατιωτική δύναμη, ούτε μπορεί να διαμένει σ' αυτή ή να περάσει μέσα από αυτή»*. Τυπικά η σχετική συμφωνία υπογράφηκε στην Αθήνα, στο υπουργείο Εξωτερικών, από τον Έλληνα υπουργό Στ. Στεφανόπουλο και τον Αμερικανό πρεσβευτή Κάβ. Κάνον, στις 12 Οκτώβρη του ιδίου έτους, ενώ κυρώθηκε την ίδια μέρα μέσα στις κλειστές πόρτες του Υπουργικού Συμβουλίου της κυβέρνησης Παπάγου.

Στο ερώτημα: *ποιος είχε την πρωτοβουλία της εγκατάστασης των βάσεων στο ελληνικό έδαφος;*, η απάντηση του αρχηγού του «Συναγερμού» Πρωθυπουργού Αλ. Παπάγου στη Βουλή (27/11/1953), συνιστούσε διεκδίκηση της πατρότητας της ιδέας: *«Είμαι ευτυχής κύριοι βουλευτές και υπερήφανος διότι υπεγράφη η*

συμφωνία περί στρατιωτικών ευκολιών, δι' ης παραχωρούνται βάσεις εν Ελλάδι προς τας ενόπλους δυνάμεις των ΗΠΑ. Ευθύς ως εξελέγη ο στρατηγός Αϊζενχάουερ Πρόεδρος των ΗΠΑ, απηύθηνα προς αυτόν προσωπικήν επιστολήν, διά της οποίας του εισηγούμην, όπως διά την καλύτεραν διασφάλισιν της αμύνης της Ελλάδος και εντός του πλαισίου του άρθρου 51 του ΟΗΕ και του άρθρου 3 του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου, συναφθή συμφωνία περί παραχωρήσεως βάσεων εκ μέρους της Ελλάδος προς τας ΗΠΑ» (Πρακτικά Βουλής, 27-11-1953 & «Ελληνικός Συναγερμός» Κόμμα, 1953: 184). Επρόκειτο για μια εκδοχή που πέραν των όποιων ελατηρίων του δηλούντα, σκιαγραφούσε το μέγεθος της υποτέλειας που διέκρινε τους τότε πολιτικούς εκπροσώπους των οικονομικο-πολιτικών ελίτ¹. Όταν τελικά η συμφωνία πέρασε από την Επιτροπή εξουσιοδοτήσεων της Βουλής στις 22-23/10/1953, από τη συζήτηση εξαιρέθηκαν δύο απόρρητα παραρτήματά της: το ένα αφορούσε τις λεπτομέρειες του *προνομίου της ετεροδικίας* (το δικαίωμα δηλαδή του αμερικανικού προσωπικού των Βάσεων να δικάζεται στις ΗΠΑ για αδικήματα που διέπραξε στην Ελλάδα) και το άλλο, η χωροθέτηση των Βάσεων (Μάρδας, 1992: 61).

Εικόνα 2. Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας «Εθνος» της 19^{ης} Νοεμβρίου 1952 & φωτογραφία του Σπύρου Μαρκεζίνη

2.2. Η συμφωνία και το πολιτικό προσωπικό

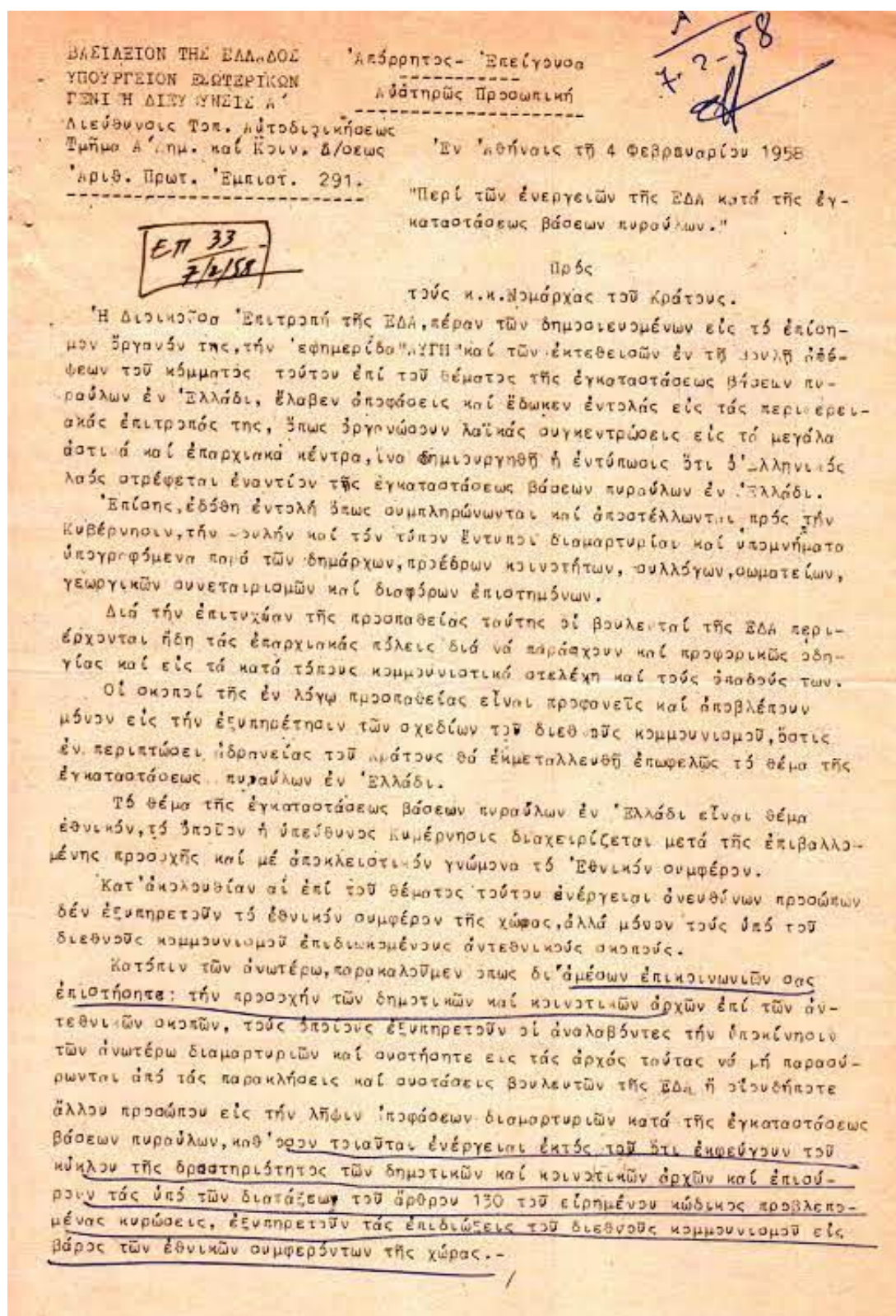
Η συμφωνία του '53 βρήκε την επιδοκιμασία της πλειοψηφίας του αστικού πολιτικού κόσμου. Στην Βουλή, υπέρ της συμφωνίας ψήφισαν ο δεξιός «Ελληνικός Συναγερμός» και οι κεντρώοι από το «Κόμμα Φιλελευθέρων». Τη συμφωνία χαιρέτισε επίσης ο Γ. Παπανδρέου, λέγοντας ότι «...η αμερικανική δύναμις έρχεται εις την Ελλάδα ως εγγύησις ασφάλειας». Κατά της συμφωνίας ψήφισαν η ΕΠΕΚ και το ΔΚΕΛ του Καρτάλη. Η Αριστερά εκτός Βουλής την περίοδο αυτή (ΕΔΑ) ή σε καθεστώς μετεμφυλιακής παρανομίας (ΚΚΕ, ΑΚΕ), αντιτάχθηκε σθεναρά στη συμφωνία. Η ΕΔΑ χαρακτήρισε δημόσια τη συμφωνία παραχώρησης εδαφών και χώρου στρατιωτικών ενεργειών σε ξένα στρατεύματα, ως καίριο πλήγμα κατά των λαϊκών συμφερόντων και της εθνικής ανεξαρτησίας και ζήτησε τη καταφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία². Το ΚΚΕ κατήγγειλε πάραυτα (13/10/1953) και με σκληρό τρόπο την συμφωνία, μιλώντας για «...ένα καινούργιο έγκλημα εθνικής προδοσίας και ξεπουλήματος της πατρίδας μας που πραγματοποίησε χτες ο παπαγικός Συναγερμός [...] είναι ζήτημα αν η ιστορία μας γνώρισε άλλη πιο κατάπτυστη, ατιμωτική και προδοτική συμφωνία [...] κάτω οι προσκυνημένοι. Ζήτω η λευτεριά»³. Ταυτόχρονα, σε εθνική προδοσία εκ μέρους της Αριστεράς (ακόμα και όταν η ΕΔΑ έγινε κοινοβουλευτική δύναμη) και σε «επιδιώξεις του

¹ Την πρόταση Παπάγου προς Αϊζενχάουερ – αν δεχτούμε ότι επρόκειτο για ελληνική πρωτοβουλία – μετέφερε ο τότε υπουργός Συντονισμού Σπ. Μαρκεζίνης, όπως ο ίδιος είχε πολλάκις παραδεχτεί, όταν επισκέφθηκε τις ΗΠΑ τον Μάιο του '53 (Μαρκεζίνης, 1979: 101).

² Από την «ΑΥΓΗ» της 21^{ης} Οκτωβρίου 1953.

³ Από τα «Επίσημα Κείμενα ΚΚΕ», τόμος 7ος, σελ. 359 – 362.

διεθνούς κομμουνισμού εις βάρος των εθνικών συμφερόντων», αναφερόταν και το μετεμφυλιακό κράτος, ακόμα και σε επίσημα έγγραφά του (βλ. Εικόνα 3.). Συνδέοντας τις Βάσεις με την κατοχή πυραύλων στην Ελλάδα, προφανώς «αναγκαίων» στην αντιπαράθεση με το «Σιδηρούν Παραπέτασμα», συνιστούσε εγγράφως σε τοπικές αρχές πώς έπρεπε να αντικρούσουν τις προσπάθειες αριστερών βουλευτών για να αποτυπωθεί η λαϊκή δυσaráεσκεια απέναντι στις αμερικανικές Βάσεις.

Εικόνα 3. Απόρρητο έγγραφο του Υπουργείου Εσωτερικών της 4-2-1958 προς τους κατά τόπους «Νομάρχες του Κράτους», για να επιληφθούν «περί των ενεργειών της ΕΔΑ κατά της εγκαταστάσεως βάσεων πυραύλων».

2.3. Η παραπέρα τύχη της ελληνο-αμερικανικής συμφωνίας

Μετά την αρχική συμφωνία του '53, η στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ στην Ελλάδα συντηρήθηκε ή επεκτάθηκε και με άλλες (συνολικά 130) συμφωνίες που υπογράφηκαν από επόμενες κυβερνήσεις. Στη Μεταπολίτευση, υπό το βάρος γενικευμένης λαϊκής αποστροφής για την αμερικανοκίνητη χούντα που μόλις είχε ανατραπεί, μια προσπάθεια «εκσυγχρονισμού» άρχισε το 1976. Στις 26-7-1977 μονογραφήθηκε σχέδιο νέας συμφωνίας από τους Δ. Μπίτσιο και Χ. Κίσινγκερ, που όμως παρέμεινε σχέδιο. Το έργο του «εκσυγχρονισμού» έμελλε να φέρει σε πέρας η επερχόμενη κυβέρνηση του Α. Παπανδρέου, που παρά τις διακηρύξεις του ΠΑΣΟΚ περί απομάκρυνσης των βάσεων, όταν ανέλαβε την διακυβέρνηση της χώρας το 1981 δεν το έπραξε ποτέ (Ριζοσπάστης, 2010). Στην αρχή της πρώτης κυβερνητικής του θητείας το 1982, ο τότε ΥΠ.ΕΞ. Γ. Καψής υπέγραψε⁴ την ανανέωση παραμονής των βάσεων, με τίτλο «Συμφωνία Απομάκρυνσης». Τον Απρίλη του 1990 με κυβέρνηση πλέον της Ν.Δ. υπό τον Κ. Μητσοτάκη⁵ και με ΥΠ.ΕΞ. τον Α. Σαμαρά, υπογράφεται άλλη μια σημαντική συμφωνία παραμονής των βάσεων. Ακολούθησαν και άλλες συμπληρωματικές συμφωνίες στο πλαίσιο της ετήσιας ανανέωσης παραμονής. Πιο καίρια για τη μελλοντική τύχη τους, ήταν εκείνη της 13-6-2001 στις Βρυξέλλες από τους τότε ΥΠ.ΕΞ. Ελλάδας και ΗΠΑ, Γ. Παπανδρέου και Κ. Πάουελ, με τίτλο «Συνολική Τεχνική Συμφωνία μεταξύ Ελληνικής Δημοκρατίας και ΗΠΑ», που ήρθε μάλιστα προς κύρωση στη Βουλή. Πρόκειται για τη συμφωνία που καθιέρωσε *καθεστώς γενικευμένης ετεροδικίας* για όλους τους Αμερικανούς, στρατιωτικό και πολιτικό προσωπικό, που βρίσκονται με κρατική αποστολή στην Ελλάδα.

Εικόνα 4. Με τις υπογραφές Α. Σαμαρά και Γ. Α. Παπανδρέου βάθυνε η σύνδεση της Ελλάδας στο πολιτικο-στρατιωτικό άρμα των ΗΠΑ και παγιώθηκε το καθεστώς των Βάσεων.

Τέλος, παρά το ότι κατά την κυβερνητική της θητεία δεν ετέθη ζήτημα ανανέωσης ή μη των Βάσεων, η με κορμό την Αριστερά κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ από το 2015, δεν έδειξε να έχει προτεραιότητα να διαχειριστεί την υπόθεση των βάσεων, παρά τη πρότερη αρνητική για τις Βάσεις ρητορεία του χώρου του ΣΥΡΙΖΑ.

⁴ Τα ρεπορτάζ της εποχής ανέφεραν χαρακτηριστικά: «έκλαιγε και υπόγραφε».

⁵ Ενδιαφέρον προκαλεί η συγκυρία του Χανιώτη στην καταγωγή Πρωθυπουργού με το γεγονός ότι είχε μόλις προηγηθεί η υπερ-συγκέντρωση της μεγάλης πλειονότητας των στρατιωτικών δραστηριοτήτων των ΗΠΑ, από όλες σχεδόν τις περιοχές της χώρας (Ν. Μάκρη, Γούργες, Ελληνικό) στις δύο αμερικανο-ΝΑΤΟικές βάσεις που εδρεύουν στη Σούδα και το Ακρωτήριο Χανίων.

2.4. Το πρακτικό αποτέλεσμα των συμφωνιών

Από τις 800 περίπου στρατιωτικές βάσεις των ΗΠΑ στο εξωτερικό, οι περισσότερες (πάνω από 500 και με πάνω από 64.000 προσωπικό) εδρεύουν σε ευρωπαϊκό έδαφος (κυρίως σε Γερμανία, Βρετανία, Ιταλία κ.α.), με τη Γερμανία να υπερτερεί. Οι υπόλοιπες είναι διάσπαρτες στον πλανήτη, με την Ιαπωνία να διατηρεί 111 και την Ν. Κορέα 106 βάσεις. Στις αρχές του 2015 το αμερικανικό Πεντάγωνο ενημέρωσε ότι τερματίζει τις επιχειρήσεις του σε μια αεροπορική βάση στη Βρετανία και την παραδίδει στην κυβέρνηση της χώρας, όπως και άλλες 14 στρατιωτικές βάσεις ανά την Ευρώπη, στο πλαίσιο μέτρων δραστικής μείωσης του προϋπολογισμού του και εξοικονόμησης ενός τρις δολαρίων σε μια δεκαετία (News247, 2015).

Παρόλο που κύριος στόχος των βάσεων, όταν δημιουργήθηκαν, ήταν η ΕΣΣΔ και οι δορυφορικές τους Λαϊκές Δημοκρατίες, σήμερα που δεν υπάρχει πλέον το σοσιαλιστικό στρατόπεδο δεν σημαίνει ότι οι βάσεις έχασαν τη σημαντικότητά τους για τις ΗΠΑ. Τουναντίον, η Αμερικανοί μέσω των βάσεων συντηρούν και ενισχύουν την παρουσία τους στον χώρο των πρώην σοσιαλιστικών χωρών. Αναζητώντας μια εξήγηση για την πρόσφατη ρωσο-ουκρανική κρίση στη Μαύρη Θάλασσα και συμβουλευόμενοι τον σχετικό χάρτη (Εικόνα 5.) των αμερικανο-ΝΑΤΟικών βάσεων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, παρατηρούμε ότι η Ουκρανία λειτουργεί ως στρατιωτικό και γεωπολιτικό σύνορο μεταξύ Ρωσίας και Δύσης. Χαρακτηριστικές άλλωστε είναι και οι τοποθετήσεις σημαντικών Αμερικανών γεωπολιτικών θεωρητικών (αλλά και διαμορφωτών) της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Αφενός ο Ζμπίγκνιου Μπρζεζίνσκι, σύμβουλος εθνικής ασφαλείας του πρώην Προέδρου των ΗΠΑ Τζίμι Κάρτερ και ένας από τους «γκουρού» της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, από το 1997 έγραφε στο βιβλίο του «Η Μεγάλη Σκακιέρα»: «Ούτε η Δύση ούτε η Ρωσία μπορούν να αντέξουν την απώλεια της Ουκρανίας προς όφελος του αντιπάλου τους». Πρόκειται για τη γνωστή γεωπολιτική θέση/αντίληψη ότι όποιος ελέγχει την Ευρασία ελέγχει τον κόσμο. Σε περίπτωση ένταξης της Ουκρανίας στον ευρωατλαντικό ιστό (Ε.Ε. και ΝΑΤΟ), η θηλιά για τη Μόσχα σφίγγει απειλητικά. Αφετέρου ο πρώην υπουργός Εξωτερικών Χένρι Κίσινγκερ (γνωστός και ως «μάγος» της αμερικανικής διπλωματίας), σε άρθρο του στην «Ουάσιγκτον Ποστ» προειδοποιούσε στην αρχή της ουκρανικής κρίσης για το αδιέξοδο μιας ενδεχόμενης σύγκρουσης μεταξύ Δύσης και Ρωσίας στην περιοχή.

Εικόνα 5. Χάρτης της στρατιωτικής παρουσίας των ΗΠΑ στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη.

Η συσσώρευση των δυτικών (αμερικανικών) στρατιωτικών δυνάμεων στις χώρες της περιοχής, κλιμακώνει τη στρατιωτική πίεση στη Ρωσία, υποχρεώνοντάς την σε ανάλογοι τύπου αντιδράσεις. Έτσι, σύμφωνα με το Swiss Institute for Peace and Energy Research (SIPER), η Ρωσία διατηρεί είκοσι μία (21) στρατιωτικές βάσεις σε εννέα (9) χώρες – πρώην δημοκρατίες ή περιοχές της Σοβιετικής Ένωσης – στην μεθόριο με αυτές: δύο (2) βάσεις στην Αρμενία, τέσσερις (4) στη Λευκορωσία, τέσσερις (4) στο

Καζακστάν, μία (1) στο Κιργιστάν, επτά (7) στο Τατζικιστάν, καθώς και (χωρίς την επίσημη άδεια των τοπικών κυβερνήσεων) από μία στην Υπερδνειστερία (περιοχή της Μολδαβίας), τη Νότια Οσετία και την Αμπχαζία (περιοχές που αποσχίστηκαν από τη Γεωργία). Από την άλλη οι Αμερικανοί, για τους οποίους είναι ευκολότερο να αναφέρει κάποιος τις χώρες όπου δεν υπάρχουν αμερικανικές βάσεις παρά εκείνες που διαθέτουν, έχουν σημαντική στρατιωτική παρουσία σε εγκαταστάσεις στη Ρουμανία (Camp Mihail

Kogalniceanu, αεροδρόμιο και εγκαταστάσεις στο λιμάνι της Κωνσταντίνας στη Μαύρη Θάλασσα και στον Νότο της χώρας εγκατάσταση αντιβαλλιστικών πυραύλων), Βουλγαρία (Novo Selo) κοντά στο λιμάνι Μπουργκάς στη Μαύρη Θάλασσα, Αλβανία, Κόσοβο, Βόρεια Μακεδονία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Εσθονία, Λιθουανία, Λετονία, Πολωνία και Τουρκία. Όσο για τον τελευταίο επίδοχο χώρο, την Ουκρανία, ήδη από το καλοκαίρι του 2017 οι ΗΠΑ έχουν πατήσει πόδι στο λιμάνι του Ochakiv δίπλα στην Κριμαία (Imerodromos.gr_b, 2018).

Στην Ελλάδα, η ακολουθία των συμφωνιών με τις ΗΠΑ απέβη μέχρι σήμερα στην δημιουργία, παραμονή και επέκταση βάσεων και υποδομών ελλιμενισμού, ανεφοδιασμού, συντήρησης, αεροπορικών, επικοινωνιών και ηλεκτρονικού πολέμου, αντι-αεροπορικής άμυνας, πυρηνικών όπλων μεγάλου βεληνεκούς, πυρηνικών ναρκοπεδίων, στρατηγείων, ραδιοφωνικών σταθμών κ.α.: Το πολυεθνικό Συντονιστικό Κέντρο Θαλάσσιων Μεταφορών, η βάση των AWACS στο Ακτίο, το πολυεθνικό στρατηγείο εκστρατείας στη Θεσσαλονίκη, το επιχειρησιακό στρατηγείο (Operations Headquarter (OHQ)) στον Τίρναβο Λάρισας, η ναυτική Βάση στη Σούδα, η αεροπορική Βάση ευκολίας των ΗΠΑ στο Ακρωτήριο Χανίων, το πολυεθνικό εκπαιδευτικό κέντρο επιχειρήσεων υποστήριξης ειρήνης (ΠΕΚΕΥΕ), το Πεδίο Βολής Κρήτης (ΠΒΚ) στα Χανιά, η βάση τηλεπικοινωνιών στη Νέα Μάκρη, η αεροπορική βάση στο Ηράκλειο (αργότερα φιλοξένησε τις τηλεπικοινωνιακές εγκαταστάσεις της Ν. Μάκρης), το κέντρο «αντι-τρομοκρατικής» εκπαίδευσης προσωπικού στη Σούδα ή όπως λέγεται επίσημα «Κέντρο Εκπαίδευσης Ναυτικών Επιχειρήσεων Αποτροπής» (NMIOTC), ο ραδιοφωνικός σταθμός «Φωνή της Αμερικής» (σημαντικό προπαγανδιστικό εργαλείο των ΗΠΑ στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου), οι διάσπαρτοι στη χώρα τηλεπικοινωνιακοί σταθμοί αναμετάδοσης, διαμορφώνουν ένα ασφυκτικό πλέγμα εμπλοκής της χώρας στους εκάστοτε πολιτικο-πολεμικούς σχεδιασμούς και τα γεωπολιτικά συμφέροντα των ΗΠΑ. Οι δε πρόσφατοι βομβαρδισμοί στη Γιουγκοσλαβία, εκτός από τη βάση του Ακτίου που αποτελεί το «μάτι» των αμερικανο-ΝΑΤΟϊκών στην ευρύτερη περιοχή, ανέδειξε κι άλλες «χρησιμότητες» του ελληνικού εδάφους, όπως αυτές που παρείχαν τα λιμάνια της Θεσσαλονίκης και της Ηγουμενίτσας, η περιοχή του Λιτόχωρου κ.α. που αποδείχτηκαν χρήσιμα πολεμικά προγεφυρώματα. Όσο για τη Βάση της Σούδας που δύναται (και το κάνει σε κάθε ευκαιρία) να ελλιμενίσει πυρηνοκίνητα αεροπλανοφόρα και υποβρύχια καθώς και να αποθηκεύσει πυρηνικό οπλισμό για ανεφοδιασμό, ο ρόλος της έγινε διεθνώς γνωστός αρχικά από τους πολέμους στο Ιράκ και αναγνωρίζεται μέχρι σήμερα στον πόλεμο στην Συρία. Γεωπολιτικές διαφορές που προέκυψαν κατά καιρούς μεταξύ των ΗΠΑ και γειτονικών χωρών (Τουρκία, Σ. Αραβία), που επίσης φιλοξενούν αμερικανικές βάσεις, «ανέβασαν» την πολιτικο-στρατιωτική κρισιμότητα των εγκαταστάσεων στη Σούδα. Το δε καθεστώς της σχετικής σύμβασης είναι τέτοιο, που δεν επιτρέπει σε κανέναν ελληνικό θεσμικό φορέα να διεξάγει ελέγχους ή να αποτρέπει τυχόν ανεπιθύμητες για την Ελλάδα δραστηριότητες της βάσης (ΚΚΕ(μ-λ)_a, 2003 & Καθημερινή_a, 2013).

2.4.1. Το αποικιακής έμπνευσης «καθεστώς της ετεροδικίας»

Με τον όρο *ετεροδικία* νοείται το προνόμιο ενός κράτους να μην υπάγεται στη δικαιοδοσία και τους εν γένει δικαϊκούς κανόνες άλλου κράτους, με αποτέλεσμα τα εθνικά δικαστήρια του κράτους στο οποίο εκτυλίσσεται και εξετάζεται ένα αδίκημα ή μια διαφορά να στερούνται της εξουσίας να αποφανθούν για αυτά. Το προνόμιο αυτό, συνυφασμένο ιστορικά στα αρχικά στάδια εμφάνισής του με την ιδέα του «ανεύθυνου ηγεμόνα», εδράζεται κατά πολλούς στην ιδέα της κυριαρχικής ισότητας μεταξύ των κρατών, με βάση την οποία κανένα κράτος δεν μπορεί να υπαχθεί στη δικαιοδοσία άλλου κράτους παρά μόνο εάν το ίδιο συναινέσει σε αυτό (το αξίωμα δηλαδή *par in parem non habet imperium*). Άλλες εκδοχές θέλουν την ετεροδικία να βασίζεται στην αρχή της ανεξαρτησίας των κρατών ή ακόμα και στην αβροφροσύνη (*courtesy*) που πρέπει να διέπει τις σχέσεις μεταξύ τους (Μαρκεζίνης, 1974: 608).

Η έννοια της *σχετικής* ετεροδικίας γίνεται αντιληπτή και εφαρμοστέα αμφότερα και στα δύο επίπεδα, της άσκησης δημόσιας και πολιτειακής εξουσίας (*acta jure imperii*) αλλά και στο ιδιωτικό δίκαιο (*acta jure gestionis*). Τα κριτήρια που διακρίνουν τις δύο περιπτώσεις είναι τα κριτήρια του *σκοπού* και της *φύσης* της επίδικης πράξης. Σύμφωνα με το πρώτο, μία πράξη θεωρείται ότι αποτελεί εκδήλωση του κρατικού *imperium* όταν αποβλέπει στην ικανοποίηση αναγκών στενά συνδεδεμένων με το εν λόγω κράτος, είτε με ένα δημόσιο συμφέρον με την στενή έννοια. Το δε κριτήριο της φύσης (που είναι και το επικρατέστερο διεθνώς και συνάδει με τα εξεταζόμενα σε αυτή την εργασία) εξετάζει το αν η πράξη του αλλοδαπού κράτους ενέχει ή όχι την άσκηση δημόσιας εξουσίας (Μπρεδήμας, 1991: 45-51).

Με βάση την αρχική σύμβαση (που αποτελούσε μέρος της ελληνοαμερικανικής συμφωνίας του 1953), το αμερικανικό προσωπικό που υπηρετούσε στην Ελλάδα, σε περίπτωση τέλεσης ποινικού ή άλλου αδικήματος, είχε την ευχέρεια να δικαστεί για αυτό στις Η.Π.Α. Η πολιτική θύελλα αντιδράσεων που ξεσήκωσε το δικαίωμα αυτό, κυρίως από πλευράς κομμάτων της αντιπολίτευσης και ιδιαίτερα της Αριστεράς, οδήγησε την κυβέρνηση της Ε.Ρ.Ε. και τον Κων. Καραμανλή στην σύναψη μιας νέας σύμβασης (7-9-1956) που τροποποιούσε την προηγούμενη, η οποία όμως δεν είχε κυρωθεί ακόμα από την ελληνική Βουλή. Η νέα σύμβαση αυτή «*προσήρμοζε το νομικόν καθεστώς των εν Ελλάδι δυνάμεων των ΗΠΑ προς το ισχύον και έναντι των άλλων κρατών-μελών του ΝΑΤΟ*» προβλέποντας μεταξύ άλλων ότι «*αι ελληνικάί αρχαί δύνανται να ασκήσουν την ποινικήν των διακαιοδοσίαν εναντίον μέλους των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων εις τας περιπτώσεις καθ' ας κρίνουν ότι ενέχει ιδιαίτεραν σημασίαν όπως η διακαιοδοσία αυτή ασκηθή υπό των ελληνικών αρχών. Αναγνωρίζεται όμως [...] ότι αποτελεί πρωταρχικήν ευθύνην των αμερικανικών αρχών, όπως ασκούν κατά προτεραιότητα την ποινικήν δικαιοδοσία των δια λόγους τάξεως και πειθαρχίας*» Πηγή: εφημερίδα «Ελευθερία» 1-6-1957 (Ράγκος, 2017). Όσο για τα τροχαία ατυχήματα, τα οποία αποτελούσαν το 80% των αδικημάτων των Αμερικανών στρατιωτικών «*οι ελληνικές αρχές επαραιτούντο κατά κανόνα της δικαιοδοσίας τους, εκτός και αν επρόκειτο για βαριά ατυχήματα (φόνος) ή άλλα που κινούσαν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης και του Τύπου, όπως στην περίπτωση του στρατηγού Στ. Σαράφη, το 1957, που συνδύαζε και τις δύο όψεις. Κατά την περίοδο αυτή, η πρακτική των ελληνικών αρχών συνίστατο στην παραίτηση από τη δικαιοδοσία στην περίπτωση ελαφρών τροχαίων ατυχημάτων, με το δικαιολογητικό ότι η αποζημίωση θα μπορούσε να επιδιωχθεί μέσω των ασφαλιστικών εταιρειών. Για τις υπόλοιπες όμως περιπτώσεις, υποβαλλόταν συνήθως από την αμερικανική πρεσβεία δήλωση του παθόντος για καταβολή της αποζημίωσης*» (Μπρεδήμας, ό.π., σ. 186).

Η συμφωνία του 2001, συμπληρωματική εκείνης του 1990 (MDCA), επεκτείνει το υπάρχον καθεστώς ετεροδικίας υπό το βάρος της αύξησης της στρατιωτικής δραστηριότητας των ΗΠΑ στην περιοχή και τη διευκόλυνση διεξαγωγής επικείμενων πολέμων. Η νέα αυτή συμφωνία καλύπτει εκτός από το προσωπικό των βάσεων και τους Αμερικανούς που υπηρετούν στις ΝΑΤΟικές εγκαταστάσεις και στα ΝΑΤΟικά στρατηγεία στην Ελλάδα και οποιονδήποτε άλλο Αμερικανό πολίτη που θα φέρει ή θα του αποδίδεται κατά το δοκούν η ιδιότητα του *μέλους της αποστολής*. Χαρακτηριστικά στο άρθρο 2 ορίζεται «*το πεδίο εφαρμογής της Συμβάσεως, το οποίο περιλαμβάνει τις δυνάμεις των ΗΠΑ, τα μέλη της δυνάμεως και το πολιτικό προσωπικό που υπηρετούν στις ευκολίες των ΗΠΑ στην Ελλάδα ή βρίσκονται σε εκτέλεση υπηρεσίας στην Ελλάδα, καθώς και στα εξαρτώμενα από αυτούς μέλη*». Τα άτομα αυτά λοιπόν θα μπορούν πλέον να παραβιάζουν τους ελληνικούς νόμους και να διαπράττουν εγκλήματα επί του ελληνικού εδάφους, χωρίς το φόβο της τιμωρίας που προβλέπει η ελληνική νομοθεσία (Μακρίδης, 2018). Πρακτικά αυτό θα υλοποιείται δια της παραίτησης των ελληνικών αρχών από το δικαίωμα άσκησης ποινικής δίωξης κατά των Αμερικανών. Όπως ορίζει το άρθρο 4 περί ποινικής δικαιοδοσίας «*η Ελληνική Δημοκρατία αναγνωρίζει την ιδιαίτερη σημασία της ασκήσεως πειθαρχικού ελέγχου από τις στρατιωτικές αρχές των ΗΠΑ στα μέλη της δυνάμεως και την επίδραση που έχει ο έλεγχος αυτός στην επιχειρησιακή ετοιμότητα. Οι αρμόδιες Ελληνικές αρχές, συμφώνως προς τις διατάξεις του Άρθρου 7, παράγραφος 3(γ) της ΝΑΤΟ SOFA και της MDCA, θα εξετάσουν ταχέως και συμπαθώς την παραίτηση από το πρωταρχικό τους δικαίωμα για την άσκηση ποινικής δικαιοδοσίας*» (ΦΕΚ Α' 32/2003).

3. Το κίνημα κατά των Βάσεων

Στο πεδίο της πολιτικής κοινωνιολογίας, ο Charles Tilly εντοπίζει στα τέλη του 18ου αιώνα τις απαρχές ενός νέου μέσου εκδήλωσης της συλλογικής διαμαρτυρίας και δράσης: το «κοινωνικό κίνημα». Το αντιλαμβάνεται ως μια ιδιαίτερη μορφή που εμπεριέχει τη συγκρότηση θεματικά προσανατολισμένων οργανώσεων που προβαίνουν σε δημόσιες συλλογικές παρεμβάσεις (ανοιχτές συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις, συλλογή υπογραφών κ.α.) με σκοπό την διάχυση στον δημόσιο χώρο των αιτημάτων προς τις Αρχές, όσων κοινωνικών ομάδων δεν διαθέτουν επαρκή πρόσβαση στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Απέναντι στην ισχύ των κοινωνικών ομάδων με προνομιακή πρόσβαση στα διαφορετικά επίπεδα του πολιτειακού συστήματος (polity), τα σχηματιζόμενα κοινωνικά κινήματα, είναι σε θέση να προτάξουν τη μαζικότητά τους, τη συμβολικά αποτυπωμένη δέσμευσή τους στους διακηρυγμένους στόχους τους, την ενότητά και την ιδιόζουσα ηθική και αξιακή τους υπόσταση (Tilly, 2007: 15-25). Γενικά πάντως, η μελέτη της διαμαρτυρίας υπερβαίνει σε εύρος το πεδίο μελέτης των κοινωνικών κινημάτων. Η διάκριση ανάμεσα σε συλλογική διαμαρτυρία και κοινωνικά κινήματα είναι εννοιολογικά απαραίτητη, καθώς η ταύτισή τους φαίνεται να έχει οδηγήσει στην κατανάλωση πολλών προσπαθειών για την αντιπαράθεση θεωρητικών προσεγγίσεων που ατέρμονα ερίζουν για την επικράτησή τους στα πεδία της κοινωνιολογίας της συλλογικής δράσης και των κοινωνικών κινημάτων (Σερντεδάκης, 2007). Τα τελευταία χρόνια ισχυροποιείται η άποψη που, με βάση τις θεωρητικές προσεγγίσεις της «συλλογικής συμπεριφοράς», κατανοεί τα κοινωνικά κινήματα ως εφήμερες μορφές διεκδίκησης του θεσμικού μετασχηματισμού της κοινωνίας και που, με την επίτευξη των στόχων τους (ή την ματαίωση των προσπαθειών τους, προσθέτουμε εμείς) παύουν να υφίστανται ή μετασχηματίζονται σε άλλες μορφές θεσμισμένης συλλογικής δράσης, όπως τα κόμματα, οι ομάδες συμφερόντων ή άλλες εθελοντικές οργανώσεις. Οι σύγχρονες θεωρίες δεν κατόρθωσαν να διαμορφώσουν μια νέα, περισσότερο πειστική διάκριση από αυτή της θεσμικότητας-εξωθεσμικότητας (Alexandropoulos & Serdedakis, 2000: 4). Το κίνημα κατά των στρατιωτικών Βάσεων, με τις συχνές μεταλλάξεις, τις εκάστοτε προτεραιοποιήσεις των κινητήριων αιτιάσεων και κυρίως την ταυτοτική του διασύνδεση με πολιτικά κινήματα στην περίπτωση της Ελλάδας, επιβεβαιώνει σε μεγάλο βαθμό αυτή τη διάκριση. Έτσι, θεωρήσαμε αναγκαίο στην εργασία αυτή, να ενσωματώσουμε μεθοδολογικά μεταξύ άλλων την βιογραφική έρευνα, την συμμετοχική παρατήρηση, αφηγήσεις συμμετεχόντων σε γεγονότα διαμαρτυρίας, κριτική ανάλυση των κειμένων των ομάδων που εμπλέκονται σε αυτά, καθώς και μια όσο το δυνατόν πιο συστηματική αποδελτίωση δημοσιευμάτων στον έντυπο και ηλεκτρονικό Τύπο.

Παρόλο που στην ρητορική των ΗΠΑ υπερπροβάλλεται το οικονομικό όφελος των τοπικών κοινωνιών από τη διατήρηση των εγκαταστάσεων εκεί (δαπάνες ανεφοδιασμού και καταναλώσεις του στρατιωτικού προσωπικού σε επιχειρήσεις εστίασης), η κατάσταση στις τοπικές κοινωνίες στην Ευρώπη αποδείχτηκε πιο περίπλοκη. Κατά καιρούς μεγάλες αντιδράσεις σημειώθηκαν σε χώρες όπως η Πορτογαλία, η Ιταλία και η Ολλανδία, μαζικές διαδηλώσεις στο Βέλγιο και τη Γαλλία, ενώ έχουν καταγραφεί ακόμα και επιθέσεις σε στρατιωτικό προσωπικό (Γερμανία). Στη μεγάλη τους πλειοψηφία οι αντιδράσεις αυτές εστίαζαν σε αντιπολεμικά και περιβαλλοντικά αιτήματα και λιγότερο σε θέματα που σχετίζονταν με προσβλητικές / προκλητικές συμπεριφορές Αμερικανών στρατιωτικών (Ποντίκι, 2016). Πέρα όμως από κάποιες ολιγόμηνες περιόδους, όπως εκείνες με τις μαζικές αντιπολεμικές δράσεις και διαδηλώσεις στην περίοδο των πολέμων στο Ιράκ, οι αντι-βασικές αντιδράσεις γενικά στην Ευρώπη δεν αποτέλεσαν ένα συνεκτικό κύκλο διαμαρτυρίας και δεν συνέστησαν ένα ενιαίο (συγκρουσιακό ή μη) κινηματικό χώρο. Παρά το σαφές διεκδικητικό πλαίσιο, εξέλιπαν τα στοιχεία πολιτικής ανυπακοής, άμεσης ή αποκεντρωμένης δράσης ή ακόμα και θεσμοποιημένης δικτύωσης. Οι δε κινηματικοί δρώντες, παρά την πολυσυλλεκτική πολιτική τους καταγωγή, δεν συνέστησαν σημαντικά θεματικά φόρα ή ομάδες συνάφειας. Οι εξαιρέσεις του Ευρωπαϊκού και των εθνικών Κοινωνικών Φόρουμ τη δεκαετία του 2000, βρίσκουν το κίνημα κατά των Βάσεων διαχυμένο με ελάχιστα διακριτά ταυτοτικά στοιχεία μέσα στο ευρύτερο αντιπολεμικό (κι αυτό με τη σειρά του στο ακόμα ευρύτερο αντι-παγκοσμιοποιητικό) και αποτελούσε μια ισχυρή εκδοχή του.

Σήμερα, παρά το γεγονός ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι στρατιωτικά παρούσες σε 145 χώρες με πάνω από 800 στρατιωτικές βάσεις και παρά το γεγονός ότι αυτό επιφέρει σημαντικά ακριβό κόστος, οι αντιδράσεις παραμένουν αποσπασματικές, ενώ απέχουν πολύ από έναν ουσιαστικό και αποτελεσματικό διεθνή συντονισμό. Κάποιες εξαιρέσεις όπως η διεθνής διάσκεψη εναντίον των στρατιωτικών βάσεων ΗΠΑ / NATO απλά επιβεβαιώνουν τον κανόνα. Η φιλόδοξη αυτή πρωτοβουλία επιχείρησε πρόσφατα να οικοδομήσει ένα παγκόσμιο κίνημα για να αμφισβητήσει την κατεστημένη αρχιτεκτονική του πολέμου. Στις 16-18 Νοεμβρίου 2018, περίπου 300 ειρηνικοί ακτιβιστές που εκπροσωπούσαν πάνω από 35 χώρες σε όλο τον κόσμο συγκεντρώθηκαν στο Liberty Hall στο Δουβλίνο της Ιρλανδίας. Οι 42 ομιλητές που εκπροσωπούσαν χώρες από όλες τις ηπείρους πραγματοποίησαν παρουσιάσεις σε αυτό το ιστορικό συνέδριο που είχε ως δηλωμένο στόχο «ένα ιστορικό βήμα προς έναν ασφαλή, ειρηνικό και βιώσιμο κόσμο». Το συλλογικό αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας ήταν μια συμφωνία πάνω στις αρχές που περιγράφονται στην «Παγκόσμια Δήλωση Ενότητας» που εγκρίθηκε από τους συμμετέχοντες στη Διάσκεψη, αλλά και από περισσότερους από 700 άλλους οργανισμούς και ακτιβιστές από όλο τον κόσμο. Σκοπός της δήλωσης είναι

Εικόνα 6. Στιγμιότυπο από τη διεθνή Διάσκεψη στο Δουβλίνο το 2018.

η ευαισθητοποίηση του κοινού και η οργάνωση μη βίαιης μαζικής αντίστασης ενάντια σε όλες τις στρατιωτικές βάσεις των ΗΠΑ, του NATO και της ΕΕ, αλλά και τις στρατιωτικές αποστολές τους σε όλο τον κόσμο. Στο περιθώριο της Διάσκεψης διοργανώθηκαν πορείες και διαμαρτυρία στο αεροδρόμιο Shannon, όπου οι αμερικανικές στρατιωτικές πτήσεις παραβιάζουν συχνά την «ιρλανδική

ουδετερότητα». Το επόμενο διεθνές κινηματικό ραντεβού που

δόθηκε, ορίστηκε για τις 4 Απριλίου 2019, όταν οι υπουργοί Εξωτερικών του NATO θα συναντηθούν στην Ουάσιγκτον με την ευκαιρία την 70η επέτειο του NATO. Η κοινή απόφαση καλεί σε αντίστοιχες διαμαρτυρίες στα κράτη μέλη του NATO, αλλά και σε όλο τον κόσμο. Παράλληλα, προετοιμάζονται και άλλου είδους συντονισμένες παρεμβάσεις, όπως αυτή της 22-3-2019, Παγκόσμια Ημέρα του Νερού, για την οποία τα μέλη της διεθνούς αυτής δικτύωσης θα οργανώσουν δράσεις ευαισθητοποίησης σχετικά με τη σύνδεση μεταξύ της πρόσβασης στο νερό και του κινήματος κατά των βάσεων, λόγω της μόλυνσης των υδροφόρων οριζόντων από τη δραστηριότητά τους (Atambo, Price, Pagani, 2018).

3.1. Η περίπτωση της Ελλάδας

Μετά την κήρυξη του δόγματος Truman, η Ελλάδα βρέθηκε κάτω από την αμερικανική σφαίρα επιρροής. Το 1951 η χώρα υπέγραψε το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο και έγινε αποδέκτης της νέας φάσης ενίσχυσης του προγράμματος Marshall. Οι ΗΠΑ σταδιακά καθιέρωσαν ένα καθεστώς ελέγχου της Ελλάδας, η ένταση και οι τύποι του οποίου άλλαζαν με τα χρόνια. Ως συνέπεια της αμερικανικής πολιτικο-οικονομικής εμπλοκής, η Ελλάδα υποβλήθηκε σε μια διαδικασία «αμερικανοποίησης» που ήταν συγκρίσιμη με εκείνη άλλων χωρών της Δυτικής Ευρώπης, με προσαρμοσμένα (σε κάποιο βαθμό) στοιχεία της ιδεολογίας και του πολιτισμού του δυτικού Ψυχρού Πολέμου. Ωστόσο, αυτή η διαδικασία αφομοίωσης δεν ήταν ομαλή λόγω των ανταγωνιστικών τάσεων, όπως η δυναμική σχέση μεταξύ του αντικομμουνισμού -επίσημης ιδεολογίας του Εμφυλίου- και την εμφάνιση του αντι-αμερικανισμού που αμφισβήτησε τις βασικές αρχές της ιδεολογίας αυτής. Αυτά, από τα τέλη της δεκαετίας του '40 έως τα μέσα της δεκαετίας του '60, βρήκαν

ιδανική αντανάκλαση στην αντιπαράθεση των δύο υπερδυνάμεων της εποχής (ΗΠΑ και ΕΣΣΔ) και των αντίστοιχων κοινωνικοοικονομικών τους μοντέλων. Άρα, ο Ψυχρός Πόλεμος μπορεί να χρησιμεύσει ως ερμηνευτικό πλαίσιο για τη μελέτη του αντι-αμερικανισμού, στην ελληνική και ευρωπαϊκή του διάσταση, για την περίοδο από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έως τα τέλη της δεκαετίας του '80 (Laliouti, 2015). Μια βασική επιλογή των παραμέτρων διασύνδεσης της Ελλάδας με τις ΗΠΑ ήταν η συμφωνία του 1953 για την εγκατάσταση των στρατιωτικών βάσεων. Οι δε αντιδράσεις για τη λειτουργία και την παραμονή τους στο ελληνικό έδαφος, ακολούθησαν σε γενικές γραμμές την περιοδολόγηση του αντι-αμερικανισμού στη χώρα που προτείνει η Ζηνοβία Λαλιούτη (2015) και η οποία συνοψίζεται σε πέντε (5) διακριτές φάσεις: την *Γενετική* (1947-1954), την *φάση Ανάπτυξης* (1954-1965), την *φάση Ριζοσπαστικοποίησης και Μετασχηματισμού* (1965 - 1974), την *φάση του Γενικευμένου αντι-αμερικανισμού* (1974 - 1985) και τέλος την τελευταία *φάση του Λανθάνοντος αντι-αμερικανισμού* (1985 – 2000+).

3.1.1. Η διεθνής οπτική για τα γεγονότα διαμαρτυρίας στην Ελλάδα. Μια καταγραφή

Μια συνεργασία του Εθνικού Ιδρύματος Επιστημών των ΗΠΑ (National Science Foundation) και του Τμήματος Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Κάνσας, που ολοκληρώθηκε με πολύωρη και κοπιαστική συμμετοχή πολλών φοιτητών, επιχείρησε να κωδικοποιήσει και να παραθέσει χρονικά και γεωγραφικά σε ένα ιστότοπο (web.ku.edu/~ronfrand/data/) τα εν γένει γεγονότα διαμαρτυρίας και βίας στην Ευρώπη, κατά επιλεγμένες ανά χώρα χρονικές περιόδους. Η βάση δεδομένων που δημιουργήθηκε, βασίστηκε αποκλειστικά στην δημόσια καταγραφή των γεγονότων από μεγάλα διεθνή πρακτορεία και πηγές ειδήσεων, όπως το Reuters, το BBC, το Xinhau, το CSM, τον Observer, την Lloyd's List, τον Economist, τους Financial Times, τον Guardian κ.α., ενώ τα κωδικοποιημένα δεδομένα κάθε γεγονότος αφορούσαν στα: ημερομηνία, τύπο δράσης, τοποθεσία, ομάδα δρώντων, στόχους, αριθμό συμμετεχόντων με βάση και την οργανωτική δύναμη των εμπλεκόμενων οργανώσεων, σύντομη περιγραφή της δράσης και τέλος παράθεση της αρχικής πηγής (Francisko, 2010). Εκ των πραγμάτων η παράθεση των γεγονότων ακολουθεί την εν γένει κουλτούρα ενημέρωσης του κάθε πρακτορείου, την θέαση των δράσεων διαμαρτυρίας από τη σκοπιά της διεθνούς κοινής γνώμης και των ευρύτερων πολιτικών και γεωπολιτικών επίδικων. Αυτό από μόνο του επηρεάζει την επιλογή των γεγονότων που προβάλλονται-καταγράφονται, δεν συνάδει πάντα με τη σημαντικότητά τους στον ευρύτερο κύκλο διαμαρτυρίας και αποβαίνει σε σοβαρές παραλείψεις (όπως για παράδειγμα τοπικά γεγονότα με σημαντικά υπερ-τοπική εμβέλεια, πχ Κρήτη). Παρόλα αυτά, παραμένει μια αξιόπιστη καταγραφή -έστω και ενδεικτικών τάσεων- με δυνατότητες χρήσιμης στατιστικής ανάλυσης.

Από τη βάση αυτή δεδομένων, που για την περίπτωση της Ελλάδας και την δεκαετία 1980-1995 περιλαμβάνει 5.800 περίπου καταγραφές γεγονότων κάθε είδους και μορφής (απεργίες, διαδηλώσεις, μποϊκοτάζ, καταλήψεις, δράσεις παρεμπόδισης, συγκρούσεις, συμβολικές δράσεις, τρομοκρατικές ενέργειες κ.α.), απομονώσαμε και κωδικοποιήσαμε εκείνες που σχετίζονται με τα εξεταζόμενα σε αυτή την εργασία. Τα γεγονότα αυτά αφορούν κυρίως δράσεις εναντίωσης στις εν γένει πολιτικές ανάμιξης των ΗΠΑ στην Ελλάδα, την αμερικανική στρατιωτική παρουσία στη χώρα, τις επισκέψεις Αμερικανών αξιωματούχων και βέβαια την ύπαρξη και λειτουργία των αμερικανικών βάσεων. Παρόλο που στους πίνακες που ακολουθούν συμπεριλάβαμε δράσεις πολύ διαφορετικές μεταξύ τους, όπως διαδηλώσεις, καμπάνιες ενημέρωσης, απεργίες, βομβιστικές και ένοπλες επιθέσεις, το θεωρήσαμε θεμιτό για να καταδειχτεί η πολυμορφία των αντιδράσεων εναντίωσης, η συχνότητά τους, καθώς και η αλληλοτροφοδότηση μεταξύ τους (κατά πόσο δηλαδή οι ειρηνικές ενέργειες κλιμακώνονται σε πιο συγκρουσιακές, είτε αν «νομιμοποιούν» τις βομβιστικές/ένοπλες, ή ακόμα και αν οι τελευταίες υπονομεύουν τη μαζικότητα των συλλογικών δράσεων κλπ. Τις δράσεις αυτές, 105 στον αριθμό (ποσοστό 2% συνολικά), που όμως εκτυλίχτηκαν σε διάστημα 161 ημερών συνολικά και με βάση τις πηγές κινητοποίησαν 881.080 δρώντες, τις κατατάξαμε σε τέσσερις (4) διακριτές κατηγορίες και σε ισάριθμους πίνακες, με χρονική σειρά στο εσωτερικό κάθε κατηγορίας και με βάση τον χαρακτήρα και τον σκοπό τους. Έτσι, παρόλο που συχνά συγχέονται τα όρια του σκοπού/στόχου

μεταξύ των δράσεων εναντίωσης, δημιουργήσαμε ξεχωριστούς καταλόγους για τις δράσεις που οργανώθηκαν εναντίον γενικά της αμερικανικής πολιτικής στην Ελλάδα (αντι-αμερικανικές), ελάχιστες που επικεντρώθηκαν αποκλειστικά στο NATO (αντι-NATOικές), εκείνες που ως στόχο είχαν τον ανταγωνισμό των εξοπλισμών και κυρίως των πυρηνικών όπλων και την εξάπλωση της πυρηνικής ενέργειας (φιλειρηνικές και οικολογικές) και τέλος τις δράσεις ενάντια στις αμερικάνικες βάσεις. Παρά το γεγονός ότι με βάση την κυρίαρχη προσέγγιση που υιοθετεί η εργασία (αντι-αμερικανισμός), οι αντιδράσεις ενάντια στις αμερικανικές βάσεις θα έπρεπε να διακρίνονται από εκείνες ενάντια στις NATOικές (που δεν υπάγονται σε διακρατικές συμφωνίες και αποτελούν υποχρέωση συμμετοχής σε διεθνή οργανισμό), θεωρούμε ότι όλες σχεδόν οι δράσεις που παραθέτουμε σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την εγκατάσταση και τη λειτουργία των στρατιωτικών βάσεων στην Ελλάδα, που αποτέλεσαν -και σε ένα βαθμό αποτελούν ακόμα- το επίκεντρο εναντίωσης στην αμερικανική διείσδυση/ανάμιξη στη χώρα και αντανάκλαση ενός γενικευμένου αντι-αμερικανισμού:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ANTI-AMΕΡΙΚΑΝΙΚΕΣ EN ΓΕΝΕΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ

Ημερ/νία	Είδος δράσης	Δρώντες	Κράτος στόχος	Φορέας	Γεγονός	Τόπος	Αριθμός δρώντων	Πηγή
14-Φεβ-82	διαδήλωση	Αντι-αμερικανοί διαδηλωτές	ΗΠΑ	Ραδιοφωνικός Σταθμός ΦτΑ	Εναντίωση στις εκπομπές του ραδιοφωνικού σταθμού «Φωνή της Αμερικής»	Ρόδος	101	BBC
18-Φεβ-82	διαδήλωση	Λίβυοι φοιτητές και Έλληνες αλληλέγγυοι	ΗΠΑ	Πρεσβεία	200 Λίβυοι φοιτητές 300 Έλληνες αλληλέγγυοι διαδηλώνουν εναντίον της πολιτικής των ΗΠΑ στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Αυστηρή η παρουσία της Αστυνομίας.	Αθήνα	500	Reuters
19-Φεβ-82	διαδήλωση	Φοιτητές	ΗΠΑ	Πρεσβεία	Φοιτητές (κυρίως) οργανωμένοι από την ΕΦΕΕ διαδηλώνουν ενάντια στην πολιτική των ΗΠΑ στο El Salvador. Ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις και θωρακισμένο όχημα τους επιτηρούν	Αθήνα	10000	Reuters
30-Απρ-82	Βομβιστική ενέργεια	Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας	ΗΠΑ	Εταιρεία	Βόμβα στα γραφεία της American Express	Θεσ/νίκη	3	Reuters
28/6-15/7 1982	Μπουϊκοτάζ	λιμενεργάτες	Ισραήλ	Πλοίο	Λιμενεργάτες αρνούνται να ξεφορτώσουν εμπορικά πλοία του Ισραήλ (συμμάχου των ΗΠΑ στην Μ.Α.)	Πειραιάς	301	Reuters
2-Ιουλ-82	Βομβιστική ενέργεια	Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας	ΗΠΑ	Τράπεζα	4 βόμβες σε αμερικανικές τράπεζες, ως διαμαρτυρία για την πολιτική ΗΠΑ & Ισραήλ στον Λίβανο	Αθήνα	4	Reuters
15-Νοε-83	δολοφονία	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ	στρατιωτικοί	Αριστερή τρομοκρατική ομάδα αναλαμβάνει ευθύνη για την εκτέλεση στρατιωτικού της JUSMAG & του Έλληνα οδηγού του	Αθήνα	2	Reuters
12-Νοε-84	διαδήλωση	Φοιτητές	ΗΠΑ	Πρεσβεία	Εναντίωση στην ιμπεριαλιστική πολιτική των ΗΠΑ στην Νικαράγουα και τις NATOικές βάσεις	Αθήνα	301	Reuters
17-Νοε-84	διαδήλωση	Αριστεροί διαδηλωτές	ΗΠΑ	Πρεσβεία	Πορεία για την επέτειο του Πολυτεχνείου. Συμπλοκές με αναρχικούς με ξύλα και πέτρες	Αθήνα	31000	Reuters
21-Φεβ-85	δολοφονία	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ	Εκδότης	Αριστερή τρομοκρατική ομάδα εκτελεί εκδότη δεξιάς εφημερίδας και τον οδηγό του	Αθήνα	3	Reuters
14-Σεπ-85	Βομβιστική ενέργεια		ΗΠΑ	Τράπεζα	Το κτίριο της Citibank & 2 αυτοκίνητα Αμερικανών στρατιωτικών δέχονται επίθεση με βόμβες	Αθήνα		Reuters

22-Μαρ-86	Βομβιστική ενέργεια	Αντι-αμερικανοί διαδηλωτές	ΗΠΑ	Άγαλμα - μνημείο	Το άγαλμα του Τρούμαν (προς τιμήν του δόγματος Τρούμαν) ανατινάσσεται	Αθήνα		Xinhau
25-Μαρ-86	διαδήλωση	Αντι-σοβιετικοί κομμουνιστές	ΗΠΑ	Υπουργός Εξωτερικών	Αντι-σοβιετικοί κομμουνιστές επιχειρούν πορεία στο ξενοδοχείο του Schultz. Εμποδίζονται από τις αρχές	Αθήνα	200	Reuters
26-Μαρ-86	Βομβιστική ενέργεια	Αντι-αμερικανοί εξτρεμιστές	ΗΠΑ	οχήματα	2 αυτοκίνητα που ανήκουν σε Αμερικανούς παθαίνουν ζημιές από εκρήξεις	Αθήνα		Reuters
26-Μαρ-86	διαδήλωση	Νεολαίες ΠΑΣΟΚ & ΚΚΕ	ΗΠΑ	Υπουργός Εξωτερικών	Εναντίωση στην επίσκεψη Schultz, τις αμερικανικές βάσεις και την πολιτική των ΗΠΑ στην Λιβύη	Αθήνα	30001	Reuters
26-Μαρ-86	κατάληψη	Αντι-καθεστωτική νεολαία	Ελλάδα (Αρχές)	Αρχές (Αστυνομία)	Αντι-εξουσιαστές εισβάλλουν στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, σπάνε παράθυρα & συγκρούονται με την Αστυνομία	Αθήνα	200	Reuters
26-Μαρ-86	διαδήλωση	ΚΚΕ	ΗΠΑ	Υπουργός Εξωτερικών	Οπαδοί του ΚΚΕ διαμαρτύρονται εναντίον του Schultz σε όλη την Ελλάδα	Ελλάδα	3001	Reuters
2-Απρ-86	Βομβιστική ενέργεια	Αντι-αμερικανοί διαδηλωτές	ΗΠΑ	Αεροσκάφος	Βόμβα εκρήγνυται εν πτήση σε αεροσκάφος της TWA στον εναέριο χώρο της Ελλάδας (Αργος)	Ελλάδα		Reuters
15-Απρ-86	διαδήλωση	Αντι-αμερικανοί διαδηλωτές	ΗΠΑ	Πρεσβεία	Διαμαρτυρία ενάντια στον βομβαρδισμό της Λιβύης από τις ΗΠΑ	Αθήνα	3001	Reuters
16-Απρ-86	διαδήλωση	ΚΚΕ	ΗΠΑ	Πρεσβεία	Πορεία εναντίον των βομβαρδισμών των ΗΠΑ στη Λιβύη. υποστηριζόμενη από αντι-πυρηνικές ομάδες κοντά στο ΚΚΕ	Αθήνα	6000	Reuters
3-Σεπ-86	διαδήλωση	Αντι-αμερικανοί διαδηλωτές	ΗΠΑ	Πολεμικό πλοίο	Διαμαρτυρία ενάντια στον ελλειμενισμό αμερικανικού πολεμικού πλοίου	Ρόδος	200	Xinhau
24-Απρ-87	Βομβιστική ενέργεια	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ	Στρατιωτικό λεωφορείο	Βόμβα εκρήγνυται σε λεωφορείο της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας, που μετέφερε Αμερικανούς αεροπόρους στη διαδρομή από Ελευσίνα για Ελληνικό, με θύματα 12 στρατιωτικούς των ΗΠΑ, 4 αμερικανούς πολίτες και 2 Έλληνες	Ελλάδα		Reuters
10-Αυγ-87	Βομβιστική ενέργεια	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ	Στρατιωτική υπηρεσία	Βόμβα χτυπάει αμερικανικό στρατιωτικό λεωφορείο	Βούλα (Αθήνα)		Reuters
22-Ιαν-88	Βομβιστική ενέργεια	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ	drug enforcement agency (DEA)	Η οργάνωση υπό τον φόβο παράλληλων απωλειών υπαναχωρεί στο να πυροδοτήσει βόμβα εναντίον υπαλλήλου της αμερικανικής DEA και ειδοποιεί τις Αρχές να την αφοπλίσουν	Αθήνα	3	Reuters
25-Φεβ-88	διαδήλωση	Αριστεροί	ΗΠΑ	Στρατιωτική υπηρεσία (Ναυτικό)	Συμπλοκή με ναύτες από αμερικανικό πολεμικό πλοίο. 2 στρατιωτικοί των ΗΠΑ τραυματίζονται	Χανιά (Κρήτη)	400	Reuters
19-Μαρ-88	Βομβιστική ενέργεια	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ	Στρατιωτικό προσωπικό	14 τραυματίες αμερικανοί στρατιώτες από έκρηξη βόμβας	Γλυφάδα (Αθήνα)	3	Reuters
28-Ιουν-88	Βομβιστική ενέργεια	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ	Ναυτικός Ακόλουθος των ΗΠΑ	Βόμβα σκοτώνει τον Αμερικανό πλοίαρχο William Nordin και τραυματίζει 14 πολίτες	Κεφαλάρι (Αθήνα)	3	Xinhau
16-Σεπ-88	επίθεση	Λίβυοι	ΗΠΑ	στρατιωτικοί	3 άτομα βρίσκονται μαχαίρωμένα σε μπαρ	Γλυφάδα (Αθήνα)	2	Reuters
15-Οκτ-88	διαδήλωση	κομμουνιστές	Ε.Ε.		Πορεία εναντίον ΕΕ και NATO	Ιωάννινα	1000	Reuters

17-Νοε-88	διαδήλωση	Φοιτητές	ΗΠΑ	Πρεσβεία	Πορεία Πολυτεχνείου με αιτήματα εναντίον των ΗΠΑ και των αμερικανικών βάσεων	Αθήνα	17000	Reuters
17-Νοε-88	διαδήλωση επεισόδια	αναρχικοί	Ελλάδα (Κυβέρνηση)	Αρχές (Αστυνομία)	Συμπλοκές με την Αστυνομία	Αθήνα	500	Reuters
23-Οκτ-89	Βομβιστική ενέργεια	Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας	ΗΠΑ	Στρατιωτική υπηρεσία	3 βόμβες εκρήγνυνται σε αυτοκίνητα Αμερικανών. Τραυματίζονται 4 Έλληνες	Γλυφάδα (Αθήνα)	3	Reuters
16-Νοε-89	διαδήλωση	Φοιτητές	ΗΠΑ	Πολεμική αεροπορία	Συμπλοκές με την Αστυνομία στην επέτειο πτώσης της χούντας	Ελληνικό (Αθήνα)	700	Reuters
17-Νοε-89	διαδήλωση	κομμουνιστές	ΗΠΑ	Στρατιωτική υπηρεσία	Πορεία Πολυτεχνείου με αίτημα την απομάκρυνση αμερικανικών βάσεων	Αθήνα	10000	Reuters
10-Ιουν-90	Βομβιστική επίθεση	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ (Εταιρεία)	Procter & Gamble	Επίθεση με ρουκέτα σε κτίριο εταιρείας	Αθήνα	8	Xinhau
18-Ιαν-91	διαδήλωση	Αριστεροί διαδηλωτές	Ελλάδα (Κυβέρνηση)		Διαμαρτυρία εναντίον του Πολέμου του Κόλπου	Αθήνα	301	Guardian
24-Ιαν-91	διαδήλωση	Αριστεροί διαδηλωτές	ΗΠΑ	Πρεσβεία	Διαμαρτυρία εναντίον του Πολέμου του Κόλπου στον οποίο ηγούνται οι ΗΠΑ	Αθήνα	10001	Reuters
25-Ιαν-91	Βομβιστική ενέργεια	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ (Εταιρεία)	Citibank	Επίθεση σε αμερικανική τράπεζα, ως διαμαρτυρία εναντίον του Πολέμου του Κόλπου	Αθήνα	3	Reuters
28-Ιαν-91	Βομβιστική επίθεση	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ (Εταιρεία)	American Express	Επίθεση με ρουκέτα σε αμερικανική εταιρεία, ως διαμαρτυρία εναντίον του Πολέμου του Κόλπου	Αθήνα	3	Reuters
6-Φεβ-91	Βομβιστική ενέργεια	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ (Εταιρεία)	Citibank	Επίθεση σε αμερικανική τράπεζα, ως διαμαρτυρία εναντίον του Πολέμου του Κόλπου	Αθήνα	3	Xinhau
31-Μαρ-91	Βομβιστική ενέργεια	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ (Εταιρεία)	Citibank	Βόμβα καταστρέφει γραφεία τράπεζας, ως διαμαρτυρία εναντίον του Πολέμου του Κόλπου	Αθήνα	3	Reuters
16-Ιουλ-91	Βομβιστική ενέργεια	Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας	ΗΠΑ (Εταιρεία)	American Life - Interamerican	Βόμβες προκαλούν ζημιές σε κτίρια 2 εταιρειών αμερικανικών συμφερόντων	Αθήνα	6	Reuters
18-Ιουλ-91	Διαδήλωση επεισόδια	Φοιτητές	ΗΠΑ	Αρχές (Αστυνομία)	Συμπλοκές με την Αστυνομία κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Προέδρου Bush	Αθήνα	3001	Reuters
10-Απρ-94	Βομβιστική ενέργεια	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ (Εταιρεία)	American Life Ασφαλιστική	Βόμβα προκαλεί ζημιές σε κτίριο αμερικανικής ασφαλιστικής εταιρείας	Αθήνα	3	Xinhau
17-Μαΐ-94	Βομβιστική επίθεση	ΕΟ 17 Νοέμβρη	ΗΠΑ (Εταιρεία)	IBM	2 αντιαματικές ρουκέτες εκτοξεύονται στο κτίριο της IBM	Αθήνα	3	Computer gram
17-Νοε-94	διαδήλωση	Φοιτητές	ΗΠΑ	Πρεσβεία	Αντι-αμερικανική διαδήλωση στην επέτειο του Πολυτεχνείου	Αθήνα	3001	Reuters
22-Σεπ-95	συμπλοκές	Αντι-αμερικανοί διαδηλωτές	ΗΠΑ	Αμερικανοί πεζοναύτες	Διαμαρτυρόμενοι εναντίον των ΗΠΑ συγκρούονται με αμερικανούς ναύτες στην Κέρκυρα	Κέρκυρα	101	Reuters
ΣΥΝΟΛΟ (ΚΑΤΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ) ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ ΔΡΩΝΤΩΝ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ							101.070	

Όπως φαίνεται στον παραπάνω Πίνακα 1., οι 47 δράσεις που καταγράφονται πραγματοποιήθηκαν σε διάστημα 65 ημερών, αφού οι κινητοποιήσεις των λιμενεργατών και η άρνησή τους να εξυπηρετήσουν στο λιμάνι του Πειραιά τα πλοία του Ισραήλ, κράτησαν 18 μέρες συνολικά, μέσα σε ένα κλίμα γενικότερης

αντίθεσης για την πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή καθώς και μιας έμμεσης υποστήριξης της νέας τότε Κυβέρνησης Α. Παπανδρέου. Τα υπόλοιπα στοιχεία καταγράφουν κυρίως διαδηλώσεις (κάποιες από αυτές μαζικές) στην Αθήνα, με εξαίρεση κάποιες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας στη Ρόδο (2) και τα Χανιά (1) και μία (1) συμπλοκή πολιτών με αμερικανικό στρατιωτικό προσωπικό στην Κέρκυρα. Στον πίνακα αυτόν σημαντική θέση (οι μισές περίπου σε αριθμό) κατέχουν ένοπλες ή τρομοκρατικές ενέργειες εναντίον αμερικανικών στόχων, από τις πολύ ενεργές την περίοδο αυτή οργανώσεις της «Ε.Ο. 17 Νοέμβρη» και του «Ε.Λ.Α.». Από τις 23 συνολικά τέτοιες ενέργειες, πέντε (5) καταγράφονται ως «ορφανές» (δεν αναφέρεται ανάληψη ευθύνης) είτε αποδίδονται γενικά σε «αντι-αμερικανούς εξτρεμιστές» και «Λίβυους διαμαρτυρόμενους».

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΔΡΑΣΕΙΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΑ ΠΥΡΗΝΙΚΑ ΟΠΛΑ

Ημερ/νία	Είδος δράσης	Δρώντες	Κράτος στόχος	Φορέας	Γεγονός	Τόπος	Αριθμός δρώντων	Πηγή
11-Αυγ-81	διαδήλωση	Νεολαία	ΗΠΑ	Πρεσβεία	Διαμαρτυρία για την απόφαση Reagan να κατασκευάσει βόμβα νετρονίου. Η αμερ. Πρεσβεία φυλάσσεται από ΜΑΤ και θωρακισμένα αυτοκίνητα	Αθήνα	3001	Reuters
6-Δεκ-81	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ		Αίτημα για Ευρώπη χωρίς πυρηνικά όπλα και απομάκρυνση των αμερικανικ. Βάσεων	Αθήνα	40000	Reuters
6-Δεκ-81	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ		Αίτημα για Ευρώπη χωρίς πυρηνικά όπλα και απομάκρυνση των αμερικανικ. Βάσεων	Ελλάδα	3001	Xinhau
6-Δεκ-81	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ		Αίτημα για Ευρώπη χωρίς πυρηνικά όπλα και απομάκρυνση των αμερικανικ. Βάσεων	Κόρινθος	3001	Xinhau
6-Δεκ-81	διαδήλωση	Πολίτες	ΗΠΑ		Αίτημα για Ευρώπη χωρίς πυρηνικά όπλα και απομάκρυνση των αμερικανικ. Βάσεων	Θεσ/νίκη	3001	Xinhau
8-Αυγ-83	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ	Κοινοβούλιο	Διαμαρτυρία για την πυρηνική πολιτική των ΗΠΑ. Η Ελλάδα κατηγορεί την Αμερική για την αποθήκευση πυρηνικών όπλων σε ελληνικό έδαφος	Αθήνα	15000	Reuters
3-Νοε-83	διαδήλωση	Ακτιβιστές εναντίον πυρηνικών	ΗΠΑ		Διαμαρτυρία στην οποία συμμετείχαν 2 υπουργοί κρατών, στηρίζει την πρόταση της Ελλάδας να αναβληθεί η εγκατάσταση αμερ. πυραύλων στη Δ. Ευρώπη	Αθήνα	100000	Reuters
3-Νοε-83	απεργία	Εργαζόμενοι	ΗΠΑ		10λεπτη στάση εργασίας για στήριξη της ελληνικής πρότασης για αναβολή εγκατάστασης πυραύλων των ΗΠΑ	Ελλάδα	310000	Reuters
4-Δεκ-83	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ	Συνάντηση ηγετών ΕΕ	αντι-πυρηνική κίνηση υποστηριζόμενη από το ΚΚΕ διαμαρτύρεται για τους νέους πυραύλους των ΗΠΑ στην Ευρώπη	Αθήνα	5000	Reuters
5-Δεκ-83	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ	Πρεσβεία	Διαμαρτυρία για τους πυραύλους των ΗΠΑ στην Ευρώπη	Αθήνα	301	Reuters
30-Μαρ-84	διαδήλωση	Αριστεροί διαδηλωτές	ΗΠΑ	ΥΠ.ΕΞ. ΗΠΑ	Ο Υπ. Εξ. των ΗΠΑ Weinberger παρενοχλείται κοντά στο αεροδρόμιο Αθηνών	Αθήνα	301	Reuters
21-Μαϊ-84	διαδήλωση	Ειρηνιστές - Αριστεροί	NATO (ΗΠΑ)		Πορεία εναντίον των νέων πυρηνικών όπλων στην Ευρώπη, οργανωμένη από φιλειρηνική οργάνωση και το αντι-σοβιετικό ΚΚΕ εσ	Αθήνα	3001	Xinhau
25&26-Μαϊ-86	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ	Στρατιωτική εγκατάσταση	Ειρηνικοί ακτιβιστές πορεύονται από τον Μαραθώνα στην Αθήνα	Αθήνα	301	Xinhau
6-Αυγ-86	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ		Σχηματισμός του σήματος της Χιροσίμα στην Ακρόπολη	Αθήνα	3001	Xinhau
6-Αυγ-86	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ	Προξενείο	Αίτημα προς τις ΗΠΑ να από-συναρμολογήσουν πυρηνικά όπλα και να σταματήσουν τις δοκιμές	Θεσ/νίκη	301	Xinhau
28-Ιαν-87	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ	Πρεσβεία	Οργαν. Ειρήνης απαιτούν από ΗΠΑ να ακυρώσουν πυρην. δοκιμή τον Φεβρουάριο	Αθήνα	6000	Reuters

4-Φεβ-87	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ	Πρεσβεία	ΑΚΕ, μεγάλη οργάνωση Ειρήνης διαμαρτυρείται για πυρηνικές δοκιμές των ΗΠΑ	Αθήνα	2000	Xinhau
ΣΥΝΟΛΟ (ΚΑΤΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ) ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ							497.200	

Στον παραπάνω Πίνακα 2. Καταγράφονται 17 εκδηλώσεις διαμαρτυρίας για τα πυρηνικά όπλα στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, που εκτυλίχτηκαν σε 18 ημέρες κυρίως στην Αθήνα (εκτός από δύο (2) στη Θεσσαλονίκη και μία (1) στην Κόρινθο). Όλες αφορούν σε διαδηλώσεις εκτός από μία (3 Νοεμβρίου 1983), κατά την οποία συνδικάτα εργαζομένων κήρυξαν 10λεπτη συμβολική στάση εργασίας σε όλη την Ελλάδα, με το Reuters να υπολογίζει τους συμμετέχοντες στη δράση σε 310.000 πανελλαδικά. Αυτός άλλωστε είναι και ο λόγος που ο συνολικός αριθμός εμπλεκόμενων στην κατηγορία αυτή παρουσιάζεται υπερβολικά μεγάλος (προσεγγίζει τις 500.000) σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες. Δεν είναι τυχαίο ότι όλες οι σχετικές δράσεις που παρατίθενται στον πίνακα υλοποιήθηκαν στα μέσα τις δεκαετίας του '80 (την 5ετία 1982-1987), την περίοδο δηλαδή που μαίνεται ο Ψυχρός Πόλεμος στην Ευρώπη και στην Ελλάδα το κίνημα κατά των Βάσεων μαζικοποιείται. Άλλωστε πολλές από τις διαμαρτυρίες αυτές, ιδίως τα πρώτα χρόνια, συνδέουν άμεσα τα αιτήματα εναντίον των πυρηνικών όπλων με το πάγιο αίτημα για απομάκρυνση των Βάσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ ANTI-NATO ΔΡΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ								
Ημερ/νία	Είδος δράσης	Δρώντες	Κράτος - στόχος	Φορέας	Γεγονός	Τόπος	Αριθμός δρώντων	Πηγή
22-Σεπ-80	Καμπάνια διαμαρτυρίας	Ειρηνιστές	Ελλάδα (Κυβέρνηση)	Πρωθυπουργός Thatcher	Φυλλάδια από ειρηνιστές, εναντίον της Thatcher, για την αποτροπή να επιστρέψει η Ελλάδα στο NATO	Αθήνα	301	BBC
20-Οκτ-80	διαδήλωση	Φοιτητές	Ελλάδα (Κυβέρνηση)	Κοινοβούλιο	Διαμαρτυρία έξω από τη Βουλή με αντι-NATOικά συνθήματα	Αθήνα	3001	Reuters
26-Απρ-82	διαδήλωση	Επιτροπή για Διεθνή Ύφεση & Ειρήνη	Ελλάδα (Κυβέρνηση)	Έλληνας Πρωθυπουργός	Η Επιτροπή για τη Διεθνή Ύφεση & Ειρήνη ζητά την έξοδο από το NATO και το κλείσιμο των βάσεων	Αθήνα	3000	Reuters
ΣΥΝΟΛΟ (ΚΑΤΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ) ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ							6.302	

Στον πίνακα αυτόν καταγράφονται οι αποκλειστικά αντι-NATOικές δράσεις στην Ελλάδα (τρεις [3] μόνο), που αναφέρονται στην Συμμαχία ως πρόβλημα καθεαυτό. Όπως όμως διαφαίνεται από τα στοιχεία, κάθε άλλο παρά σημαντικές είναι αυτές οι δράσεις. Η στρατιωτική παρουσία των Αμερικανών στην Ελλάδα μέσω ξεχωριστών διμερών συμφωνιών για τις διάσπαρτες Βάσεις και τις άλλες στρατιωτικές υποδομές και εγκαταστάσεις, είναι τόσο ισχυρή και εμφανής που καθιστά τη συμμετοχή της χώρας στο πλαίσιο του NATO να φαντάζει είτε ως αδιάφορο «πλημμέλημα», είτε ως ένα απαραίτητο όπλο για εθνικά ζητήματα (πχ Τουρκία). Οι αντιδράσεις που καταγράφονται αφορούν αποκλειστικά την εποχή (1980) που το φιλοδυτικό πολιτικό προσωπικό της χώρας επιθυμεί να επαναφέρει την Ελλάδα στους κόλπους της Συμμαχίας, «μετανιωμένο» σχεδόν από την αναγκαία αποχώρηση που η συγκυρία επέβαλλε στον Καραμανλή. Η δε τρίτη δράση (1982) που καταγράφεται στην πρώτη περίοδο των κυβερνήσεων ΠΑΣΟΚ και με τη χώρα να έχει ήδη επιστρέψει στο NATO, είναι χαρακτηριστικό ότι εντάσσει πλέον ταυτόχρονα στο διεκδικητικό της πλαίσιο και το θέμα των Βάσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. ΔΡΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ								
Ημ/νία γεγονότος	Είδος Δράσης	Δρώντες	Κράτος/ στόχος	Φορέας	Γεγονός	Τόπος	Αριθμός δρώντων	Πηγή
1-Απρ-82	Βομβιστική ενέργεια	Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας (ΕΛΑ)	ΗΠΑ	Πρεσβεία ΗΠΑ	Αριστερή οργάνωση αναλαμβάνει την ευθύνη της ενέργειας για να διαμαρτυρηθεί για την αμερικανική πολιτική και τις στρατιωτικές βάσεις	Αθήνα		Reuters
26-Απρ-82	διαδήλωση	ΕΕΔΥΕ	Ελλάδα (Κυβέρνηση)	Πρωθυπουργός	Η Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη ζητά το διώξιμο των αμερικανικών βάσεων και την έξοδο της Ελλάδας από το NATO	Αθήνα	3000	Reuters

26-Απρ-82	βομβιστική ενέργεια	Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας (ΕΛΑ)	ΗΠΑ	Πολυεθνική εταιρεία	Δύο βόμβες τοποθετούνται στα γραφεία της IBM στην Αθήνα, για διαμαρτυρία ενάντια στις βάσεις των ΗΠΑ στην Ελλάδα	Αθήνα		Reuters
28-Απρ-82	βομβιστική ενέργεια	Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας (ΕΛΑ)	ΗΠΑ	Διπλωμάτης	Βόμβα εκρήγνυται σε αυτοκίνητο Αμερικανού διπλωμάτη, για διαμαρτυρία ενάντια στις βάσεις των ΗΠΑ στην Ελλάδα	Αθήνα		Reuters
14-Μαϊ-82	διαδήλωση	κομμουνιστές	ΗΠΑ	Alexander Haig	Αντι-ΝΑΤΟική διαμαρτυρία για την επίσκεψη του Υπ. Εξωτερικών των ΗΠΑ Α. Haig στις βάσεις	Αθήνα	5000	Reuters
23-Ιαν-83	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ	Βάσεις	Η Επιτροπή Ειρήνης Νεολαίας και ο Δήμος Ελληνικού διαμαρτύρονται για το κινήρι των εξοπλισμών και τις βάσεις των ΗΠΑ	Ελληνικό (Αθήνα)	301	Xinhau
17-Φεβ-83	απεργία	Συνδικάτο εργαζομένων	ΗΠΑ	Βάσεις	Πολιτικοί υπάλληλοι στις στρατιωτικές βάσεις των ΗΠΑ ξεκινούν 48ωρη απεργία για τις αμερικανικές εξοπλιστικές ενισχύσεις και την αύξηση της οικονομικής βοήθειας προς την Τουρκία	Ελλάδα	1000	Reuters
3-Μαρ-83	διαδήλωση	ΠΑΣΟΚ - Αριστερά	ΗΠΑ	Βάσεις	ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ, Ευρωκομμουνιστές, φοιτητές, γυναίκες και Συνδικάτα πραγματοποιούν πορεία Ειρήνης ενάντια στις βάσεις των ΗΠΑ	Αθήνα	31000	Reuters
26-Απρ-83	διαδήλωση	Αντι-μιλιταριστές ακτιβιστές	ΗΠΑ		Διαμαρτυρία για τις βάσεις των ΗΠΑ. Η επίσκεψη του Αμερικανού Υπ. Εξωτερικών ακυρώνεται μετά τις αντιδράσεις για δηλώσεις του υπέρ της στρατιωτ. βοήθειας στην Τουρκία	Αθήνα	3001	BBC
26-Απρ-83	διαδήλωση	Αντι-μιλιταριστές ακτιβιστές	ΗΠΑ		Διαμαρτυρία για τις βάσεις των ΗΠΑ. Η επίσκεψη του Αμερικανού Υπ. Εξωτερικών ακυρώνεται μετά τις αντιδράσεις για δηλώσεις του υπέρ της στρατιωτ. βοήθειας στην Τουρκία	Πειραιάς	3001	BBC
26-Απρ-83	διαδήλωση	Αντι-μιλιταριστές ακτιβιστές	ΗΠΑ	ΥΠ.ΕΞ. ΗΠΑ	Διαμαρτυρία για τις βάσεις των ΗΠΑ. Η επίσκεψη του Αμερικανού Υπ. Εξωτερικών ακυρώνεται μετά τις αντιδράσεις για δηλώσεις του υπέρ της στρατιωτ. βοήθειας στην Τουρκία	Θεσσαλονίκη	3001	BBC
28-Απρ-83	διαδήλωση	ΓΣΕΕ	ΗΠΑ	Πρεσβεία ΗΠΑ	Η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών διαμαρτύρεται για την προκατάληψη των ΗΠΑ υπέρ της Τουρκίας. Θωρακισμένο αστυνομικό όχημα φρουρεί την Πρεσβεία	Αθήνα	31000	Reuters
12-Μαϊ-83	διαδήλωση	Εργαζόμενοι	ΗΠΑ	Βάσεις	Έλληνες εργαζόμενοι στη βάση διεκδικούν καλύτερες συνθήκες εργασίας και συνδικαλιστικές ελευθερίες	Ελληνικό (Αθήνα)	301	Reuters
15-Μαϊ-83	διαδήλωση	ΚΚΕ	ΗΠΑ		Το ΚΚΕ με αφορμή την 20η επέτειο της δολοφονίας αριστερού πολιτικού (Γρ. Λαμπράκη), απαιτεί το δώξιμο των αμερικανικών βάσεων	Αθήνα	3001	Reuters
18/19-5-83	απεργία	Συνδικάτο εργαζομένων	ΗΠΑ	Βάσεις	Έλληνες εργαζόμενοι στις βάσεις απεργούν για καλύτερες συνθήκες εργασίας και εναντίον Αμερικανών εργαζομένων χωρίς άδεια	Ελλάδα	1600	Xinhau
30-Ιουν-83	διαδήλωση	Αντι-ΗΠΑ διαδηλωτές	Ελλάδα (Κυβέρνηση)		Αίτημα για κλείσιμο των αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα	Αθήνα	31000	Xinhau
15-Ιουλ-83	διαδήλωση	ΚΚΕ	Ελλάδα (Κυβέρνηση)	Κοινοβούλιο	Διαμαρτυρία για τη συμφωνία ΗΠΑ-Ελλάδας να παραμείνουν οι βάσεις μέχρι το 1990	Αθήνα	18300	Reuters
26-Ιουλ-83	διαδήλωση	ΚΚΕ	Ελλάδα (Κυβέρνηση)	Κοινοβούλιο	Διαμαρτυρία για τη συμφωνία ΗΠΑ-Ελλάδας να παραμείνουν οι βάσεις μέχρι το 1990. Η αστυνομία παρούσα με θωρακισμένα οχήματα	Αθήνα	30000	Reuters

10-Σεπ-83	διαδήλωση	ΚΚΕ	Ελλάδα (Κυβέρνηση)		Πορεία του ΚΚΕ για να διαμαρτυρηθεί για την συμφωνία (Ελλάδα-ΗΠΑ) παραμονής των βάσεων μέχρι το 1988	Αθήνα	301	Reuters
9-Οκτ-83	διαδήλωση	Ειρηνιστές	ΗΠΑ	Βάσεις	Αντι-βασιική & αντι-NATO διαμαρτυρία από τη βάση Ελληνικού προς την Πρεσβεία των ΗΠΑ	Αθήνα	20000	Reuters
1-Νοε-83	διαδήλωση	Συνδικάτο Οικοδόμων	ΗΠΑ	Κοινοβούλιο	Διαμαρτυρία ενάντια σε NATO & αμερικανικές βάσεις	Αθήνα	10000	Reuters
30-Μαρ-84	διαδήλωση	ΚΚΕ	ΗΠΑ	Υπ. Άμυνας ΗΠΑ Caspar Weinberger	Αντι-αμερικανικές διαδηλώσεις σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και άλλες 20 πόλεις στην Ελλάδα για την στρατιωτική επιρροή και ανάμιξη των ΗΠΑ στην χώρα	Ελλάδα	24000	Reuters
3/7-1/8 1984	απεργία	Συνδικάτο εργαζομένων	ΗΠΑ	Βάσεις	Οι εργαζόμενοι στις 4 βάσεις των ΗΠΑ απεργούν επί 1 μήνα περίπου για να προσαρμοστούν οι αποδοχές τους με τον ελληνικό δείκτη πληθωρισμού, όπως διαμορφώθηκε με δικαστική απόφαση. Η απεργία στηρίζεται από την κυβέρνηση	Ελλάδα	1600	Reuters
9-Ιουλ-84	παρεμπόδιση	Συνδικάτο εργαζομένων	ΗΠΑ	Βάσεις	Απεργοί μπλοκάρουν τις εισόδους των βάσεων	Ελλάδα	301	Economist
11-Ιουλ-84	απεργία	Συνδικάτο εργαζομένων	ΗΠΑ	Βάσεις	Ο Παπανδρέου συμφωνεί να εγγυηθεί την πρόσβαση στις βάσεις σε απεργοσπάστες & στρατιώτες των ΗΠΑ	Ελλάδα		Reuters
24-27/7/84	διαδήλωση	Συνδικάτο εργαζομένων	ΗΠΑ	Βάσεις	Συλλαλητήρια διαμαρτυρίας συνεχίζονται στις αμερικανικές βάσεις	Ελλάδα	1001	Xinhau - CSM
26-Ιουλ-84	απεργία	Συνδικάτο εργαζομένων	ΗΠΑ	Βάσεις	ΗΠΑ και ελληνικό κράτος ξεκινούν συνομιλίες για τα αιτήματα των απεργών	Ελλάδα		Reuters
3-Αυγ-84	συναίνεση	Συνδικάτο εργαζομένων	ΗΠΑ	Βάσεις	Ελλάδα & ΗΠΑ υπογράφουν συμφωνία προσχωρώντας σε κάποιες απαιτήσεις των εργαζομένων. Λήξη απεργίας	Ελλάδα	1001	Reuters
4-7/8 1984	απεργία	Συνδικάτο εργαζομένων	ΗΠΑ	Βάσεις	Η ηγεσία του συνδικάτου εργαζομένων στις αμερικανικές βάσεις καλεί συνελεύσεις για τερματισμό της απεργίας	Ελλάδα	1001	Reuters
13-Αυγ-84	αναφορά	Συνδικάτο εργαζομένων	ΗΠΑ		Ένωση κομμουνιστών εργαζομένων στις βάσεις επιδίδουν επιστολή διαμαρτυρίας σε ηγέτες της απεργίας	Αθήνα	301	Times Financial
5-Σεπ-85	συλλαλητήριο	Ειρηνιστές	Ελλάδα (Κυβέρνηση)	Κοινοβούλιο	Διαμαρτυρία για εξοπλιστικά προγράμματα, τα στρατ. μπλοκ, το NATO & τις βάσεις των ΗΠΑ, με αφορμή την επέτειο λήξης του Β' ΠΠ	Αθήνα	31000	Xinhau
22-Μαρ-86	βομβιστική ενέργεια	Αντι-αμερικανοί ακτιβιστές	ΗΠΑ	Άγαλμα Τρούμαν	Το άγαλμα του Τρούμαν που στήθηκε τιμής ένεκεν για το «Δόγμα Τρούμαν» ανατινάσσεται	Αθήνα		Xinhau
1-Μαΐ-86	διαδήλωση	Εργαζόμενοι	Ελλάδα (Κυβέρνηση)		Πρωτομαγιά: μικρά συνδικάτα εναντίον αμερικανικών βάσεων και μέτρων λιτότητας	Αθήνα	5000	Reuters
31-Μαΐ-87	διαδήλωση	Αντι-ΗΠΑ διαδηλωτές	ΗΠΑ	Κοινοβούλιο	Συγκέντρωση στη Βουλή με αίτημα «Εξω οι Βάσεις των ΗΠΑ» (δημοψήφισμα ανακοινώθηκε πρόσφατα)	Αθήνα	10000	Xinhau
26-Αυγ-87	διαδήλωση	Αντι-ΗΠΑ διαδηλωτές	ΗΠΑ	Πολεμικά πλοία	Φοιτητές, εργαζόμενοι, ειρηνιστές, ενάντια στην άφιξη πλοίων του Αμερικανικού Πολεμικού Ναυτικού	Αθήνα	3001	Xinhau
17-Νοε-87	διαδήλωση	Αντι-ΗΠΑ διαδηλωτές	ΗΠΑ	Βάσεις	σύγκρουση με την αστυνομία σε διαμαρτυρία κατά των στρατιωτικών βάσεων των ΗΠΑ	Αθήνα	3001	Xinhau
22-Ιουλ-90	διαδήλωση	Αντι-αμερικανοί ακτιβιστές	ΗΠΑ	Αρχές (Αστυνομία)	Εναντίωση – Διαμαρτυρία εναντίον Αμερικανών στρατιωτών που εδρεύουν στην Κρήτη	Χανιά	500	Reuters

24-Ιουλ-90	διαδήλωση	Αντι-αμερικανοί ακτιβιστές	ΗΠΑ	Αρχές (Αστυνομία)	Εναντίωση – Διαμαρτυρία εναντίον Αμερικανών στρατιωτών που εδρεύουν στην Κρήτη	Χανιά	2000	Reuters
10-11/8/90	απεργία	Εργαζόμενοι σε αμερικ. βάσεις	ΗΠΑ	Αμερικανική Βάση	Εναντίωση – Διαμαρτυρία για τις απολύσεις	Ελληνικό (Αθήνα)	1000	Xinhau
ΣΥΝΟΛΟ (ΚΑΤΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ) ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ ΔΡΩΝΤΩΝ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ							276.510	

Ο παραπάνω πίνακας 4. ταξινομεί χρονικά τις 38 συνολικά δράσεις ενάντια στις αμερικανικές βάσεις στην Ελλάδα (ποσοστό 36,5% επί του συνόλου που παραθέτουμε) για το εξεταζόμενο διάστημα και πάντα με βάση τις διεθνείς πηγές που προαναφέραμε. Στις δράσεις αυτές φαίνεται να εμπλέκονται 276.510 δρώντες, πολλοί περισσότεροι σε επίπεδο «δρόμου» από κάθε άλλη κατηγορία. Σημαντικό μέρος των καταγραφών του πίνακα καταλαμβάνουν οι κινητοποιήσεις των εργαζομένων στις Βάσεις των ΗΠΑ, με ατμομηχανή των πανελλαδικών δράσεων τους εργαζόμενους στη βάση του Ελληνικού. Οι δράσεις αυτές αφορούν σε 3 μέρες απεργιακών κινητοποιήσεων το 1983 για διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών εργασίας, ενώ η κλιμάκωση καταγράφεται με μια συνεχόμενη μετωπική απεργία ενός (1) περίπου μήνα για τη συμμόρφωση των διοικήσεων των βάσεων στο γενικότερο πλαίσιο μισθών και αποδοχών στην Ελλάδα. Τέλος, μια 2ήμερη απεργιακή κινητοποίηση στο Ελληνικό τον Αύγουστο του 1990, αφορούσε σε διαμαρτυρία για απολύσεις. Όσον αφορά στις ένοπλες δράσεις, αυτές περιορίστηκαν την πρώτη περίοδο των κυβερνήσεων Παπανδρέου (1982), με τις 3 καταγεγραμμένες ενέργειες του ΕΛΑ, ενώ το 1986 σημειώνεται μία ακόμη (ανατίναξη του αγάλματος του Τρούμαν), που όμως παρέμεινε χωρίς συγκεκριμένη ανάληψη ευθύνης.

Από μια συγκριτική μελέτη μεταξύ της Ελλάδας και ευρωπαϊκών χωρών (ενδεικτικά δύο του ευρωπαϊκού Νότου και δύο της κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης, με ίδιο ή όχι πολύ μεγαλύτερο πληθυσμό από την Ελλάδα) με παρόμοια συγκέντρωση αμερικανικών στρατιωτικών εγκαταστάσεων και προσωπικού, μπορούμε να αποκτήσουμε μια γενική συγκριτική εικόνα της παρέμβασης και στρατιωτικής παρουσίας των ΗΠΑ στις χώρες αυτές, καθώς και του μεγέθους των αντίστοιχων αντιδράσεων στο εσωτερικό τους. Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης διαφαίνεται επίσης και η σημαντικότητα εγκατάστασης αμερικανικών βάσεων στις χώρες αυτές, καθώς και η δυναμική της λαϊκής εναντίωσης σε αυτές σε εθνικό επίπεδο:

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ σχετικά με δράσεις εναντίωσης σε ΗΠΑ, ΝΑΤΟ, πυρηνικά, αμερικανικές βάσεις, καθώς και διαμαρτυρίες που για τους ίδιους λόγους απευθύνθηκαν σε εθνικές κυβερνήσεις & Κοινοβούλια, Πρεσβείες, εταιρείες δυτικών συμφερόντων κλπ.							
Χώρα	Αριθμός δράσεων	Δράσεις κατά Βάσεων	Ημερ-νίες	Δρώντες	Γεγονότα	Τόπος	Αριθμός δρώντων
Ελλάδα	105 (2% επί του συνόλου των γεγονότων διαμαρτυρίας)	38	από Σεπτέμβριο 1980 έως Σεπτέμβριο 1995	Κόμματα & οργανώσεις της Αριστεράς & κεντροαριστεράς, φοιτητές, συνδικάτα εργαζομένων, ειρηνιστές, οικολόγοι, εθνικές μειονότητες & αλληλέγγυοι, ένοπλες οργανώσεις	Καμπάνιες, διαδηλώσεις, καταλήψεις, συμβολικές δράσεις εναντίωσης στην πολιτική των ΗΠΑ, το ΝΑΤΟ, τα πυρηνικά, τις αμερικανικές βάσεις, την άφιξη δυτικών αξιωματούχων. Απεργίες &μπούκοτάς από εργαζόμενους σε Βάσεις & λιμάνια. Αλληλεγγύη σε χώρες που βάλλονται από τις ΗΠΑ. Βομβιστικές & ένοπλες επιθέσεις σε Πρεσβείες, τράπεζες, εταιρείες. Συμπλοκές πολιτών με ΝΑΤΟικούς στρατιωτικούς	Ελλάδα (επικράτεια), Αθήνα, Ελληνικό, Βούλα, Κεφαλάρι, Γλυφάδα, Πειραιάς, Θεσ/νίκη, Ρόδος, Κέρκυρα, Χανιά, Κόρινθος	881.080
Πορτογαλία	24 (1% επί του συνόλου των γεγονότων διαμαρτυρίας)	1	από Μάρτιο 1980 έως Ιούνιο 1986	ΚΚΠ, αντι-σοβιετική Αριστερά, φοιτητές, εργαζόμενοι σε αεροδρόμια, ηθοποιοί, αντι-πυρηνικοί & αντι-αμερικανοί ακτιβιστές, ειρηνιστές, αλληλέγγυοι στη Λιβύη, ένοπλες οργανώσεις	Δράσεις εναντίωσης στην αμερικανική πολιτική στην Πορτογαλία, στους σχεδιασμούς του ΝΑΤΟ, στους πυρηνικούς εξοπλισμούς, στην άφιξη Αμερικανών αξιωματούχων και στις αμερικανικές βάσεις. Αλληλεγγύη σε Αμερικανούς εργαζόμενους και στον λαό της Λιβύης. Βομβιστικές ενέργειες και ένοπλες επιθέσεις σε Πρεσβεία ΗΠΑ, αεροπορικές εταιρείες και ΝΑΤΟικά πλοία	Πορτογαλία (επικράτεια), Λισαβόνα, Οπόρτο, Βιλαμούρα	148.518

Ισπανία	121 (1,4% επί του συνόλου των γεγονότων διαμαρτυρίας)	36	από Ιανουάριο 1981 έως Ιούλιο 1995	Αντι-NATO & αντι-πυρηνικοί διαδηλωτές, κομμουνιστικό & σοσιαλιστικό κόμμα, οικολόγοι, ETA, χριστιανοί εξτρεμιστές & ένοπλες οργανώσεις, ισλαμιστές, ειρηνιστές, αυτονομιστές, "καταπιεσμένοι", αγρότες, καπνιστές,	Καμπάνιες μηνυμάτων και υπογραφών, συμβολικές δράσεις, πορείες, διαδηλώσεις, ποδηλατοπορείες και μπουκόταζ, συμπλοκές με αρχές και αμερικάνικο στρατιωτικό προσωπικό, βομβιστικές και ένοπλες επιθέσεις, δολοφονίες, εμπρησμοί, δράσεις αλληλεγγύης. Εν γένει δράσεις διαμαρτυρίας και εναντίωσης στη συμμετοχή στο NATO, την πολιτική των ΗΠΑ διεθνώς, την στρατιωτική παρουσία και τις βάσεις στην Ισπανία	Ισπανία (επικράτεια), Μαδρίτη, Las Palmas, La Coruna, San Sebastian, Βαρκελώνη, Σαραγόσα, Torrejon, Rota, Caceres, Playa Pals, Καρθαγένη, Marabella, Bilbao, Valencia, Vigo, Σεβίλη, Almeria, Cadiz, Gijon, Pamplona, Mayorca	3.983.943
Ολλανδία	63 (10% επί του συνόλου των γεγονότων διαμαρτυρίας)	16	από Ιανουάριο 1980 έως Φεβρουάριο 1991	Ειρηνιστές, συνδικάτα, Καθολικοί, αριστεροί & αντι-αμερικανοί ακτιβιστές	Καμπάνιες υπογραφών, διαδηλώσεις, πορείες, συμβολικές δράσεις, καταλήψεις, δράσεις παρεμπόδισης, στάσεις εργασίας, δενδροφυτεύσεις, αγρυπνίες, επιθετικές ενέργειες	Ολλανδία (επικράτεια), Amsterdam, Rotterdam, Ter Apel, Woensdrecht, Den Haag, Groeningen, Bergen, Gouda, Havelterbrug, Leiden, Gilze Rije, Vento, Utrecht, Bailen, Eemshaven, Eindhoven, Deume, Heerlen, Maastricht	1.737.476
Βέλγιο	59 (9,2% επί του συνόλου των γεγονότων διαμαρτυρίας)	17	από Ιανουάριο 1981 έως Ιανουάριο 1995	Διαφωνούντες με πολιτική ΗΠΑ, ειρηνιστές, ακτιβιστές ενάντια στα πυρηνικά όπλα, γυναίκες, βουλευτές, αυτοδιοικητικοί, εργαζόμενοι στο NATO, άλλες εθνικές κοινότητες, ένοπλες οργανώσεις	Διαδηλώσεις, πορείες, συμβολικές ανθρώπινες ή μηχανοκίνητες αλυσίδες, μπουκόταζ και παρεμπόδιση μεταφορών & εγκαταστάσεων, δενδροφυτεύσεις, καμπάνιες υπογραφών, βομβιστικές ενέργειες	Βέλγιο (επικράτεια), Βρυξέλες, Antwerp, Florennes, Limburg,	874.609

Πορτογαλία. Στη βάση δεδομένων καταγράφεται μικρής εμβέλειας και χαμηλής έντασης αντι-αμερικανισμός (1% επί του συνόλου των δράσεων διαμαρτυρίας στη χώρα) και μόνο την περίοδο 1980-1986 και μόνο στις μεγάλες πόλεις (Λισαβόνα και Οπόρτο κυρίως). Εστιάζεται κυρίως ενάντια στους ΝΑΤΟικούς σχεδιασμούς, τα πυρηνικά όπλα και τις επισκέψεις Αμερικανών αξιωματούχων. Παρατηρείται ελάχιστη (μόνο μία) καταγεγραμμένη εναντίωση στην στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ στην χώρα είτε στις στρατιωτικές βάσεις. Συγκριτικά με την Ελλάδα, η Πορτογαλία, μια χώρα με ίδιο σχεδόν πληθυσμό με την Ελλάδα και με ισχυρή αμερικανική και ΝΑΤΟική στρατιωτική παρουσία στη χώρα, εμφανίζει διαχρονικά ισχνές αντιδράσεις, στα όρια της απόλυτης αποδοχής της παρουσίας αυτής.

Ισπανία. Το ερευνώμενο από τη βάση δεδομένων διάστημα, εμφανίζεται μικρό ποσοστό αντι-αμερικανικών και αντι-ΝΑΤΟικών αντιδράσεων, καθώς και αντιδράσεων ενάντια στις Βάσεις, επί του συνόλου των γεγονότων διαμαρτυρίας, αφού η χώρα την περίοδο αυτή βρίσκεται στη δίνη αυτονομιστικών τάσεων κυρίως. Πάντως οι δράσεις αυτές παρουσιάζουν σταθερή συχνότητα όλη την περίοδο, καθώς και διάχυση σε όλη την επικράτεια, σε μικρές και μεγάλες πόλεις, ενώ αφορούν σε αστικό και αγροτικό πληθυσμό και σε μια ευρεία κοινωνική διαστρωμάτωση. Στην συντριπτική πλειοψηφία των γεγονότων (80 από τα 121 και ποσοστό 67%), οι δράστες χαρακτηρίζονται κυρίως ως «αντι-NATO διαμαρτυρόμενοι», δηλαδή αναφερόμενοι σε δράσεις κατά της ένταξης και παραμονής στη Συμμαχία, ενώ οι υπόλοιπες 41 δράσεις υλοποιούνται από μια μεγάλη γκάμα συλλογικοτήτων (κομμουνιστές, σοσιαλιστές, οικολόγοι, αυτονομιστές, χριστιανοί, ισλαμιστές, αγρότες, καπνιστές κ.α.). Σημαντικός αριθμός δράσεων (36 δράσεις

και ποσοστό 30%) στρέφεται αποκλειστικά ή έμμεσα στις στρατιωτικές βάσεις των ΗΠΑ και του NATO. Συγκριτικά με την Ελλάδα, στην Ισπανία οι συνολικές αντι-ΗΠΑ, αντι-NATO, αντι-πολεμικές/αντι-πυρηνικές δράσεις και οι δράσεις ενάντια στις Βάσεις είναι σχεδόν όσες και στην Ελλάδα σε αριθμό, παρά το γεγονός ότι διαθέτει 4πλάσιο πληθυσμό. Παρά όμως τις αναλογικά λιγότερες δράσεις, αυτές εμφανίζονται σημαντικά πιο μαζικές (3.983.943 συμμετέχοντες), σε αναλογία με την πληθυσμιακή διαφορά: τέσσερις (4) δηλαδή φορές μαζικότερες από τις αντίστοιχες στην Ελλάδα.

Ολλανδία. Για την Ολλανδία που έχει πληθυσμό 16,5 εκ., η βάση δεδομένων καταγράφει γενικά πολύ ισχνή κινητικότητα με γεγονότα διαμαρτυρίας και δράσεις εναντίωσης για οποιονδήποτε λόγο. Χαρακτηριστικά αναφέρονται 610 μόνο γεγονότα (και μόνο για την 11ετία 1980 – 1991), τα οποία όμως παρουσιάζονται εξαιρετικά μαζικά αφού προσέλκυαν συνολικά πάνω από 15 εκ. συμμετέχοντες δρώντες. Στον αριθμό βέβαια αυτόν συμπεριλαμβάνονται και κάποιες πολύ μαζικές συμβολικές δράσεις σε όλη την επικράτεια της χώρας, όπως εκείνη του Μαΐου του 1984 που αφορούσε σε 15λεπτη στάση εργασίας ενάντια στην εξάπλωση των πυρηνικών όπλων, με 400.000 συμμετέχοντες σε όλη τη χώρα. Από αυτά τα συνολικά γεγονότα διαμαρτυρίας, τα 63 (ποσοστό πάνω από 10%, κατά πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από τις άλλες συγκρινόμενες χώρες) αφορούσαν σε αντι-αμερικανικές και αντι-NATOικές αντιδράσεις και γεγονότα ενάντια στις Βάσεις, που υλοποιήθηκαν αναλογικά από 1.737.476 δρώντες. Τα γεγονότα αυτά καταγράφηκαν διάσπαρτα σε πόλεις σε όλη την έκταση της χώρας, πραγματοποιήθηκαν στην συντριπτική τους πλειοψηφία από «ειρηνιστές» με στόχο κυρίως τον διεθνή αφοπλισμό, την ειρήνη και την μη-εξάπλωση των πυρηνικών όπλων. Από τις 63 αυτές δράσεις, μόνο 16 (ποσοστό 25%) στράφηκαν κατά αμερικανο-NATOικών στρατιωτικών εγκαταστάσεων και βάσεων, από τις πολλές που λειτουργούν διάσπαρτες στη χώρα. Στις δράσεις αυτές συμμετείχαν συνολικά 3.844 διαμαρτυρόμενοι δρώντες.

Βέλγιο. Στο Βέλγιο, χώρα με πληθυσμό όσο περίπου και η Ελλάδα (11,3 εκ.), οι επίσης λιγοςτές σε αριθμό (639) και συχνότητα (14 χρόνια, 1981 - 1995) δράσεις διαμαρτυρίας για οποιονδήποτε λόγο (εργασιακό, αυτονομιστικό, δημοκρατικό, δικαιωματικό, αντιπολεμικό, οικολογικό), συμπεριλαμβάνουν και 59 γεγονότα (ποσοστό 9,2%) που αφορούσαν σε αντι-αμερικανικές και αντι-NATOικές (κυρίως) αντιδράσεις και γεγονότα εναντίωσης στις Βάσεις. Παρόλα αυτά, όπως και στην περίπτωση της όμορης Ολλανδίας, οι δράσεις αυτές καταγράφονται εξαιρετικά μαζικές και δυναμικές: τα συνολικά γεγονότα διαμαρτυρίας συγκέντρωσαν 9,33 εκατομμύρια συμμετέχοντες (συμπεριλαμβανομένων κάποιων μεγάλων γενικών απεργιών σε όλη την επικράτεια), ενώ οι αντι-αμερικανικές και αντι-NATOικές αντιδράσεις και εκείνες κατά των Βάσεων προσέλκυαν 874.609 δρώντες. Η μαζικότητα είναι εμφανής σε σύγκριση με την Ελλάδα, που καταγράφει ισόποσους δρώντες (881.080) στα πεδία αυτά, αλλά σε διπλάσια (105) γεγονότα διαμαρτυρίας. Οι σχετικές καταγραφές στο Βέλγιο, φαίνεται να είναι στην συντριπτική τους πλειοψηφία (πάνω από 85%) υλοποιημένες από δρώντες που αναφέρονται ως «διαφωνούντες» με την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ και του NATO, ενώ ως «στόχο» έχουν κυρίως τις εγκαταστάσεις, το προσωπικό και τις πρωτοβουλίες του NATO, μιας και οι Βρυξέλες φιλοξενούν το κεντρικό αρχηγείο της Συμμαχίας στην Ευρώπη. Τέλος, λιγοςτές (17) είναι και οι καταγεγραμμένες δράσεις ενάντια στις αμερικανο-NATOικές βάσεις στη χώρα, που φαίνεται να προσέλκυαν μόνο 22.862 αντιδρούντες και σχεδόν μόνο στη βάση πυραύλων μέσου και μεγάλου βεληνεκούς στην Florennes.

3.1.2. Η χρονική ακολουθία των φάσεων εναντίωσης στις βάσεις στην Ελλάδα

Μια πιο αναλυτική προσέγγιση της περιοδολόγησης που προτείνουμε παραπάνω (παράγραφος 3.1.), συμπεριλαμβανομένων των πιο σημαντικών γεγονότων που χαρακτήρισαν τις διακριτές φάσεις των εκδηλώσεων εναντίωσης στις αμερικανο-NATOικές βάσεις στην Ελλάδα, έχει ως εξής:

3.1.2.1. Γενετική φάση (1947 - 1954) και φάση Ανάπτυξης (1954 - 1965)

Η Γενετική φάση, κατά την οποία έγινε και η αρχική εγκατάσταση των βάσεων, οριοθετείται από τη διακήρυξη του Δόγματος Τρούμαν και την απόρριψη της πρώτης ελληνικής έκκλησης στα Ηνωμένα Έθνη για την Κύπρο (Δεκέμβριος 1954). Ο αντι-αμερικανισμός αυτής της περιόδου επηρεάστηκε άμεσα από το αποτέλεσμα της πολιτικής σύγκρουσης του Εμφυλίου και της ταύτισης των ΗΠΑ με το αντι-κομμουνιστικό στρατόπεδο. Στο πλαίσιο αυτό, ο αντι-αμερικανισμός και τα αρνητικά αισθήματα για τις Βάσεις συνυφαίνονται με την αντίληψη περί εθνικής ανεξαρτησίας που ήταν κρίσιμη για την κατασκευή αρνητικής εικόνας για τον αμερικανικό ρόλο, ειδικά όσον αφορά την Αριστερά. Ωστόσο, η εθνική ανεξαρτησία δεν ήταν η μόνη συνιστώσα των αναδυόμενων αντι-αμερικανικών αισθημάτων, αφού το έτος 1954 σηματοδοτεί την εξάπλωση του αντι-αμερικανισμού υπό την πίεση ενός νέου εθνικισμού στο λόγο της επίσημης ιδεολογίας, που συνοδεύτηκε από το ιδεολόγημα της εθνικής «θυματοποίησης» και που δεν περιορίστηκε μόνο στα αριστερά ακροατήρια, αλλά καταγράφηκε σε όλο το ιδεολογικό φάσμα. Στη φάση της Ανάπτυξης, ο αντι-αμερικανισμός τροφοδοτείται από δύο κύριες πηγές: τον εθνικισμό με σημείο αναφοράς το Κυπριακό και τα αιτήματα για εκδημοκρατισμό που εκφράζει η Αριστερά και σταδιακά το Κέντρο και η αναδυόμενη Κέντρο-Αριστερά. Το πεδίο αυτό (του εκδημοκρατισμού) αποτέλεσε την τομή σύγκλισης μεταξύ του αντι-κομμουνιστικού Κέντρου και της προκομμουνιστικής Αριστεράς (Laliouti, 2015).

Στην Ελλάδα, την περίοδο από την υπογραφή της συμφωνίας για τις βάσεις (1953) μέχρι και το 1967, διαφαίνεται μια αξιοσημείωτη έλλειψη καταγεγραμμένων σχετικών στοιχείων σε οργανώσεις πολιτικών δρώντων και τον Τύπο. Παρά την σαφή εναντίωση των «επίσημων» (ΕΔΑ) αλλά και παράνομων (ΚΚΕ, ΑΚΕ, εξωκοινοβουλευτικές αριστερές οργανώσεις) πολιτικών κομμάτων/οργανώσεων σε επίπεδο διακηρύξεων, αυτό δεν μεταφράστηκε σχεδόν ποτέ σε κινηματική δράση. Πιθανοί λόγοι για μια τέτοια εξέλιξη είναι ότι ζητήματα δημοκρατίας και νομιμοποιημένης δράσης ήταν ψηλότερα στην κινηματική ατζέντα, τις πρώτες δεκαετίες μετά τη λήξη ενός αιματηρού εμφύλιου και των συνεπειών του για τους ηττημένους. Αλλά και η ίδια η διαχείριση του θέματος από την πλευρά όσων αντιδρούσαν, ως ένα θέμα αποκλειστικά εξάρτησης της χώρας σε ιμπεριαλιστικά σχέδια (χωρίς επιπλέον να είναι δεδομένη η έξωθεν καλή μαρτυρία των αντιδρούντων, όσον αφορά στον απογαλακτισμό από τάσεις του αντίπαλου «σοσιαλιστικού» στρατοπέδου, που κάλλιστα θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ιμπεριαλιστικές στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου).

Ο αντιαμερικανισμός άλλωστε, έγινε ιδεολογία που αρχικά τροφοδοτήθηκε από τη διεθνή (και αμερικανική) αριστερά (μετά το 1917), καθώς και τον «εσωτερικό αντιαμερικανισμό» στις ΗΠΑ ως συνιστώσα του κινήματος διαμαρτυρίας της δεκαετίας του '60 και του '70. Τη δεύτερη αυτή περίοδο, η αντιπολίτευση στις ΗΠΑ εμφανιζόταν εξίσου «αντιαμερικανική» με το αντιιμπεριαλιστικό κίνημα. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '50 δεν επρόκειτο για έλλειψη πατριωτισμού ή τάση για κατασκοπία υπέρ των Σοβιετικών. Ο αντιαμερικανισμός όπως τον όριζε η Committee of Un-American Activities εξελίχθηκε σε μια νεανική πόζα που συνδυαζόταν με χριστιανικές αρετές – την αυτοταπείνωση και την αυτοτιμωρία, αφού οι ΗΠΑ εκτέθηκαν στον πόλεμο της Κορέας που εξελίχθηκε από στρατιωτική επέμβαση περιορισμένου τύπου σε «βρόμικο πόλεμο». Σήμερα ο αντιαμερικανισμός έφτασε να αποτελεί ιδεολογική πλατφόρμα στην οποία συναντώνται μια σειρά από πολιτικές και απολιτικές παρατάξεις σε όλο τον κόσμο. Γενικά, η πλήρης απόρριψη του αμερικανικού πολιτισμού είναι φαινόμενο που συμβαδίζει ιστορικά με το θάμβος για την αμερικανική ευημερία, πρόοδο και αποτελεσματικότητα. Άλλωστε, κάθε «μεγάλος» πολιτισμός και κάθε «μεγάλο» έθνος αντιμετώπιστηκαν ιστορικά με διττό τρόπο και με ανάμεικτα συναισθήματα. Έτσι και στην Ελλάδα, όπως σε όλες τις μεταναστευτικές χώρες, η εικόνα των ΗΠΑ είχε τη διπλή υπόσταση του προτύπου και του παραδείγματος προς αποφυγή. Ο δε «αριστερός» αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με τον φιλοσοβιετισμό: όσο άκριτος ήταν ο μεν ήταν και ο δε (Τριανταφύλλου, 2012).

Η διάκριση μεταξύ πολιτικού και πολιτισμικού αντι-αμερικανισμού στην Ελλάδα, συνδέεται και με μια άλλη κεντρική συζήτηση στη σχετική βιβλιογραφία: αν δηλαδή ο αντι-αμερικανισμός αποτελεί ορθολογικό

ή ανορθολογικό φαινόμενο, και σε ποιον βαθμό. Στο πλαίσιο αυτό, μελετητές επιχειρούν να διακρίνουν ανάμεσα στην *δικαιολογημένη διαμαρτυρία* (πχ πολιτικός αντι-αμερικανισμός, που εστιάζει σε πτυχές της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ) και την *ανορθολογική προκατάληψη* (πολιτισμικός αντι-αμερικανισμός, που παραπέμπει σε μια συνολικότερη απόρριψη της Αμερικής) (Markovits, 1985: 3, 14-15). Πέραν λοιπόν της πολιτικής εκδοχής του φαινομένου και παρά την εν γένει απουσία ενός συστηματικού δεξιόστροφου αντι-δυτικού λόγου λόγω των μετεμφυλιακών επίδικων, η Αριστερά στην Ελλάδα «υπέκυψε» σε έναν συντηρητικό και διαπαραταξιακό *πολιτισμικό αντι-αμερικανισμό*, ως μία μεταπολεμική έκφραση του φαινομένου στην Ευρώπη, εξαιτίας της αμερικανικής πολιτιστικής διείσδυσης στην ευρωπαϊκή ήπειρο και της σημασίας που δόθηκε σε αυτό και από τους δύο ψυχροπολεμικούς πόλους. Για την ελληνική Αριστερά, αυτό αποτέλεσε αντικείμενο μιας επικοινωνιακής εκστρατείας, στην οποία καλλιτέχνες και αρθρογράφοι ταυτίζουν τον αμερικανισμό με την αντι-πνευματικότητα, την κυριαρχία του τεχνικού πολιτισμού, την αλλοτρίωση, τη βία και τον ηθικό εκτραχηλισμό⁶. Τόσο το ροκ όσο και η τζαζ δεν ξέφυγαν από αυτή την δαιμονοποίηση, αφού θεωρήθηκαν έκφραση πρωτόγονων και άγριων ενστίκτων του αμερικανικού πνεύματος. Η Αυγή (8/6/1957) επιστρατεύει και την παιδαγωγό Ρόζα Ιμβριώτη για να τεκμηριώσει την ολέθρια σχέση μουσικής ροκ, εγκληματικότητας και νέων σεξουαλικών ηθών⁷ (Λιαλιούτη, 2011: 141-165). Εξίσου αντι-δυτικό εμφανίζεται επίσης και το επικρατέστερο τμήμα της ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Ο καθηγητής Θεολογίας - Φιλοσοφίας και συγγραφέας Χρήστος Γιανναράς, στην ομιλία του στη Βοστώνη το 2013 κατά την απονομή επίτιμου διδακτορικού διπλώματος από την εκεί Θεολογική Σχολή του Τιμίου Σταυρού, ανέφερε χαρακτηριστικά: «...οξύ το πρόβλημα του νεοσυντηρητισμού και φονταμενταλισμού που ταλαιπωρεί σήμερα την πρακτική του βίου των περισσότερων Ορθόδοξων Εκκλησιών [...] οι 'Ζηλωτές' της Ορθοδοξίας, όπως ονομάζονται στα καθ' ημάς οι φονταμενταλιστές, είναι, κατά κανόνα, φανατικά αντιδυτικοί: αντιμετωπίζουν τις χριστιανικές Εκκλησίες και ομολογίες της Δύσης σαν το αντίπαλο της Ορθοδοξίας στρατόπεδο, πραγματική απειλή. Διακηρύσσουν ότι είναι βυθισμένη στην πλάνη η Δύση και ταυτόχρονα επιβουλεύεται την Ορθοδοξία. Γι' αυτό και κάθε απόπειρα 'διαλόγου' των Ορθοδόξων με τους Δυτικούς Χριστιανούς, κάθε συμμετοχή στη λεγόμενη 'οικουμενική κίνηση' σημαίνει για τους 'Ζηλωτές' προδοσία της Ορθοδοξίας, ενδοτισμό στην πλάνη, παραίτηση από την πίστη ότι η Εκκλησία είναι μόνο Μία, Αγία, Καθολική και Αποστολική [...] αυτή η βεβαιότητα των 'Ζηλωτών' είναι ατομική επιλογή και πεποίθηση ή στηρίζεται συνήθως στη γνώμη κάποιου επίσης ατομικά επιλεγμένου 'γέροντα' που του προσδίδει 'αντικειμενική' εγκυρότητα ή αγιορείτικη ή όποια άλλη μοναστική του προέλευση [...] Έτσι ο ατομοκεντρικός χαρακτήρας του Ζηλωτισμού-Φονταμενταλισμού και η συνακόλουθη ειδωλοποίηση 'δογμάτων' και 'Κανόνων', εξομοιώνουν την 'Ορθοδοξία' των συντηρητικών Χριστιανών με κάθε άλλη ιδεολογική 'ορθοδοξία': των συντηρητικών Μαρξιστών, των συντηρητικών Φροϋδιστών, κ.ά» (Εθνικός Κήρυξ, 2013).

Το διάστημα αυτό, η συλλογική δράση αφορούσε περισσότερο σε ένα διάχυτο, μη επαρκώς εξηγημένο, στείρο αντι-αμερικανισμό, παρά μια αξιακή προσέγγιση που να «πατάει» σε πραγματικά προβλήματα (παρόλο που σαφώς υπήρχαν) ιδωμένα στις πραγματικές τους διαστάσεις. Δεν είναι τυχαίο ότι στο αμέσως επόμενο διάστημα της χούντας των συνταγματαρχών, το γεγονός ότι η αντι-αμερικανική ρητορεία δεν αναπτύχθηκε μόνο μεταξύ αυτών που εναντιώνονταν στο καθεστώς της 21ης Απριλίου, όπως θα ήταν αναμενόμενο, αλλά και μεταξύ υποστηρικτών του (στελέχη όπως οι Παττακός και Γεωργαλάς, αλλά και ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος βρέθηκαν στις επάλξεις του αντι-αμερικανισμού), παραπέμπει σε

⁶ Αντιπροσωπευτικό της συγκεκριμένης τάσης είναι το έργο του Β. Βασιλικού, *Η Μυθολογία της Αμερικής* (1964). Η Αυγή (7/12/1955) συνοψίζει τον αμερικανισμό στον ακόλουθο αφορισμό: «Ο καθένας είναι λεύτερος να πεθαίνει από την πείνα», ενώ στις 4/10/1958 τον ορίζει ως εξής: «νέος τρόπος ζωής και διασκέδασης, που δεν αποτελείται ούτε στη σκέψη ούτε στο συναίσθημα, παρά στα πιο ταπεινά ένστιχτα του ανθρώπου, στο χτήνος [...] στηρίζεται στην πρόστυχη, αλόγιστη καλοπέραση». Στις 6/9/1964 η Αυγή επιμένει ακόμα στην αντι-ουμανιστική διάσταση του αμερικανικού τεχνικού πολιτισμού: «Αυτός είναι ο κόσμος τους [...] Κουμπιά και χάπια. Τη μέρα τα κουμπιά. Τη νύχτα τα χάπια [...] Τέτοια αυτοματοποίηση, ρομποτοποίηση, ελατηριοποίηση και εξάρθρωση ταυτόχρονα του ανθρώπου δεν είναι για τα μέτρα μας».

⁷ «Αυτές οι εκφράσεις του αμερικανισμού», υποστήριζε, «ενθαρρύνουν τα ταπεινότερα ένστικτα της νεολαίας [...] Η ροπή προς τις ηδονές που καλλιεργούν, αποτελεί μέσο για τη διαφθορά της συνείδησης των νέων. Η Αμερική διαφθείρει και μάλιστα κατόπιν σχεδίου προκειμένου να εξυπηρετήσει τα ιμπεριαλιστικά της συμφέροντα».

ιστορικές προσεγγίσεις που θέλουν τον αντι-αμερικανισμό στη Ελλάδα ένα μαζικό λαϊκό και πέραν της αριστερής σπουδής αίσθημα, που προϋπάρχει της χούντας και συνιστά περισσότερο απόρροια του ελληνικού εθνικισμού και λιγότερο ενός αξιακού λόγου δημοκρατίας, ανεξαρτησίας και ελευθερίας. Σύμφωνα με κάποιες ιστορικές εκδοχές, το φαινόμενο εμφανίζεται με μαζικό τρόπο το 1954 με το Κυπριακό και τα πογκρόμ στην Πόλη, που είχαν στόχο κυρίως (αλλά όχι μόνο) τους Έλληνες. Η τότε στάση των ΗΠΑ, διόλου ταυτισμένη με τις ελληνικές αιτιάσεις, επέφερε το πρώτο κύμα αντι-«δυτικισμού» που συνέβαλλε και στην εκλογική άνοδο της ΕΔΑ στις εκλογές του 1958. Αυτό εκφράστηκε τον Δεκέμβριο του 1954 με εκδηλώσεις συμβολικής βίας, κάψιμο σημαιών, αλλά και ενίοτε με βίαιες επιθέσεις εναντίον αμερικανικών «στόχων». Μετά την πρώτη σχετική διπλωματική αποτυχία της χώρας στα Ηνωμένα Έθνη, μια φοιτητική διαδήλωση στη Θεσσαλονίκη κατέληξε σε βίαιη κατάληψη των γραφείων της USIS που απέβη σε υλικές ζημιές και καταστροφή της βιβλιοθήκης. Αλλά και οι ίδιοι οι Αμερικανοί δεν παρέλειπαν από τον δημόσιο λόγο τους την εκτίμηση ότι πέραν του κομμουνιστικού κινδύνου στην Ελλάδα υπάρχει και ο εθνικιστικός⁸ (athens.indymedia_a, 2004).

3.1.2.2. Ριζοσπαστικοποίηση και μετασχηματισμός (1965 - 1974)

Αυτή η τρίτη περίοδος χαρακτηρίζεται από έμφαση στον πολιτικό αντι-αμερικανισμό για αμφότερα τα πεδία της εθνικής ανεξαρτησίας και του εκδημοκρατισμού. Η περίοδος χαρακτηρίζεται από την πολιτική και συνταγματική κρίση του Ιουλίου 1965 και τις δραματικές συνθήκες που συνδέονται με το δικτατορικό καθεστώς (1967-1974) που τελικά κατέρρευσε μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Μια σημαντική εξέλιξη με διαρκείς συνέπειες για την πολιτική κουλτούρα της χώρας ήταν η εμφάνιση ενός κινήματος νεολαίας, που έφερε στο προσκήνιο μια κουλτούρα διαμαρτυρίας με προτεραιότητα στον αντι-ιμπεριαλισμό και τον αντι-αμερικανισμό (Laliouti, 2015). Αναπόφευκτα, η παρουσία των αμερικανικών στρατιωτικών Βάσεων εντάσσεται στην ατζέντα διαμαρτυρίας και αντιδράσεων που απορρέουν από την κουλτούρα αυτή.

Έτσι, τα πράγματα αλλάζουν άρδην στη διάρκεια της 7ετούς χούντας και κορυφώνονται με την ανατροπή της το 1974. Ήδη από τα πρώτα χρόνια του καθεστώτος, η εμφανής στήριξη από τον αμερικανικό παράγοντα φουντώνει σταδιακά τα αντι-αμερικανικά αισθήματα σε ευρύτερα τμήματα της ελληνικής κοινωνίας. Ο αντι-αμερικανισμός τώρα αρχίζει να συνδέεται με αιτήματα ατομικών δικαιωμάτων και δημοκρατικών ελευθεριών. Η δε τουρκική εισβολή στην Κύπρο και η έμμεση στρατιωτική ανάμιξη αμερικανικών δυνάμεων τις πρώτες κρίσιμες ημέρες των ΑΤΤΙΛΑ Ι & ΙΙ, παγιώνει τα αισθήματα αυτά και την ενεργητική εναντίωση σε ότι τα τροφοδοτεί. Στη διάρκεια της 7ετίας γίνεται ευρύτερα αντιληπτή η πολιτική ύλη που θα τροφοδοτούσε την μετατροπή των αντι-αμερικανικών αισθημάτων σε πολιτική και κινηματική δράση. Ισχνή αρχικά από μικρές αντιστασιακές ομάδες και μαζική στην συνέχεια με εκδηλώσεις ανυπακοής και παθητικής λαϊκής αντίστασης στην περιφέρεια και μαζικές νεολαιίστικες (φοιτητικές κυρίως) δράσεις στα αστικά κέντρα. Η αναφορά/εναντίωση στις αμερικανικές βάσεις, σύμβολα των δεινών και της επικυριαρχίας επί της χώρας και των λαϊκών ελευθεριών, είχε την τιμητική της στις εκδηλώσεις αυτές. Από τις πρώτες αντιστασιακές πράξεις μικρών ομάδων της Αριστεράς και του πατριωτικού σοσιαλιστικού χώρου μέχρι και την εξέγερση του Πολυτεχνείου, είτε δεν εξέλιπε από τον δημόσιο λόγο το σύνθημα «Έξω οι Βάσεις», είτε μετουσιωνόταν σε άμεση δράση κατά στόχων αμερικανικών εγκαταστάσεων και διπλωματικών γραφείων.

⁸ Τον Δεκέμβριο του 1956 ο πρέσβης στην Αθήνα Άλεν προειδοποιεί δημόσια για τους κινδύνους του εθνικισμού σε ομιλία του στους Ροταριανούς. Μια μελέτη δε του 1962 του Στέιτ-Ντιπάρτμεντ για τις τάσεις της κοινής γνώμης, κατονόμαζε τις Ελλάδα, Τουρκία και Κύπρο ως τις «τρεις πιο εθνικιστικές χώρες στην περιοχή». Τέλος, τον Αύγουστο του 1964 μια δημοσκόπηση της ADEL έδειχνε ότι η ΕΣΣΔ είχε υποκαταστήσει τις ΗΠΑ στη θέση του καλύτερου φίλου της Ελλάδας.

3.1.2.3. Τα χρόνια της πρώιμης Μεταπολίτευσης. Γενικευμένος αντι-αμερικανισμός (1974 - 1985)

Την περίοδο αυτή ο αντι-αμερικανισμός αποκρυσταλλώνεται στη συλλογική συνείδηση και ενσωματώνεται στον πολιτικό πολιτισμό. Η καταγγελία του αμερικανικού ρόλου στην καθιέρωση του αυταρχικού μεταπολεμικού μοντέλου και η ενοχή των ΗΠΑ για το εθνικό τραύμα της Κύπρου ήταν τα κύρια στοιχεία του αντι-αμερικανικού λόγου. Η πολιτισμική συνιστώσα του αντι-αμερικανισμού παρέμεινε ισχυρή, αλλά με μάλλον δευτερεύουσα σημασία. Η κυρίαρχη αντι-ιμπεριαλιστική ρητορική αντικαθίσταται βαθμιαία από μια εθνικιστική ρητορική (Lalioti, 2015).

Το 1974, μετά το πραξικόπημα στη Κύπρο εναντίον του Μακάριου στις 15/7 και την τουρκική εισβολή στις 20/7, η Χούντα αποφασίζει να παραδώσει την εξουσία στους πολιτικούς. Τον διορισμένο από την χούντα του Ιωαννίδη «Πρωθυπουργό» Αδ. Ανδρουτσόπουλο διαδέχεται ο Κ. Καραμανλής που μόλις έχει επιστρέψει από το Παρίσι, και σχηματίζει Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας στις 24 Ιούλη 1974 με σκοπό να οδηγήσει τη χώρα στις πρώτες ελεύθερες εκλογές μετά την 7ετή δικτατορία. Ο Κ. Καραμανλής είχε δηλώσει πως θα επιδίωκε έντονα την επιτάχυνση της εισόδου της χώρας στην ΕΟΚ (imerodromos.gr_a, 2015), αλλά επιφύλαττε και κάτι ακόμα: Υπό το βάρος των αμερικανικών ευθυνών για την απώλεια παραπάνω από το 1/3 του κυπριακού εδάφους από την τουρκική εισβολή, η απόφαση Καραμανλή (1974) να αποχωρήσει από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ και να θέσει θέμα λειτουργίας των βάσεων, κατέστειλε προσωρινά την όποια δυναμική είχε αποκτήσει το κίνημα κατά των Βάσεων. Άλλωστε με την αποχώρηση αυτή, οι νατοϊκές βάσεις της Μάκρης όπως και εκείνες της Κρήτης θα παρέμεναν ανενεργές. Επειδή όμως το κυρίαρχο πολιτικό προσωπικό στην Ελλάδα έβλεπε την αποχώρηση από το ΝΑΤΟ πιο επιζήμια για την Ελλάδα παρά για τη Συμμαχία, πολύ γρήγορα (σε ένα μόλις χρόνο) διατύπωνε εναλλακτικές προτάσεις προς τις ΗΠΑ για μερική ή καθολική επανασύνδεση, μέχρι την πανηγυρική επιστροφή στους κόλπους της Συμμαχίας το 1980 (Power Politics, 2017).

Τα πρώτα 3 χρόνια της περιόδου, μέχρι και το 1976, οι κοινωνικοί αγώνες διατηρούν την μαχητικότητα και την ένταση της αντιδικτατορικής περιόδου. Το φοιτητικό κίνημα που βγαίνει από την 7ετία υπερ-πολιτικοποιημένο και κομματικοποιημένο, αποτελεί την εμπροσθοφυλακή. Πραγματοποιούνται τεράστιες συγκεντρώσεις, με έντονο αντιιμπεριαλιστικό-αντιαμερικανικό χαρακτήρα. Το φοιτητικό κίνημα, έχοντας αποτελέσει την αιχμή του αντι-χουντικού αγώνα (Πολυτεχνείο), οργανώνει και πραγματοποιεί τεράστιες πορείες (εκατοντάδων χιλιάδων και κατ' άλλους ενός εκατομ. κόσμου) και δίνει κεντρικές πολιτικές μάχες (ΝΑΤΟ, Βάσεις, ΕΟΚ, Αιγαίο, Κάθαρση, Χιλή κ.λπ.). Όσον αφορά στις βάσεις, παρόλο που δεν εκλείπει ως θέμα σχεδόν ποτέ από τα συνέδρια και τις μαζικές εκδηλώσεις της ΕΦΕΕ και άλλων κοινωνικών οργανώσεων, περιορίζεται στα μεγάλα αστικά κέντρα με τη μεγάλη φοιτητική συγκέντρωση και πάντως όχι σε τοπικό επίπεδο, εκεί δηλαδή που υπάρχουν και λειτουργούν οι βάσεις. Η οργανωτική συγκρότηση του κινήματος περνάει μέσα σε συνθήκες νομιμότητας στους νέους φοιτητικούς συλλόγους και σε δευτεροβάθμιο επίπεδο στην ΕΦΕΕ. Υπό την ηγεμονία της Ν. ΠΑΣΟΚ και κυρίως της ΚΝΕ, που πρακτικά περιφρονεί την όποια αυτονομία του κινήματος και εισάγει την αντίληψη ότι το «κίνημα ανεβαίνει όσο ανεβαίνει το κόμμα», επιβάλλεται χειραγώγηση της κινηματικής ατζέντας και μια συνεχή αναφορά στα κεντρικοπολιτικά ζητήματα. Το θέμα των βάσεων γίνεται ένα από αυτά και ενσωματώνεται ως πτυχή του αντι-ιμπεριαλισμού χάνοντας την αίγλη, τη δυναμική και την όποια αυτονομία του (Εκτός Γραμμής, 2013).

Το επόμενο διάστημα και μέχρι την πολιτική αλλαγή του 1981, το κίνημα κατά των Βάσεων δείχνει να συντονίζεται με την χαμηλών τόνων διαχείριση του θέματος από τις ελληνικές κυβερνήσεις της περιόδου, καθώς και με τη γενικότερη κάμψη και υποχώρηση που διέπει το φοιτητικό και εργατικό κίνημα, σε συνθήκες αυξημένης κρατικής καταστολής (ό.π.). Όταν το ΠΑΣΟΚ ενσωματώνει στον δημόσιο λόγο της πολιτικής του επέλασης την ρητορεία ενάντια στις Βάσεις, το θέμα επανέρχεται στην κινηματική ατζέντα με όρους *θεσμοποίησης* (κατά Ταττω: όρους συμμαχίας ή ενσωμάτωσης των δρώντων σε υφιστάμενες δομές των ελίτ, εν προκειμένω κόμμα και κράτος). Αυτή όμως, ήταν ταυτόχρονα και η εποχή που η ιδέα για ένα μαζικό και συγκρουσιακό λαϊκό κίνημα ενάντια στις βάσεις, ωριμάζει στις συνειδήσεις του αριστερού, ελευθεριακού, αλλά και ευρύτερα προοδευτικού κόσμου στις τοπικές κοινωνίες (όπου λειτουργούσαν βάσεις). Εκεί άλλωστε, πέραν της όποιας ιδεολογικο-πολιτικής αντίθεσης, οι άνθρωποι είχαν κι άλλου είδους ενστάσεις από την γειτνίαση με ανάλογες εγκαταστάσεις, όπως θα δούμε παρακάτω.

Την 18η Οκτωβρίου 1981, με συνθήματα: «Αλλαγή», «Εξω οι Βάσεις του Θανάτου», «ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο», «Ραντεβού με την Ιστορία» κλπ. το ΠΑΣΟΚ, υπό τον Α. Παπανδρέου με 48,07% αναλαμβάνει την κυβέρνηση. Οι προεκλογικές υποσχέσεις των συνθημάτων έχουν ήδη υποστεί διαχειριστική προσαρμογή, από τη Διακήρυξη της 3ης Σεπτεμβρίου στο «Συμβόλαιο με τον λαό» (imerodromos.gr_a, 2015). Η ομαλή κυβερνητική αλλαγή του '81 αποδεικνύει περὶτρανα την οριστική εδραίωση της δημοκρατίας στη χώρα, αφού μεταπολεμικά κανένα σοσιαλιστικό κόμμα/σηματισμός δεν είχε σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση (Μπεζεντάκου, 2013). Στην συγκυρία αυτή το θέμα των αμερικανο-ΝΑΤΟικών βάσεων στην Ελλάδα τίθεται από τον Α. Παπανδρέου σε εθνο-κρατική βάση και παρά την αντι-αμερικανική ρητορεία, συχνά φαντάζει ως «πλεονέκτημα» στα χέρια του νέου κυβερνητικού διαχειριστή του σε εθνικά ζητήματα αιχμής (πχ σχέσεις με την Τουρκία) ή σε σχέση με νέα δόγματα εξωτερικής πολιτικής (πχ αρωγή στον εθνικό αλυτρωτισμό της Φατάχ και του Αραφάτ) στη δεκαετία του '80.

Σε επίπεδο όμως αντιδράσεων, η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση το '81 και η συμφωνία που υπέγραψε με τις ΗΠΑ, γνωστή ως «συμφωνία απομάκρυνσης» των αμερικάνικων βάσεων⁹, επέφεραν μέχρι

⁹ Μετά τις μαραθώνιες συνομιλίες μεταξύ του Έλληνα υφυπουργού εξωτερικών Γ. Καψή και του Αμερικανού διπλωμάτη - διαπραγματευτή Μπαρτόλομιοι, υπογράφεται η συμφωνία στις 8/9/83. Σημαντικά σημεία που θίγει είναι ο έλεγχος της δραστηριότητας των βάσεων, ώστε να μη χρησιμοποιηθούν εναντίον φιλικών χωρών, η τοποθέτηση Έλληνα «αντιπροσώπου» σε αντιστοιχία με το διοικητή που περιείχαν οι προηγούμενες συμφωνίες και ο οποίος θα διοικεί και θα ελέγχει μόνο το ελληνικό προσωπικό που εργάζεται στις βάσεις, η εφαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας για τους εργαζόμενους στις βάσεις, η διατήρηση ισορροπίας στρατιωτικών δυνάμεων στο Αιγαίο, χωρίς να γίνεται αναφορά στην αναλογία 7:10. Το πραγματικά νέο στοιχείο της συμφωνίας είναι η 5χρονη ισχύς της σε συνδυασμό με γραπτή προειδοποίηση που απαιτείται από κάθε μέρος και

το 1983 εφησυχασμό και ύφεση στο κίνημα. Η ύφεση αυτή εκφράστηκε με απομαζικοποίηση των οργανώσεων και ριζοσπαστικοποίηση του πολιτικού λόγου σε όσους απέμειναν σε αυτές. Γενικότερα, είμαστε στην εποχή που στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου αναπτύσσονται στην Ευρώπη οι αμερικανικοί διηπειρωτικοί πύραυλοι Πέρσινγκ II και Κρουζ, ενώ από το αντίπαλο στρατόπεδο η απάντηση είναι η τοποθέτηση των σοβιετικών SS-20 στις ανατολικές χώρες. Αυτό που αποκτά ενδιαφέρον από κινηματική σκοπιά στην Ελλάδα, είναι ένα μαζικό φιλειρηνικό κίνημα που σχετιζόμενο με τις Βάσεις φουντώνει ανάμεσα στους μαθητές με πρωτοβουλίες της ΚΝΕ, του «Ρήγα Φεραίου» και της ΠΑΜΚ (μαθητικό σχήμα της Ν. ΠΑΣΟΚ).

Εικόνα 7. Ρεπορτάζ από αντιδράσεις κατά των Βάσεων στην εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ» του 1982

3.1.2.4. Η τελευταία φάση, από το 1985 μέχρι και τη δεκαετία του 2000. *Λανθάνον αντι-αμερικανισμός*

Το ορόσημο του 1985 σηματοδοτεί την αποδυνάμωση της Ελληνικής σοσιαλιστικής Κυβέρνησης με όρους πολιτικής και ιδεολογικής ηγεμονίας, καθώς επίσης και την αρχή του τέλους του Ψυχρού Πολέμου (ξεκινώντας από την προσέγγιση των Reagan-Gorbachev). Αυτές οι εξελίξεις, μπορεί να υποβάθμισαν πολιτικά τον αντι-αμερικανισμό και να μείωσαν την εμβέλειά του στη μαζική κουλτούρα και την δημόσια πολιτική συζήτηση, χωρίς ωστόσο να σημαδέψουν το τέλος του. Για παράδειγμα, ακόμα και μετά τη δεκαετία του 2000, προκαλούν έκπληξη οι αρνητικές κριτικές της ταινίας *Argo* του Ben Affleck (2012), ενός ένα θρίλερ γύρω από την επιχείρηση διάσωσης των Αμερικανών ομήρων στην Τεχεράνη το 1980. «Τι σημαίνει άραγε το σχόλιο “πολύ αμερικάνικο” και μάλιστα με τον ενοχλητικό τόνο στο “α”; Γιατί οι κινηματογραφικοί κριτικοί της αριστεράς αρνούνται να δουν την αριστουργηματική εκτέλεση ενός συναρπαστικού σεναρίου;», αναρωτιέται η Σώτη Τριανταφύλλου σε άρθρο της (26-11-2012) για τον αντιαμερικανισμό. Εν τω μεταξύ, στο κίνημα κατά των Βάσεων την περίοδο αυτή, άρχισαν σύντομα να

που πρέπει να δοθεί πέντε μήνες πριν την ημερομηνία λήξης τη, καθώς και η 17μηνη προθεσμία απομάκρυνσης προσωπικού και υλικών, αφού επέλθει ο τερματισμός της. Το αμερικανικό κείμενο περιέχει τον δυνητικό όρο «TERMINABLE», δηλ. δυνατόν να επέλθει τερματισμός της συμφωνίας. Το Υπουργείο Εξωτερικών στο ελληνικό κείμενο το μεταφράζει ως «η συμφωνία τερματίζεται». Ο Α. Παπανδρέου δηλώνει ότι πρόκειται για συμφωνία απομάκρυνσης των βάσεων και ότι αυτές απομακρύνονται σε πέντε χρόνια. Η πραγματική διάρκεια της συμφωνίας είναι μέχρι 31/5/1990 (έναρξη ισχύος 1/1/1984).

αντιπαράθενται απόψεις πασιφιστικές ή τοπικιστικές, με απόψεις που έθεταν αντικυβερνητικά, αντι-εξαρτησιακά, ή ακόμα και αντιεξουσιαστικά επίδικα.

Από το χρονικό σημείο αυτό (1985) και μετά, η υπόθεση της συλλογικής εναντίωσης στις Βάσεις, οι εξάρσεις και οι υφέσεις της, φαίνονται να συνδέονται άρρηκτα (σχεδόν αποκλειστικά) με την πολυτάραχη πολιτική κατάσταση στη χώρα, την πολιτική εκπροσώπηση και την εκλογική επίδοση των δυνάμεων εκείνων που ενσωμάτωναν ακόμα την εναντίωση αυτή στον δημόσιο λόγο τους. Με βάση αυτή την διαπίστωση, στο εξής μαζί με κάθε αναφορά στις διακριτές φάσεις εξέλιξης του κινήματος κατά των Βάσεων θα στεκόμαστε συνοπτικά στην πολιτική και εκλογική εικόνα της κάθε περιόδου αναφοράς: Την εκλογική αναμέτρηση της 18ης Ιουνίου 1989, ακολούθησαν άλλες δύο (5-11-1989 & 8-4-1990). Σε όλες πρώτη δύναμη αναδεικνύεται η ΝΔ του Κ. Μητσοτάκη, χωρίς όμως να εξασφαλίζει πλειοψηφία. Την πρώτη φορά σχηματίζει κυβέρνηση συνεργασίας με τον νεοσύστατο αριστερό «Συνασπισμό» με Πρωθυπουργό τον Τζ. Τζαννετάκη, τη δεύτερη οι τρεις πολιτικοί αρχηγοί: Κ. Μητσοτάκης, Α. Παπανδρέου, Χ. Φλωράκης συμφωνούν σε σύσταση Οικουμενικής Κυβέρνησης υπό τον Ξ. Ζολώτα, ενώ την τρίτη ο μοναδικός βουλευτής της ΔΗΑΝΑ Θ. Κατσίκης προσφέρει στήριξη και κυβερνητική πλειοψηφία στη ΝΔ και γίνεται ο 151ος βουλευτής της. Όλα αυτά συμβαίνουν στην Ελλάδα, όσο στη διεθνή σκηνή κυριαρχούν οι ανατροπές στην Ανατολική Ευρώπη, που άλλαξαν την εικόνα της ηπείρου (FlashNews, 2015 & Μπεζεντάκου, 2013 & imerodromos.gr_a, 2015). Έτσι, στα τέλη της δεκαετίας του '80 και την αυγή της δεκαετίας του '90, η παρακμή του συστήματος ΠΑΣΟΚ, οι αναταράξεις από το σκάνδαλο Κοσκωτά και η νέα πολιτική αλλαγή, κάνουν την επικείμενη νέα διαπραγμάτευση για το μέλλον των βάσεων αρκετά πιο περίπλοκη. Τον Ιούλιο του 1990 ήταν καθορισμένο το «ραντεβού» Ελλήνων και Αμερικανών διαπραγματευτών για την τύχη των βάσεων, μετά την 5ετή («τελευταία» είχε ισχυριστεί το ΠΑΣΟΚ) παράταση που είχε δώσει ο Α. Παπανδρέου το 1985. Εν τω μεταξύ το 1990 είχαμε πλέον κυβέρνηση ΝΔ υπό τον Κ. Μητσοτάκη και όλα έδειχναν ότι οι βάσεις είναι εδώ και θα παραμείνουν για πάντα. Αυτό, σε αναλογία πάντα με τα υπόλοιπα κινήματα στην Ελλάδα, προμήνυε μια ακόμη έξαρση των αντιδράσεων ενάντια στις Βάσεις, γεγονός που επιβεβαιώθηκε με τα μαζικά συγκρουσιακά γεγονότα που ακολούθησαν στην Κρήτη.

3.1.2.5. Στο πλαίσιο του αντι-παγκοσμιοποιητικού κινήματος. Ελληνικό/Ευρωπαϊκό Κ.Φόρουμ

Στο εκλογικό επίπεδο, στις ευρωεκλογές του Ιουνίου 1999 η ΝΔ κερδίζει το ΠΑΣΟΚ, γεγονός που προμηνύει το εκλογικό «ντέρμπι» των εθνικών εκλογών του 2000. Οι τρεις περίπου ποσοστιαίες μονάδες που έδωσαν τη νίκη στο ΠΑΣΟΚ στις βουλευτικές εκλογές του 1996 δίνουν τώρα τη νίκη σε ευρωπαϊκό επίπεδο στη ΝΔ. Στην Κρήτη των αμερικανικών Βάσεων, οι εξελίξεις αυτές δεν επηρέασαν την εκλογική συμπεριφορά των ψηφοφόρων, αφού και σε αυτή την περίπτωση η πλειοψηφία τους προτίμησε να δώσει την ψήφο της στο κόμμα του Κ. Σημίτη.

Εν τω μεταξύ ο πόλεμος στην Γιουγκοσλαβία έχει μόλις τελειώσει με τα γνωστά αποτελέσματα. Στην Ελλάδα, το καλοκαίρι του 1999, ο πιο δημοφιλής Έλληνας συνθέτης Μίκης Θεοδωράκης είπε κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης: «Μισώ τους Αμερικανούς και οτιδήποτε αμερικανικό. Ελπίζω ότι η νεολαία θα αρχίσει να μισεί οτιδήποτε αμερικανικό». Στενός φίλος ο ίδιος του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς, είχε ήδη από τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου διακριθεί διεθνώς υποστηρίζοντας ότι «δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ Χίτλερ και Κλίντον». Επιπλέον, είχε σταθεί την εποχή εκείνη θετικά απέναντι σε μια πρόταση για πυρηνική συμμαχία μεταξύ Ελλάδας, Λευκορωσίας, Σερβίας και Ρωσίας, στρεφόμενος κατά των συμμάχων του ΝΑΤΟ και ιδιαίτερα κατά των ΗΠΑ. Όπως και να κρίνει κανείς τη στάση και τα λεγόμενα του Μ. Θεοδωράκη (αλλά και πολλών διασήμων όταν αναφέρονται σε πράγματα για τα οποία λίγα γνωρίζουν) στον άξονα από την «παρόρμηση» μέχρι την «ανοησία», δεν μπορεί παρά να αποδεχτεί ότι όλα αυτά δεν ήταν καθόλου μακριά από τις πεποιθήσεις της πλειοψηφίας των Ελλήνων την εποχή εκείνη. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε μια δημοσκόπηση που διεξήχθη μεταξύ των μαθητών της δευτεροβάθμιας

εκπαίδευσης στα τέλη της δεκαετίας του 1990, οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να ταξινομήσουν μια σειρά εθνών από τις περισσότερες έως τις λιγότερες δημοφιλείς. Οι Αμερικανοί, μαζί με τους Αλβανούς και τους Τούρκους βρέθηκαν στο κατώτατο σημείο δημοφιλίας της λίστας, χαμηλότερα και από τους Ρομά, μια πληθυσμιακή ομάδα που δεν χαιρεί ιδιαίτερης εκτίμησης από τους Έλληνες, ενώ ψηλά στον κατάλογο βρέθηκαν οι Σέρβοι. Αυτή η υποστήριξη προς τους Σέρβους (και τους συμβληματικούς ηγέτες τους, Μιλόσεβιτς και Κάρατζιτς, κατά τις ενδο-γιουγκοσλαβικές συρράξεις) ήταν μαζική στην Ελλάδα και αφορούσε σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας: την πολιτική τάξη, τα συνδικάτα, τα ΜΜΕ και κυρίως την Ορθόδοξη Εκκλησία¹⁰. Ένα χαρακτηριστικό περιστατικό καταγράφηκε σε αθλητικό χώρο: στη διάρκεια ποδοσφαιρικής συνάντησης μεταξύ ελληνικής ομάδας και φιλοξενούμενου σκωτσέζικου συλλόγου, Έλληνες οπαδοί έκαναν την αμερικανική σημαία πριν από την έναρξη του παιχνιδιού, ενώ συνέχισαν να διαμαρτύρονται εν χορώ ακόμα και όταν κηρύχτηκε ενός λεπτού σιγή για τα θύματα της 11ης Σεπτεμβρίου. Αυτά συνέβαιναν υπό τα χειροκροτήματα των σχεδόν 20.000 θεατών που ήταν στις εξέδρες του γηπέδου. «Αυτό που συνέβη στην Αθήνα με άγγιξε», δήλωσε ο προπονητής της σκωτσέζικης ομάδας στο Associated Press. Ενώ συνέχισε λέγοντας «Αυτό που με απογοήτευσε ήταν ότι δεν υπήρξε καμία προσπάθεια από κανέναν, συμπεριλαμβανομένης της αστυνομίας, να κάνει τίποτα γι' αυτό. Δεν μπορούσα να πιστέψω ότι μπορεί να επικρατήσει ένα τέτοιο αντι-αμερικανικό αίσθημα σε μια ευρωπαϊκή χώρα». Γενικά, οι δημοσκοπήσεις της ελληνικής κοινής γνώμης ήταν εύλωτες μετά την 11^η Σεπτεμβρίου. Μια από αυτές, λίγες μέρες μετά το γεγονός, κατέγραψε ότι το 25% των ερωτηθέντων δήλωσαν «ικανοποιημένοι», «ανακουφισμένοι» και πίστευαν ότι «η δικαιοσύνη είχε αποδοθεί» στις ΗΠΑ την 11^η Σεπτεμβρίου, ενώ περίπου το 30% δήλωνε ότι οι επιθέσεις αποτελούσαν δικαιολογημένη αντίδραση στις πολιτικές των ΗΠΑ. Μια άλλη δημοσκόπηση έδειξε ότι μόνο το 6% των Ελλήνων (το μικρότερο ποσοστό στην Ευρώπη) υποστήριζε την εκστρατεία των Η.Π.Α. εναντίον χωρών που φιλοξενούν τρομοκρατία (παρόμοια έρευνα που διεξήχθη μεταξύ των Παλαιστινίων έδειξε ότι το 7% υποστήριζε την «συμμαχική» αντιτρομοκρατική εκστρατεία). Τέλος, σε δημοσκόπηση που δημοσιεύθηκε στις 29 Δεκεμβρίου στην εφημερίδα «Το Βήμα», το 61% των ερωτηθέντων δήλωσαν δυσαρεστημένοι με τη νίκη του δυτικού συνασπισμού στο Αφγανιστάν και μόνο το 29% δήλωσαν ότι ήταν ευχαριστημένοι με το αποτέλεσμα της στρατιωτικής εκστρατείας. Παρόλα αυτά, ενδιαφέρουσες ήταν και οι αντιδράσεις του πολιτικού προσωπικού στην Ελλάδα μετά την επίθεση στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου και το Πεντάγωνο τον Σεπτέμβριο του 2001 και κατά τον επακόλουθο πόλεμο στο Αφγανιστάν. Τόσο ο Πρωθυπουργός Σημίτης όσο και ο ηγέτης της αντιπολίτευσης Καραμανλής καταδίκασαν την τρομοκρατική επίθεση με τον εντονότερο τρόπο, ενώ δεσμεύτηκαν να υποστηρίξουν τις προσπάθειες των ΗΠΑ να τιμωρήσουν τους δράστες. Έτσι η Ελλάδα, πέρα από τις «ευκολίες» που είχε ήδη παραχωρήσει με τη λειτουργία των αμερικανικών και ΝΑΤΟικών Βάσεων, παρείχε σε ΗΠΑ και ΝΑΤΟ πλήρη πρόσβαση στον ελληνικό εναέριο χώρο, λιμάνια και στρατιωτικά αεροδρόμια και άλλες στρατιωτικές εγκαταστάσεις ανεφοδιασμού και συντήρησης. Η Ελλάδα προσφέρθηκε επίσης να στείλει επιπλέον στρατεύματα στα Βαλκάνια για να απελευθερώσει δυνάμεις των ΗΠΑ να αναπτυχθούν στο Αφγανιστάν (Michas, 2002: 94-102).

¹⁰ Η αντι-αμερικανική και αντι-δυτική αφήγηση της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας δεν προέρχεται από τη θρησκευτική μεταφυσική του Ανατολικού Χριστιανισμού γενικά, αλλά από αυτό που ο Ρώσος θεολόγος Alex. Schmemann ονομάζει «θεολογικό εθνικισμό» που κυριαρχεί στην ελληνική Εκκλησία. Είναι η κοσμοθεωρία αυτού του τύπου εθνικισμού που διέπει την αντι-δυτική και αντι-αμερικανική στάση της ελληνικής Εκκλησίας και όχι κάτι εγγενές στη θεολογία ή το δόγμα της Ορθοδοξίας. Αυτό το φαινόμενο εξηγεί μία από τις πιο αξιοσημείωτες εξελίξεις στην πρόσφατη ελληνική πολιτική ζωή: την ιδεολογική προσέγγιση μεταξύ μιας αθεϊστικής Αριστεράς και της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας. Αυτό εξηγείται εν μέρει από το γεγονός ότι οι ομιλίες του Αρχιεπισκόπου Χριστοδούλου συχνά διατυπώνονται σε αριστερό ιδίωμα, όπως όταν επιτίθεται στον αμερικανικό «ιμπεριαλισμό» ή όταν καταγγέλλει τις αμερικανικές ιδέες για μια «Νέα Παγκόσμια Τάξη» ως «παρόμοια με εκείνη των Ναζί». Αλλά αυτή η προσέγγιση εκδηλώνεται και με πιο άμεσους τρόπους. Ο Αρχιεπίσκοπος είχε σε ανύποπτο χρόνο δηλώσει, ότι βρίσκει τις γεωπολιτικές απόψεις του ΚΚΕ σε θέματα όπως η παγκοσμιοποίηση, το Κοσσυφοπέδιο και η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, να είναι "πολύ πιο κοντά" με αυτές της Εκκλησίας, από τις αντίστοιχες άλλων πολιτικών κομμάτων.

Η τελευταία αυτή περίοδος που εξετάζουμε, επεφύλαξε άλλη μια σημαντική φάση για το κίνημα ενάντια στις Βάσεις, που το βρίσκει σε οργανική διασύνδεση με το διεθνές αντι-παγκοσμιοποιητικό και αντι-νεοφιλελεύθερο κίνημα (Παγκόσμιο, Ευρωπαϊκό και Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ) στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Το ξέσπασμα του πολέμου στο Ιράκ, μετά το αρχικό μούδιασμα, έβγαλε στο δρόμο εκατοντάδες χιλιάδες διαδηλωτές σε όλη την Ελλάδα. Η ανοιχτή εμπλοκή των αμερικανο-NATOικών βάσεων στον πόλεμο ξαναφέρει στο προσκήνιο τη συζήτηση για τη λειτουργία, το ρόλο και τη χρησιμότητά τους για τους παγκόσμιους σχεδιασμούς της μοναδικής πλέον υπερδύναμης σε συνθήκες νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Σύντομα, η μαζικότητα και η πολυσυλλεκτικότητα των αντιδράσεων οδήγησε σε αναζήτηση πιο ουσιαστικών μορφών εναντίωσης στον πόλεμο, πέρα από τον εκτονωτικό πασιφισμό των διαδηλώσεων στα αστικά κέντρα.

Έτσι, στις 23 Φεβρουαρίου 2003, η Συντονιστική Γραμματεία Αντιπολεμικού Κινήματος της Βορειοδυτικής Ελλάδας οργανώνει περικύκλωση της Νατοϊκής βάσης των AWACS στο Άκτιο, καλώντας «τον λαό της περιοχής, να εκφράσει την αντίθεσή του στον επιθετικό πόλεμο των ΗΠΑ και του NATO εναντίον του λαού του Ιράκ». Στην σχετική ανακοίνωση η Συντονιστική Γραμματεία σημειώνει πως «ήδη η Νατοϊκή βάση του Άκτιου με τα δολοφονικά “ιπτάμενα γεράκια” βρίσκεται σε ετοιμότητα και συντονίζει τις πολεμικές προετοιμασίες». Στη δράση αυτή βρέθηκαν «μαζί» μετά από πολλά χρόνια στην Ελλάδα, όλες σχεδόν οι συνιστώσες του κινήματος κατά των Βάσεων, από το ΚΚΕ (που μέσω του ΠΑΜΕ προκήρυξε αντιπολεμική απεργία την ίδια ημέρα), μέχρι τον ΣΥΝ, εξωκοινοβουλευτικές αριστερές οργανώσεις, ανένταχτο κόσμο και τον αναρχικό χώρο. Η επιτυχία της περικύκλωσης σηματοδότησε την αρχή μιας νέας φάσης διαμαρτυρίας για τις Βάσεις, με κινηματικές εξάρσεις και υφέσεις, που διήρκεσε για τα επόμενα 4 χρόνια.

Μια σειρά κινηματικών, αλλά και συγκρουσιακών, γεγονότων το διάστημα αυτό (από το 2002) προμήνυε τις επόμενες εξελίξεις. Η Σύνοδος Υπουργών Άμυνας της ΕΕ τον Οκτώβριο του 2002 στο Ρέθυμνο, η Σύνοδος Υπουργών Εργασίας της Ε.Ε. στο Ναύπλιο το 2003, οι αντιπολεμικές πορείες της 15ης Φλεβάρη, η μαζική πορεία αναρχικών ενάντια στη Σύνοδο Υπουργών Ενέργειας της Ε.Ε. στη Θεσσαλονίκη, οι κινητοποιήσεις ενάντια στην Άτυπη Σύνοδο Υπουργών Παιδείας της Ε.Ε., η Σύνοδος των Υπουργών Δημόσιας Τάξης στη Βέροια στις 28-29 Μαρτίου, ο διήμερος αποκλεισμός της βάσης της Σούδας στις 5-6 Απριλίου και τέλος τα γεγονότα στην Σύνοδο Κορυφής στη Θεσσαλονίκη (και τη Χαλκιδική) τον Ιούνιο του 2003, ύφαναν έναν κορυφούμενο κινηματικό ιστό.

Τα πυκνά γεγονότα του 2003 κατά την άσκηση της εκ περιτροπής προεδρίας της ΕΕ από την Ελλάδα και με αφορμή την έναρξη του πολέμου, κράτησαν ζωντανό το αντιπολεμικό κίνημα (μαζί και το κίνημα κατά των Βάσεων) τα επόμενα χρόνια, στο πλαίσιο του ευρύτερου και εντεινόμενου αντι-παγκοσμιοποιητικού. Τα διακριτά, αλλά μαζικοποιημένα πλέον, αντιπολεμικά/αντι-παγκοσμιοποιητικά μετωπικά δίκτυα στην Ελλάδα (Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, Γένοβα 2001, Συμμαχία Σταματήστε τον Πόλεμο, A-K Salonica 2003 κ.α.) και νέες δικτυώσεις στον αναρχο-αυτόνομο χώρο, πυκνώνουν τη δράση τους και την επεκτείνουν σε νέα κινηματικά πεδία, πάνω σε προβλήματα που έχει επιτακτικά θέσει τα προηγούμενα χρόνια η καλπάζουσα παγκοσμιοποίηση (φτώχεια, πόλεμος, μεταναστευτικό, δικαιωματικό, κοινωνική αλληλεγγύη

κ.α.). Ταυτόχρονα συμμετέχουν σε ευρωπαϊκά και παγκόσμια κινηματικά ραντεβού, «μαζεύοντας» κινηματικούς πόρους και εισάγοντας μια διεθνή εμπειρία και κουλτούρα στον τρόπο συγκρότησης και απεύθυνσης, αλλά και στις μορφές του αγώνα και τα κινηματικά ρεπερτόρια (Boomerang effect). Η «αντι-Βασική» πτυχή στο εσωτερικό του κινήματος, ωφελήθηκε από την αντι-πολεμική δικτύωση στο εσωτερικό και συνδέθηκε με συναφείς οργανώσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Για πρώτη φορά ήρθε σε επαφή με επιστημονικές προσεγγίσεις και ακαδημαϊκούς χώρους στο εξωτερικό, γεγονός που «επέβαλλε» μια συνολική ενδοσκόπηση και ουσιαστική τεκμηρίωση.

Στο μεταξύ, οι εκλογές της 7^{ης} Μαρτίου 2004 διαμορφώνουν το πολιτικό σκηνικό στη χώρα ως εξής: στις εκλογές, που διεξήχθησαν εν μέσω ολυμπιακής προετοιμασίας, υπερισχύει η ΝΔ του Κώστα Καραμανλή με ποσοστό 41.84%. Στην Αριστερά, οι 13 οργανώσεις που συμπορεύτηκαν στο αντι-παγκοσμιοποιητικό κίνημα συγκροτούν κοινό εκλογικό συνδυασμό με βασικό κορμό τον «Συνασπισμό». Στο δεξιό υπογάστριο της ΝΔ δημιουργείται το κόμμα ΛΑ.Ο.Σ. του Γ. Καρατζαφέρη που μένει εκτός Βουλής (2,19% – 162.151 ψήφοι), αλλά τρεις (3) μήνες μετά, στις Ευρωεκλογές, με 252.429 ψήφους αποκτά μια έδρα στην Ευρωβουλή (imerodromos.gr, 2015).

Εικόνα 8. Η κεντρική αφίσα της διοργάνωσης του 4^{ου} Ε.Κ.Φ. στην Αθήνα

συμμετοχή εκατοντάδων φορέων και ενώσεων (πολιτικών, κινηματικών, οικολογικών, κοινωνικών-δικαιωματικών, συνδικαλιστικών, επιστημονικών κ.α.) από Αθήνα, Θεσσαλονίκη και περιφέρεια. Από τις ξένες συμμετοχές ξεχώρισε η παρουσία των Τούρκων (1.400 άτομα περίπου) που εκπροσωπούσαν πολιτικά,

Το επόμενο διάστημα, διάσπαρτα κινηματικά γεγονότα, ενισχυμένα από τις ενωτικές τάσεις στην πολιτική Αριστερά, εντάσσονται στον κύκλο διαμαρτυρίας. Μια κορύφωση φέρνει δεκάδες χιλιάδες Αθηναίων (και αντίστοιχους αριθμούς διαδηλωτών στην υπόλοιπη χώρα) να συμμετέχουν στην αντιπολεμική συγκέντρωση στις 19-3-2005, στο πλαίσιο της Παγκόσμιας Μέρας Δράσης κατά του πολέμου, με αφορμή τη συμπλήρωση 2 χρόνων από το ξεκίνημα του πολέμου στο Ιράκ. Εν τω μεταξύ, στην πιο καλά δικτυωμένη ελληνική συνιστώσα του κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, ωριμάζει η ιδέα διοργάνωσης στην Αθήνα του επόμενου (4^{ου}) Ευρωπαϊκού Κ.Φ., μετά τη Φλωρεντία, το Παρίσι και το Λονδίνο.

Έτσι μετά τη συγκρότηση μιας πολιτικά ευρείας Πανελλαδικής Οργανωτικής Επιτροπής, υλοποιήθηκε επαρκώς το μεγαλύτερο ίσως κινηματικό γεγονός στην Ελλάδα στις 4-7 Μαΐου του 2006, με πάνω από 25.000 ξένες συμμετοχές. Μαζική ήταν και η παρουσία από το εσωτερικό της χώρας με την ενεργή

αντι-πολεμικά και εργατικά κινήματα (συμπεριλαμβανομένου του Κουρδικού), ενώ σημαντικός ήταν και ο αριθμός των αποστολών από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες και τις βαλκανικές χώρες. Η διοργάνωση περιλάμβανε μια σειρά θεματικών συνελεύσεων των κινημάτων, εκδηλώσεων, συζητήσεων και εργαστηρίων με διεθνείς εκπροσωπήσεις (ΗΠΑ, Ρωσία, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ιταλία, Βρετανία, Σερβία, Πολωνία, Βραζιλία, Αργεντινή, Βενεζουέλα, Τουρκία, Κύπρος, Βουλγαρία, Παλαιστίνη, Ιράκ, Ιράν, Πακιστάν, Αίγυπτος, Φιλιππίνες κ.α.), με επιμέρους εστίαση σε μια σειρά κινηματικών πεδίων (νεοφιλελευθερισμός, παγκοσμιοποίηση, Λ. Αμερική και ΔΝΤ, Υγεία, Παιδεία, Ανταγωνισμοί και Ειρήνη στα Βαλκάνια, Ισλαμοφοβία, σεξισμός, Παλαιστινιακό, κλιματική αλλαγή, Μέση Ανατολή και Δημοκρατία, ΜΜΕ και Πόλεμος, αμερικανικές στρατιωτικές Βάσεις κ.α.). Την Παρασκευή 5 Μαΐου, στη Ζώνη 5 της διοργάνωσης στις εγκαταστάσεις του Ελληνικού, διοργανώθηκε εργαστήριο με θέμα «Οι αμερικανικές βάσεις και ΕΕ», με πρωτοβουλία και εισήγηση του Ε.Κ.Φ. Χανίων. Τέλος, στην μεγάλη σε μέγεθος (η μεγαλύτερη την τελευταία 15ετία) και παλμό *πορεία των κινημάτων* της τελευταίας ημέρας στην Αθήνα, η συμμετοχή έφτασε τις 80-100.000 συμμετοχές, ανάλογα με τις διαφορετικές εκτιμήσεις διοργανωτών, οργανώσεων και αρχών. Από τα κόμματα της Βουλής, τη στήριξή τους στο συλλαλητήριο είχαν δημόσια

Σύμπλεγμα Εικόνων 9. Στιγμιότυπα από τις συζητήσεις και την αντιπολεμική πορεία του 4^{ου} Ε.Κ.Φ. της Αθήνας

εκφράσει το ΠΑΣΟΚ και ο ΣΥΝ, ενώ περισσότεροι από 8.000 αστυνομικοί βρέθηκαν επί ποδός στη διάρκεια της, κάνοντας ευρεία χρήση χημικών κατά το πέρασμα της πορείας από την Γ.Α.Δ.Α. και την Αμερικανική Πρεσβεία, καθώς και 17 συλλήψεις («Τα Νέα», 2006 & «Πρωτοβουλία Γένοβα 2001», 2006).

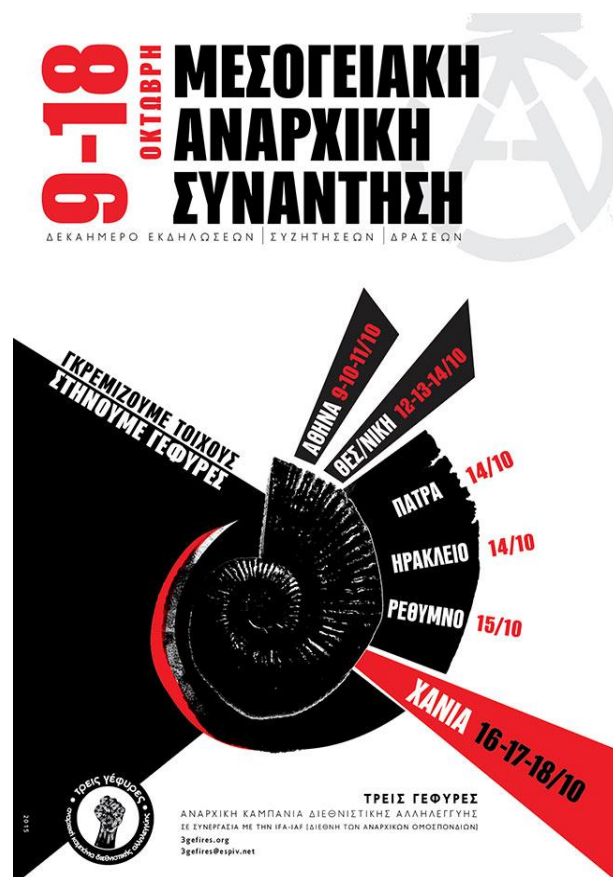
3.1.3. Δύο ακόμα (μικρής εμβέλειας) προσπάθειες διεθνοποίησης

Στο περιθώριο της διοργάνωσης του 4^{ου} Ε.Κ.Φ. στην Αθήνα και με την ευκαιρία της παρουσίας των ξένων αποστολών, χωρίς αυτό να αποτελεί δράση οργανικά ενταγμένη στην διοργάνωση, συγκαλείται στο Πάντειο πανεπιστήμιο στις 4-7 Μαΐου 2006 η Διεθνής Αντικαπιταλιστική Αντι-ιμπεριαλιστική Συνάντηση (ΔΑΑΣ 2006) με «οικοδεσπότη» το ΚΚΕ(μ-λ). Στη συνάντηση παίρνουν μέρος κόμματα, οργανώσεις, συνδικάτα και κινήματα του χώρου από Ελλάδα, Τουρκία, Ιράκ, Ιράν, Παλαιστίνη, Βραζιλία, Δανία, Νορβηγία, Ιταλία, Γερμανία και Φιλιππίνες. Στις εργασίες της συνάντησης οι ελληνικές εκπροσωπήσεις επιμένουν στην δικτύωση του κινήματος κατά των Βάσεων στην Ευρώπη και ευρύτερα, ενώ στην κοινή «Διακήρυξη της Αθήνας» που υπογράφεται από τους συμμετέχοντες αναφέρεται ρητά: «*Καλούμε τις αντι-ιμπεριαλιστικές δυνάμεις στην περιοχή των Βαλκανίων να αντιταχθούν στην παρουσία των Αμερικάνικων στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή και στην εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία και να ενώσουν τον αγώνα τους με τις αντιπολεμικές-αντιιμπεριαλιστικές δυνάμεις σε όλον τον κόσμο, που αγωνίζονται για το διάωξιμο των Αμερικάνικων βάσεων*» (ΚΚΕ(μ-λ)_c, 2006). Παρά την διόλου σημαντική ώθηση που έδινε η προσπάθεια αυτή σε σχέση με την ανάπτυξη του κινήματος στην Ελλάδα, τα συγκρουσιακά του στοιχεία και την προωθητική δικτύωση, οι αιτιάσεις για εκμετάλλευση του κύρους και των διεθνών συμμετοχών του 4^{ου} ΕΚΦ που αποδόθηκαν στις οργανώσεις που πήραν την πρωτοβουλία, μάλλον δεν είναι δίκαιο να υιοθετηθούν (athens.indymedia_c, 2003).

Εικόνα 10. Το λογότυπο της ΔΑΑΣ 2006

Εν τω μεταξύ η χώρα εισέρχεται στη δίνη της οικονομικής κρίσης και την εποχή της κατάρρευσης. Η εκλογική αναμέτρηση της 4^{ης} Οκτωβρίου 2009, που διεξάγεται δύο χρόνια νωρίτερα με πρόσχημα την δυσχερή κατάσταση της οικονομίας και την δυσχέρεια ανάδειξης ΠτΔ, βρίσκει το πολιτικό σκηνικό στην εξής κατάσταση: το ΠΑΣΟΚ κερδίζει τις εκλογές με ποσοστό 43.92% έναντι του 33.47% που συγκεντρώνει η ΝΔ. Ελλείπει επαρκούς οικονομικής στήριξης από την ΕΕ, ο Γ.Α.Π. στρέφεται στη συνδρομή του ΔΝΤ και τον Μάιο του 2010 υπογράφονται οι δανειακές συμβάσεις και συμφωνίες γνωστές ως «Μνημόνιο 1», με άμεση συνέπεια περικοπές μισθών και συντάξεων. Στις 11-11-2011 μετά την παραίτηση του Γ. Παπανδρέου σχηματίζεται κυβέρνηση Συνεργασίας υπό τον Λ. Παπαδήμο και στήριξη από ΠΑΣΟΚ – ΝΔ – ΛΑΟΣ, για την πραγματοποίηση-υλοποίηση νέας Δανειακής Σύμβασης. Στο δεξιό άκρο του πολιτικού άξονα επανεμφανίζεται η Χρυσή Αυγή και στον αντίποδα μια ομάδα από την «Ανανεωτική Πτέρυγα» του Συνασπισμού αποχωρεί από το κόμμα και ιδρύει την Δημοκρατική Αριστερά (ΔΗΜΑΡ) με επικεφαλής τον Φ. Κουβέλη (imerodromos.gr, 2015). στις Ευρωεκλογές που ακολουθούν (25-5-2014) αναδεικνύεται για πρώτη φορά νικητής ο ΣΥΡΙΖΑ, η επικράτηση του οποίου στην Κρήτη

Εικόνα 11. Η αφίσα της Μεσογειακής Αναρχικής Συνάντησης στην Ελλάδα το 2015

και σε άλλες μεγάλες περιφέρειες στις εθνικές εκλογές, άνοιγαν το δρόμο για το τέλος του δικομματισμού, που τελικά ήρθε στις εκλογές της 25^{ης} Ιανουαρίου 2015. Το γεγονός αυτό αποσπά το ενδιαφέρον ενός μεγάλου μέρους της επίσημης πολιτικής Αριστεράς από εμβληματικά στο παρελθόν για αυτήν ζητήματα, όπως και εκείνο των Βάσεων και στρέφει την ενέργεια του πολιτικού προσωπικού της προς ζητήματα θεσμικής προετοιμασίας και διακυβέρνησης.

Το κατά πολύ συρρικνωμένο πλέον κίνημα κατά των Βάσεων, περιορίζεται τώρα σε ισχνές πολιτικές και κινηματικές αναφορές. Σε μια από αυτές, από τις 9 έως τις 18 Οκτώβρη 2015, πραγματοποιείται στην Ελλάδα η Μεσογειακή Αναρχική Συνάντηση που οργανώνεται από την αναρχική καμπάνια διεθνιστικής αλληλεγγύης «Τρεις Γέφυρες», η οποία απαρτίζεται από τοπικές συνεργασίες και πρωτοβουλίες σε 7 ελληνικές πόλεις, με την υποστήριξη της Διεθνούς των Αναρχικών Ομοσπονδιών (IFA-IAF). Στη διάρκεια της συνάντησης, που περιλάμβανε εκατοντάδες συμμετοχές μελών αναρχικών ομάδων και καταλήψεων από την Πορτογαλία μέχρι την Τουρκία, πραγματοποιήθηκαν εκδηλώσεις και δράσεις στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα, το Ηράκλειο και το Ρέθυμνο, ενώ κορύφωση αποτέλεσε η τριήμερη συνάντηση στα Χανιά με παρούσα τη θεματική των Βάσεων (ΑΠΑΤΡΙΣ, 2016).

Στις δύο παραπάνω περιπτώσεις, κι επειδή ακριβώς τα κοινωνικά κινήματα αποκτούν γενικά ελκυστικούς συνειρμούς, κάποια καλά (ή μη) οργανωμένα επεισόδια συλλογικής δράσης αποκαλούνται εύκολα *κοινωνικά και κινήματα*, άσχετα αν συνδυάζουν τα στοιχεία της εκστρατείας, του ρεπερτορίου και της επίδειξης ΑΕΠΔ (Αξιοσύνης, Ενότητας, Πολυάριθμου, Δέσμευσης). Ενώ και εδώ παρατηρούνται οι συχνές συγχύσεις, αφενός να εντάσσουμε κάποιες δράσεις στο κίνημα επειδή απλά και μόνο τις εγκρίνουμε και αφετέρου να συγχέουμε μια συλλογική δράση με τις οργανώσεις και τα δίκτυα που την υλοποιούν ή ακόμα και να ταυτίζουμε τα δίκτυα αυτά με το κίνημα (Tilly, 2007: 26-28).

3.1.4. Η ιδιαίτερη περίπτωση της Κρήτης. Ο χάρτης των αντιδράσεων

Στην περίπτωση της Κρήτης, τα γεγονότα διαμαρτυρίας που σχετίζονται με τις στρατιωτικές βάσεις αποκτούν ενδιαφέρον καταγραφής από την περίοδο της Μεταπολίτευσης και μετά. Στον παρακάτω πίνακα επιχειρούμε μια συνοπτική παράθεση των βασικών γεγονότων εναντίωσης και διαμαρτυρίας κατά των Βάσεων στην Κρήτη:

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΕΝΑΝΤΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΙΣ ΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ							
Ημερ/νία	Είδος δράσης	Δρώντες	Κράτος - στόχος	Φορέας	Γεγονός	Τόπος	Αριθμός δρώντων
22/6/1977	Βίαια επεισόδια και σύγκρουση	Πολίτες	ΗΠΑ	Στρατιωτικό προσωπικό	Ομάδα 12 περίπου υπαξιωματικών από το προσωπικό της Βάσης της Σούδας, υπό την επήρεια αλκοόλ προκαλεί στο ενετικό λιμάνι των Χανίων με σεξιστικές επιθέσεις σε γυναίκες. Άμεση συγκέντρωση Χανιωτών τους επιτίθεται και τους εγκλωβίζει σε ταβέρνα. Άγρια συμπλοκή με πολλούς τραυματίες	Χανιά	2000
1981	Συγκρότηση συντονιστικής Επιτροπής	Αγρότες, εκπαιδευτικοί, εργαζόμενοι, αυτοδιοικητικοί	ΗΠΑ	Αμερικανικές Βάσεις	Συγκρότηση συντονιστικής επιτροπής για το διώξιμο των αμερικανικών Βάσεων από την Κρήτη και την Ελλάδα, με τίτλο «Επιτροπή κατά των Βάσεων»	Χανιά	100

1981 - 1984	Μηχανοκίνητες πορείες	Αγρότες, εκπαιδευτικοί, εργαζόμενοι, αυτοδιοικητικοί	ΗΠΑ	Αμερικανικές Βάσεις	Μηχανοκίνητες πορείες και διαδηλώσεις στις πύλες εισόδου των Βάσεων	Σούδα, Ακρωτήρι Χανίων	3000
1983 - 1984	Διαδηλώσεις διαμαρτυρίας	Μαθητές	ΗΠΑ - ΕΣΣΔ	Αμερικανικές Βάσεις	Αποχή από τα μαθήματα και διεξαγωγή 4 πορειών διαμαρτυρίας στο κέντρο της πόλης. Μικρή συμμετοχή μαθητών στις πορείες προς τις Βάσεις των ΗΠΑ και του NATO	Χανιά	5000
1985 - 1989	Μηχανοκίνητες πορείες	ΕΕΔΥΕ - ΚΚΕ	ΗΠΑ	Αμερικανικές Βάσεις	Έξι (6) ειρηνικές μηχανοκίνητες πορείες διαμαρτυρίας στις Βάσεις	Σούδα, Ακρωτήρι Χανίων, Γούβες Ηρακλείου	5000
1990	Ανασυγκρότηση	Αγρότες, εκπαιδευτικοί, εργαζόμενοι, αυτοδιοικητικοί	ΗΠΑ	Αμερικανικές Βάσεις	Επανάδρυση, επαναστελέχωση και επανακαθορισμός στόχων και μεθόδων της Επιτροπής. Μετονομασία σε "Συντονιστική των Φορέων Επιτροπή κατά των ξένων Βάσεων και της Εξάρτησης"	Χανιά	300
1990	Βίαια επεισόδια	Πολίτες	NATO	Στρατιωτικό προσωπικό	Μεμονωμένες συμπλοκές αγανακτισμένων πολιτών με στρατιωτικό προσωπικό των Βάσεων και πολεμικών πλοίων του NATO, λόγω μέθης και προκλήσεων, καθώς και επιθέσεων σε ντόπιες γυναίκες	Χανιά	200
Ιούλιος 1990	Καμπάνια ενημέρωσης	Συντονιστική Επιτροπή κατά των Βάσεων και της Εξάρτησης	ΗΠΑ - NATO	Αμερικανικές Βάσεις	Καμπάνια πληροφόρησης της Συντονιστικής Επιτροπής κατά των Βάσεων και κάλεσμα σε δυναμικές αντιδράσεις σε όλο τον Νομό Χανίων, ενόψει νέας διαπραγμάτευσης με ΗΠΑ	Νομός Χανίων	300
17/7/1990	Περικύκλωση διαμαρτυρίας	Αγρότες, εκπαιδευτικοί, εργαζόμενοι, αυτοδιοικητικοί	ΗΠΑ	Αμερικανική Βάση	Μηχανοκίνητη πορεία και διαδήλωση στη Βάση που εξελίχτηκε σε ημερήσια περικύκλωση της εγκατάστασης από πολίτες	Σούδα	2000
23/7/1990	Ειρηνική πορεία διαμαρτυρίας	Συντονιστική Επιτροπή κατά των Βάσεων και της Εξάρτησης	ΗΠΑ	Νομαρχία	Πορεία πολιτών και εκπροσώπων φορέων για επίδοση ψηφίσματος διαμαρτυρίας προς την Κυβέρνηση, μέσω του Νομάρχη Χανίων, ενόψει της διαπραγμάτευσης για την παραμονή των Βάσεων. Οι εκπρόσωποι της πορείας εμποδίζονται με βία να εισέλθουν στο Νομαρχιακό Μέγαρο	Χανιά	200

23 & 24/7/1990	Συγκέντρωση - σύγκρουση με Αστυνομία	Πολίτες	Ελληνική Κυβέρνηση - ΗΠΑ	Νομαρχία	Ραδιοφωνικοί σταθμοί καλούν μαζικά τους πολίτες να συμπαρασταθούν στους εκπροσώπους φορέων που εμποδίστηκαν να συναντήσουν τον Νομάρχη. Πολίτες συρρέουν κατά χιλιάδες με αίτημα "Εξω οι Βάσεις". Μεταφορά ειδικών δυνάμεων Αστυνομίας (MAT) από Ηράκλειο που εξωθούν τους συγκεντρωμένους μακριά από τη Νομαρχία. Ολοήμερες και ολονύχτιες επιθέσεις πολιτών καταλήγουν στον εμπρησμό του κτιρίου της Νομαρχίας. Χημικά και αστυνομική βία. Ενίσχυση MAT από Αθήνα. Πυροβολισμοί ακούγονται να πέφτουν και από τις δύο πλευρές. Γενικευμένη σύγκρουση και βία. Συλλήψεις	Χανιά	6000
24/7/1990	Διαδήλωση	Κόμματα, Φορείς, Πολίτες	Ελληνική Κυβέρνηση	Νομαρχία	Διαδήλωση διαμαρτυρίας για τα γεγονότα και την αστυνομική βία και αυθαιρεσία. Αίτημα για παραίτηση του Νομάρχη	Χανιά	10000
1991 - 1995	Δίκη - Αλληλεγγύη	Συντονιστική Επιτροπή κατά των Βάσεων και της Εξάρτησης	Ελληνική Κυβέρνηση - ΗΠΑ	Δικαστή- ρια	Μαζική συμμετοχή αλληλεγγυών στις πρωτόδικες δίκες και το Εφετείο των συλληφθέντων και κατηγορουμένων για τα επεισόδια στη Νομαρχία. Συγκεντρώσεις Αλληλεγγύης	Χανιά - Ρέθυμνο	5000
1992	Απεργία πείνας - Αλληλεγγύη	Προφυλακισ- μένος κατηγορούμε- νος για τα γεγονότα στη Νομαρχία	Ελλάδα	Δικαιοσύ- νη	Πολυήμερη απεργία πείνας του Βαρδή Τσουρή, ενός από τους 2 προφυλακισθέντες για τα επεισόδια στη Νομαρχία το 1990, διαμαρτυρόμενου για τους εξεφτελιστικούς περιοριστικούς όρους που περιλάμβανε η αρχική του αποφυλάκιση και την μετέπειτα επαναφορά του στη φυλακή. Λήξη απεργίας με την αποφυλάκιση χωρίς όρους. Μαζικές συγκεντρώσεις και δράσεις αλληλεγγύης	Χανιά	3000
1993-1995	Διαδηλώσεις διαμαρτυρίας	Συντονιστική Επιτροπή κατά των Βάσεων και της Εξάρτησης	ΗΠΑ	Αμερικα- νικές Βάσεις	Μαζικές πορείες στην πόλη και προς τις 2 Βάσεις (Σούδα, Ακρωτήρι Χανίων) με αφορμή τον Πόλεμο του Κόλπου (Ιράκ)	Σούδα - Χανιά	6000
1995 - 1999	Καμπάνιες ενημέρωσης	Δήμαρχοι, Πανεπιστήμια Συντονιστική Επιτροπή κατά των Βάσεων	Ελλάδα	Ελληνική Κυβέρνη- ση	Καμπάνιες ενημέρωσης, διαλέξεις, ημερίδες, μηνύσεις κ.α. για τις επιπτώσεις της λειτουργίας των Βάσεων στο περιβάλλον και τη δημόσια υγεία στην Κρήτη	Χανιά - Ρέθυμνο	1000
1999	Διαδηλώσεις διαμαρτυρίας	Συντονιστική Επιτροπή κατά των Βάσεων και της Εξάρτησης	NATO	Ελληνική Κυβέρνη- ση – Αμερικα- νικές Βάσεις	Διαδηλώσεις στην πόλη και τις Βάσεις με αφορμή τη χρήση των Βάσεων από το NATO κατά τους βομβαρδισμούς στην Γιουγκοσλαβία	Χανιά, Σούδα, Ακρω- τήρι Χανίων	2000

[illegible]

Αν δει κανείς το σύνολο των δράσεων (48) και των εμπλεκόμενων δρώντων στις δράσεις εναντίωσης κατά των Βάσεων στην Κρήτη (63.300 συνολικά), καταλαβαίνει ότι μεγάλο μέρος αντιδράσεων πανελλαδικά δεν είναι καταγεγραμμένο. Αν μόνο στην Κρήτη (και κυρίως στα Χανιά) καταγράφονται περισσότερες δράσεις από εκείνες που αναφέρονται σε όλη την επικράτεια (38 με βάση την βάση δεδομένων του Πανεπιστημίου του Κάνσας), είναι σίγουρο ότι μια σειρά αντιδράσεων, τοπικού κυρίως ενδιαφέροντος, παραμένουν ανεξερευνήτες. Οι δε εμπλεκόμενοι στα γεγονότα της Κρήτης αποτελούν περίπου το ¼ του συνόλου εκείνων της επικράτειας (276.510).

Μπορεί οι μακρο-κοινωνικοπολιτικές θεωρίες να μπορούν συχνά να εξηγήσουν την ύπαρξη ορισμένων στάσεων σε μικρο-επίπεδα, οι οποίες με τη σειρά τους δημιουργούν το έδαφος σημαντικής ανάπτυξης τοπικών δράσεων. Αλλά το μεσο-επίπεδο είναι εκείνο που μπορεί να εξηγήσει καλύτερα γιατί κάποιες στάσεις γίνονται πιο σημαντικές από άλλες για την κινητοποίηση των δρώντων (Mudde, 2007). Για παράδειγμα, τα επιχειρήματα της εθνικής ανεξαρτησίας, της υπονόμησης του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης, της υποβάθμισης του περιβάλλοντος και της δημόσιας υγείας, μπορεί να έχουν καθολική ισχύ ως ελατήρια συλλογικής εναντίωσης στις Βάσεις, αλλά δεν εξηγούν επαρκώς την υπερσυγκέντρωση των αντιδράσεων στην Κρήτη και δη στα Χανιά. Σε αυτό το πλαίσιο, η πλευρά της προσφοράς (supply) των συλλογικών υποκειμένων (όπως της Επιτροπής κατά των Βάσεων, της σύνθεσής της, του δημόσιου λόγου της και της οργανικής της διασύνδεσης με την τοπική ιστορία και ιδιοσυγκρασία) είναι κρίσιμη για την κατανόηση των διεργασιών του μεσο-επιπέδου. Από την άλλη, κάποιες μεσο-μελέτες εστιασμένες σε τοπικό επίπεδο, μπορούν να φωτίσουν συγκεκριμένες πτυχές (πχ αιτίες εξάρσεων ή υφέσεων των συλλογικών αντιδράσεων), αλλά όχι σπάνια οδηγούν στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει σαφής σχέση αυτής της αυξομείωσης με τοπικούς κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες. Γενικά, η διάκριση των αναλύσεων σε μικρο-, μέσο- και μακρο- προσέγγιση αποδείχτηκε σημαντική και οδήγησε σε ενδιαφέρουσες υποθέσεις, παρόλο που οι όροι αυτοί δεν είναι απόλυτα λειτουργικοί, αφού εξεταζόμενα φαινόμενα και διεργασίες μπορεί να ανιχνεύονται παράλληλα σε παραπάνω από μία χωρική διάσταση ή τύπο κοινωνικής οργάνωσης. Γιαυτό, ένας ισορροπημένος συνδυασμός και των τριών ει δυνατόν προσεγγίσεων, θα μπορούσε να παράσχει τη μέγιστη δυνατή κατανόηση. Σε σχέση με τη μελέτη περίπτωσης της Κρήτης, ή ακόμα και των Χανίων, καταλαβαίνουμε πόσο πιο σημαντικό μπορεί για παράδειγμα να είναι η αξιοποίηση μιας τοπικής εφημερίδας ή ενός ραδιοφωνικού σταθμού, από δρώντες, που στο ευρύ τοπικό κοινό αποτελούν αναγνωρίσιμους ανθρώπους της «διπλανής πόρτας», ακόμα και από πολύ περισσότερες καταχωρήσεις ή παρεμβάσεις σε μέσα εθνικής εμβέλειας από απρόσωπες ηγεσίες οργανώσεων ή κινημάτων. Ακόμα και η ίδια η οικονομική βιωσιμότητα των μέσων θα μπορούσε να διακυβεύεται σε τοπικό επίπεδο, από μια πιθανή άρνηση συνεργασίας του μέσου με μια κινηματική συλλογικότητα με ευρεία κοινωνική βάση και απεύθυνση. Παράγεται δε περισσότερο ενδιαφέρον αν εστιάσουμε τοπικά και πέρα από απλοϊκούς κοινωνικο-πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες. Εν κατακλείδι, το ζήτημα της τοπικής νομιμοποίησης είναι από τα σημεία εκείνα που υπογραμμίζουν την ζωτική σημασία της διάστασης της μεσο-ανάλυσης (Eatwell, 1998).

Επειδή αντίστοιχα οι μακρο-οικονομικές θεωρίες δεν μπορούν να φωτίσουν πλήρως τοπικές ιδιαιτερότητες, αναφερόμενοι τόσο συχνά σε αυτή την εργασία στην ιδιαίτερη περίπτωση των Χανίων με μια προσέγγιση περιφέρειας και μεσο-επιπέδου, αναγνωρίζουμε με σαφήνεια μια διακριτή συμπεριφορά σε σχέση με την υπόλοιπη Κρήτη στα εξεταζόμενα πεδία (πολιτικό, εκλογικό, κοινωνικό, κινηματικό). Οι υλικοί όροι για αυτή την διάκριση μεταξύ δυτικής και ανατολικής Κρήτης, είναι υπαρκτοί. Καταρχήν, το Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν της Κρήτης παρουσιάζεται πάντα αυξημένο σε σχέση με το ΑΕΠ της χώρας συνολικά, τάση που συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης. Ιδιαίτερως τα πρώτα 10 μεταδικτατορικά χρόνια οι Κρήτες βίωσαν μια εμβληματική αναπτυξιακή δραστηριότητα που συνέβαλλε σε σημαντικές αλλαγές στην οικονομική ζωή στο νησί και την καθημερινότητά τους. Αρχικά, οι παρεμβάσεις αυτές αφορούσαν «γιγαντιαίες» τουριστικές επενδύσεις που αφορούσαν κατά βάση σε υποδομές, κυρίως στα ανατολικά του νησιού, από τη Χερσόνησο μέχρι την Ελούντα. Αυτό διόγκωσε ταυτόχρονα και τους

τομείς κατασκευών και μεταφορών, ενώ έδωσε περιεχόμενο και έναυσμα για σημαντικές επενδύσεις παραγωγής/τυποποίησης αγροτικών προϊόντων (λάδι, κρασί κ.α.) στην ύπαιθρο κυρίως του ανατολικού τμήματος. Τέλος, είχαμε την εμφάνιση του υποδειγματικού για την εποχή και μοναδικού για όλη τη χώρα παραδείγματος των μεγάλων ναυτιλιακών εταιρειών λαϊκής βάσης (ΜΙΝΩΙΚΕΣ στο Ηράκλειο και ΑΝΕΚ στα Χανιά). Στο regional (Κρήτη) πολιτικό επίπεδο ανάλυσης, πρόκειται για μια πολυσυζητημένη τοπικά (και όχι μόνο) διάκριση στην εκλογική αλλά και εν γένει πολιτική συμπεριφορά, που εκκινώντας από τα ανώτερα στρώματα του πληθυσμού διαχέεται παρακάτω και γίνεται γενικότερη τάση. Αναφέρεται σε μια κοινωνικο-οικονομική προσέγγιση που θέλει στα ανατολικά του νησιού (με έμφαση στο Ηράκλειο) η αγροτική, τουριστική και εμπορική επιχειρηματικότητα να υπερισχύει της προσδοκίας μιας αδιατάραχτης μικροαστικής με «αριστοκρατική» επίφαση ευζωίας στα δυτικά (με έμφαση στα Χανιά). Σε αυτή την κοινωνικο-οικονομική βάση «πατάει» μια πολιτική συζήτηση που αποδίδει στους Ηρακλειώτες την εκάστοτε κατά συντριπτική πλειοψηφία (και με «φαντασμαγορικά» ποσοστά) υποστήριξη της παράταξης που κυβερνά ή που επίκειται να κυβερνήσει. Ιστορικά αυτό τεκμηριώνεται (σε κάποιο βαθμό) ήδη από τις «επιτυχημένες» συγκεντρώσεις της χούντας στο Ηράκλειο, που αντίθετα με τα Χανιά όπου στις αντίστοιχες εκδηλώσεις το κοινό αποτελείτο από μεταφερόμενα φερέφωνα, είχαν μαζική συμμετοχή πολιτών και τοπικών παραγόντων. Ακολούθησαν η μαζική υποστήριξη (όχι μόνο εκλογικά) του Καραμανλή στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης στο Ηράκλειο και τα ασυνήθιστα υψηλά ποσοστά που εισέσπραξε εκεί το ΠΑΣΟΚ του Α. Παπανδρέου και δη χωρίς την μεσολάβηση του συνήθη μεταβατικού πολιτικού χρόνου, καθώς και η μεγάλη αντοχή τους στο χρόνο. Στην όποια διακριτή συμπεριφορά στα δυτικά (Χανιά) συνέβαλε και η βαθιά ριζωμένη κεντρώα/φιλελεύθερη παράδοση, που μεταξύ άλλων ευνοήθηκε και από σημαντικούς πολιτικούς δρώντες που κατάγονται από την περιοχή (Ελ. Βενιζέλος, Νικήτας Βενιζέλος, Κ. Μητσοτάκης κλπ). Στα σύγχρονα χρόνια η διάκριση αυτή εκφράστηκε εμβληματικά σε συγκεκριμένες πολιτικές συγκυρίες. Για παράδειγμα, μεταξύ 2007-2009 η κατακόρυφη πτώση της ΝΔ στο νησί συντελέστηκε σε διπλάσια ποσοστά στο Ηράκλειο από ότι στα Χανιά. Επίσης στις εκλογές-ορόσημο του 2012 παρατηρείται η συγκέντρωση των αντιμνημονιακών δυνάμεων να πλειοψηφεί στα δυτικά του νησιού (Χανιά 51,4%), ενώ αντίθετα τα μνημονικά κόμματα (ΠΑΣΟΚ-ΝΔ) να πλειοψηφούν στα ανατολικά (Λασιθί 50,6%). Γενικά πάντως, η περίπτωση της Κρήτης φαντάζει σαν μια κλασική περίπτωση «παραταξιακής ταύτισης» κατά Rod Hague & Martin Harpor (2011) για λόγους κυρίως ιστορικούς. Επίσης, για λόγους γεωπολιτικούς που καθορίζουν εξελίξεις όπως η στρατιωτικοποίηση του νησιού (με εθνικές και ξένες στρατιωτικές βάσεις) που ευνοούν ή υπονομεύουν τις εκάστοτε τοπικές αναπτυξιακές επιλογές (πχ είδος/ποιότητα τουρισμού). Τέλος, για λόγους κοινωνικο-οικονομικούς που άπτονται μιας καταγεγραμμένης επάρκειας πόρων και του αντίστοιχου κοινωνικού status (με την παραπάνω συζητημένη διάκριση μεταξύ δυτικής και ανατολικής Κρήτης).

Παρακάτω θα αναδείξουμε πιο αναλυτικά, τα σημαντικότερα γεγονότα εναντίωσης και διαμαρτυρίας για τις Βάσεις στην Κρήτη, σε μια προσπάθεια να αντλήσουμε στοιχεία για την τοπική αυτή ιδιαιτερότητα που μας οδήγησε σε αυτή τη μελέτη περίπτωσης (case study). Ταυτόχρονα, θα προσπαθήσουμε να αποφύγουμε τον υπαρκτό κίνδυνο (που ελλοχεύει σε τέτοιες περιπτώσεις) να αναλωθούμε στις λεπτομέρειες ενός περιγραφικού λόγου, όσο κι αν αυτό φαντάζει αναγκαίο για τη σκιαγράφηση της ιδιαιτερότητας αυτής:

Πρώιμη Μεταπολίτευση. Γενικευμένος αντι-αμερικανισμός (1974 - 1985)

Στις 22 Ιουνίου 1977, δώδεκα (12) Αμερικανοί υπαξιωματικοί της Βάσης της Σούδας βρήκαν καταφύγιο σε ταβέρνα στο ενετικό λιμάνι των Χανίων, προσπαθώντας να αποφύγουν το λιντσάρισμα και να σώσουν τη ζωή τους, όταν δύο χιλιάδες (2000) περίπου Χανιώτες, κυρίως νεαροί, πολιορκούσαν για ώρες το συγκεκριμένο εστιατόριο εξοργισμένοι από την πληροφορία ότι οι Αμερικανοί είχαν προσβάλλει βάνουσα μια νεαρή Χανιώτισσα.

Προηγουμένως, αυτόπτες μάρτυρες διαβεβαίωναν ότι οι Αμερικανοί έκαναν συνεχώς άσεμνες χειρονομίες σε περαστικές γυναίκες. Η μαρτυρία όμως που δημιούργησε αισθήματα αγανάκτησης και τιμωρητικές διαθέσεις στους ντόπιους, αναφερόταν στην ξαφνική επίθεση ενός Αμερικανού από την ομάδα των στρατιωτικών σε μια νεαρή Χανιώτισσα που περνούσε από μπροστά του και η οποία κατέληξε στο σκίσιμο του φορέματος της και σε απεγνωσμένες κραυγές του θύματος για βοήθεια. Η είδηση διαδόθηκε γρήγορα στην πόλη και μέσα σε λίγα λεπτά άρχισε να συρρέει κόσμος στο σημείο, με απειλητικές διαθέσεις. Το επεισόδιο εξελίχτηκε σε σύγκρουση, ενώ στο σημείο έσπευσε σχεδόν όλη η αστυνομική δύναμη του νομού,

Εικόνα 12. Πρωτοσέλιδο τοπικής εφημερίδας για τα βίαια γεγονότα στο παλιό λιμάνι των Χανίων.

χωρίς όμως επί πέντε ώρες να καταφέρει να ηρεμήσει το πλήθος. Τελικά, η αστυνομία κατάφερε παρουσία εισαγγελέα να φυγαδεύσει τους 12 υπαξιωματικούς και να οδηγήσει αρκετούς για παροχή πρώτων βοηθειών, τρεις από αυτούς σε σοβαρή κατάσταση για νοσηλεία στο Ναυτικό Νοσοκομείο Σούδας και τέλος όλους στο Τμήμα. Λόγω καθεστώτος ετεροδικίας οι 12 στρατιωτικοί παραδόθηκαν

στην Ασφάλεια της Βάσης της Σούδας, ενώ δικάστηκαν και τιμωρήθηκαν (άγνωστο με τι ποινές) από τις δικές τους στρατιωτικές αρχές (Μηχανή του Χρόνου, 2014).

Όταν στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου αναπτύσσονται σε δυτική και ανατολική Ευρώπη οι επιθετικοί διηπειρωτικοί πύραυλοι από ΗΠΑ και ΕΣΣΔ αντίστοιχα, με αποτέλεσμα την εμφάνιση στην Ελλάδα ενός μαζικού φιλειρηνικού κινήματος μαθητών (κυρίως), στην Κρήτη και ιδίως στα Χανιά, η (άρτι ανανεωμένη) ύπαρξη και λειτουργία των βάσεων μπολιάζει αυτή την μαθητική κινηματική έξαρση με στοιχεία του κινήματος κατά των Βάσεων. Έτσι τη διετία 1983-1984 και με την ελάχιστη δυνατή παρέμβαση των πολιτικών νεολαίων που προωθούσαν την υπόθεση αυτή στα σχολεία (δηλαδή σε μεγάλο βαθμό αυθόρμητα), οργανώνονται πορείες μαθητών, με τουλάχιστον δύο από αυτές στα Χανιά να αριθμούν πάνω από 2.000 μαθητές κάθε φορά.

Ταυτόχρονα όμως, οι σταδιακές αλλά μεθοδικές κινήσεις από την πλευρά των Αμερικανών, που έδειχναν μια τάση συγκέντρωσης και μεταφοράς στην Κρήτη των ανά την επικράτεια εγκαταστάσεων και στρατιωτικών δραστηριοτήτων, κάθε άλλο παρά διαθέσεις αποχώρησης φάνερωναν. Αντίθετα, οι τοπικές κοινωνίες στους νομούς Χανίων και Ηρακλείου γινόταν μάρτυρες (και με οικονομικό τρόπο) ενός καλά προετοιμασμένου σχεδίου επέκτασης και εκσυγχρονισμού των βάσεων. Αυτό μεταφέρει και την κινηματική αντι-βασική απάντηση στο νησί, με την (όχι και τόσο επιτυχημένη) προσπάθεια διοργάνωσης πανελλαδικών διαδηλώσεων στην Κρήτη, με μεταφορά διαδηλωτών από την υπόλοιπη χώρα. Οι κεντρικού τύπου δράσεις, με τη μειωμένη εμβέλεια και απεύθυνση στον τοπικό πληθυσμό, «κουβαλά» μαζί της και τις παθογένειες του εργατικού και συνολικά των κοινωνικών κινημάτων της περιόδου. Το ΚΚΕ αποκόπτει μεθοδικά τις όποιες κινηματικές γέφυρες είχε διατηρήσει με τις υπόλοιπες οργανώσεις και ομάδες πολιτών,

επισημοποιώντας μια σεχταριστική στροφή σε επίπεδο «δρόμου». Ειδικά για τις βάσεις, η κινηματική του δράση περνάει καθολικά μέσα από το οικείο (και απόλυτα ελεγχόμενο) μετωπικό σχήμα της ΕΕΔΥΕ (Ελληνική Επιτροπή Διεθνούς Ύφεσης και Ειρήνης) και των κατά τόπους παραρτημάτων της. Στην Κρήτη, δημιουργείται ένα παγκρήτιο συντονιστικό σχήμα «ομπρέλα» που διοργανώνει συχνά παγκρήτια μηχανοκίνητα συλλαλητήρια, τότε στις Γούβες (Ηράκλειο) και τότε στη Σούδα (Χανιά), ανάλογα με την εκάστοτε οργανωτική δυνατότητα του κόμματος να μεταφέρει κόσμο από νομό σε νομό.

Στους υπόλοιπους ενδιαφερόμενους γίνεται πλέον σαφής η ανάγκη δημιουργίας μιας κοινωνικής οργάνωσης που θα μετατρέψει τα αρνητικά για τις Βάσεις αισθήματα των Κρητικών σε απτή κινηματική δράση εναντίωσης και περιορισμού της λειτουργίας των Βάσεων, σε μια προοπτική αποχώρησης από το νησί και τη χώρα. Έτσι, με αφορμή το ενδεχόμενο ανανέωσης της συμφωνίας παραμονής των Βάσεων, ιδρύεται στα Χανιά η «Επιτροπή κατά των Βάσεων». Σε αυτήν συμμετέχουν μαζικοί κοινωνικοί φορείς, ο καθένας από την οπτική του γωνία (ειρήνη, ασφάλεια, τουρισμός, τοπική παραγωγή, υγεία κλπ) που έχουν ήδη συλλογικά καταγγείλει την συγκέντρωση, παραμονή και επέκταση των ξένων Βάσεων στο νησί. Στη σύνθεση της Επιτροπής διακρίνονται Δήμοι, Εργατικό Κέντρο, επιστημονικοί και αγροτικοί σύλλογοι κ.α. Στην πρωτοβουλία πλειοδοτεί πολιτικά το πανίσχυρο τότε ΠΑΣΟΚ Κρήτης και μικρότερα άλλα αριστερά κόμματα και οργανώσεις. Παρόμοια αλλά μικρότερης εμβέλειας εγχειρήματα έγιναν και σε άλλους νομούς (Ηράκλειο), καθώς και μια προσπάθεια συντονισμού από μια «Παγκρήτια Επιτροπή κατά των Ξένων Βάσεων» με νομικούς εγνωσμένου κύρους και άλλους τοπικούς παράγοντες. Γενικά επρόκειτο για κίνηση με μόνο χαρακτηριστικά εναντίωσης στις Βάσεις, με προσπάθεια αποφυγής περαιτέρω πολιτικοποίησης.

Δεν ήταν όμως οι τοπικές κοινωνίες στο σύνολό τους εχθρικές προς τις βάσεις. Σε μεγάλα τμήματά τους είχε περάσει το μήνυμα του τοπικού «οφέλους» από την λειτουργία τους. Η τοπική Επιτροπή του Ηρακλείου που ως στόχο είχε τη βάση στις Γούβες Ηρακλείου και ζητούσε την απομάκρυνσή της, χαρακτηρίζοντας τη βάση ως το «ηλεκτρονικό μάτι των ΗΠΑ στο νησί», επιβράδυνε τη λειτουργία και τη δραστηριότητά της από τότε που ο Α. Παπανδρέου ανέλαβε την εξουσία, υιοθετώντας ένα πλαίσιο που απαιτούσε την κατάργηση όλων των αμερικανικών βάσεων. Σύμφωνα με τον Δήμαρχο Ηρακλείου Μαν. Καρέλλη, που ήταν και ο επικεφαλής της τοπικής Επιτροπής κατά των βάσεων, η επιβράδυνση αυτή συνέβη για να δώσει στην κυβέρνηση Παπανδρέου την ευκαιρία να αντιμετωπίσει το ζήτημα συνολικά. *«Έχουμε εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση και γνωρίζουμε ότι έχει μια δύσκολη δουλειά»*, δήλωνε σε συνέντευξή του ο μέχρι τότε μαχητικός σοσιαλιστής Δήμαρχος. *«Θα είμαστε ικανοποιημένοι εάν η κυβέρνηση καθιερώσει τον πραγματικό έλεγχο των βάσεων ως πρώτο βήμα»* πρόσθετε. Ταυτόχρονα, το αμερικανικό στρατιωτικό προσωπικό στις Γούβες, όπως άλλωστε και εκείνο στην άλλη πλευρά του νησιού (Σούδα), εμφανιζόμενο να σέβεται τις «ευαισθησίες της Ελλάδας», προσπαθούσε να είναι όσο το δυνατόν πιο διακριτικό ώστε να μην τεθούν σε κίνδυνο οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Ουάσινγκτον και Αθήνας που θα ξεκινούσαν στις αρχές του επόμενου έτους (1982). *«Δεν γνωρίζουμε τι θα κάνει ο Πρωθυπουργός Παπανδρέου στις διαπραγματεύσεις, αλλά εδώ είμαστε πολύ ευαίσθητοι για τις ευαισθησίες της Ελλάδας και πολύ προσεκτικοί για να παραμείνουμε καλοί γείτονες»*, δήλωνε ο George D. Courington, διοικητής των αμερικανικών αεροπορικών δυνάμεων στην περιοχή. Ταυτόχρονα, είχε δώσει σαφείς οδηγίες στο προσωπικό (περίπου 900 στρατιωτικούς και 700 εξαρτώμενους) να αποφεύγουν πολιτικές συζητήσεις με τους Κρητικούς. Από την άλλη, δεν ήταν καθόλου δεδομένο ότι το 65% περίπου των ψηφοφόρων του νησιού που στήριξαν το ΠΑΣΟΚ ήθελαν πραγματικά να κλείσουν οι αμερικανικές βάσεις. Οι συζητήσεις από το ένα άκρο του νησιού στο άλλο οδηγούσαν σε μικτές αντιδράσεις και σε μια γενικευμένη πεποίθηση ότι ο Α. Παπανδρέου «θα πάρει αυτό που θέλει». Γνωστοί επιχειρηματίες του τουρισμού στο Ηράκλειο, που αντανακλούσαν τη γνώμη πολλών ανθρώπων εκεί, πίστευαν ότι *«ο Παπανδρέου χρησιμοποιεί τις βάσεις ως χαρτί διαπραγμάτευσης. Θα πάρει αυτό που θέλει και*

οι βάσεις θα παραμείνουν». Στον αντίποδα, ο Δήμαρχος Καρέλλης υποστήριζε ότι η μεγάλη πλειοψηφία του μισού εκατομμυρίου κατοίκων της Κρήτης είναι ενάντια στις αμερικανικές βάσεις. Κάτι που οι Κρητικοί εξέφρασαν συγκροτημένα από το 1974, όταν «οι Αμερικανοί συνέβαλαν στην τουρκική εισβολή στην Κύπρο», δήλωνε ο Δήμαρχος, θυμίζοντας ταυτόχρονα μια σειρά μεγάλων συλλαλητηρίων ενάντια στις Βάσεις με συμμετοχή 15.000-20.000 ατόμων. Συμπλήρωνε δε ότι οι βασικοί λόγοι πίσω από το κίνημα διαμαρτυρίας ήταν ο «φόβος της καταστροφής» του νησιού ως απόρροια της αμερικανικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή: «Σε περίπτωση τοπικής σύρραξης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, η Κρήτη θα αποτελέσει στόχο λόγω των βάσεων και των πυρηνικών που διαθέτουν και θα ισοπεδωθεί». Στα Χανιά, ο κεντρικός πολιτικός προέλευσης Δήμαρχος Γιάννης Κλωνιζάκης, έδειχνε πιο ανυπόμονα αντίθετος με τις Βάσεις, εκφράζοντας την απειλή για το περιβάλλον από τα προωθητικά καύσιμα των πυραύλων στη ΝΑΤΟική βάση κοντά στα Χανιά, καθώς και τον κίνδυνο από τυχόν «λάθος εκτόξευση πυραύλου», γεγονός που θα καθιστούσε την περιοχή «στόχο επίθεσης εν μία νυκτί». Από την άλλη πλευρά, ευημερούντες καταστηματάρχες των Χανίων εκτιμούσαν ότι οι περισσότεροι άνθρωποι ήταν «ρεαλιστές» και δεν πίεζαν επιτακτικά να φύγουν οι Βάσεις. Παρόμοια επιχειρήματα ακούγονταν από χείλη δημοφιλών ιερέων, που δεν δίσταζαν να χαρακτηρίσουν τους διαδηλωτές ενάντια στις βάσεις ως «παιδιά φανατικών» (Howe, 1981).

Από το 1985 μέχρι και τη δεκαετία του 2000. Λανθάνον αντι-αμερικανισμός. Συγκρουσιακή έξαρση

Το 1985, χρονιά που αποτέλεσε σταθμό στα πολιτικά πράγματα της χώρας, στο κίνημα κατά των Βάσεων άρχισαν σταδιακά να αντιπαρατίθενται απόψεις πασιφιστικές ή τοπικιστικές, με απόψεις που έθεταν αντικυβερνητικά, αντι-εξαρτησιακά, ή ακόμα και αντιεξουσιαστικά επίδικα. Αυτό στην Κρήτη, μαζί με την αδήριτη πραγματικότητα που έθετε αμείλικτα ερωτήματα (επικείμενη υπογραφή νέας συμφωνίας στο τέλος της δεκαετίας του '80), οδήγησε στην μετονομασία (και ουσιαστική μετατροπή) της Επιτροπής, τον Φεβρουάριο του 1990, σε «Συντονιστική των Φορέων Επιτροπή κατά των ξένων βάσεων και της εξάρτησης». Καταγράφηκε δηλαδή με τον τρόπο αυτό, η προσχώρηση μαζικών φορέων στην ιδέα διασύνδεσης της παρουσίας των βάσεων με το πλέγμα εξάρτησης της χώρας (ΝΑΤΟ, αμερικάνικος ιμπεριαλισμός, οικονομική εξάρτηση από ΕΟΚ). Από την άλλη, οι δυνάμεις στο εσωτερικό της Επιτροπής που γενικά δεν έθεταν ως απόλυτη προτεραιότητα το ζήτημα της εξάρτησης («Συνασπισμός» και αντι-εξουσιαστικός χώρος), επέβαλλαν αυτό τον ενωτικό όρο στο όνομα της Επιτροπής («εξάρτηση»), αντί όποιου άλλου που σχετίζεται με την «εθνική ανεξαρτησία». Σημαντικά θετικό στοιχείο ήταν οι ανοιχτές συνεδριάσεις της, που έδιναν τη δυνατότητα σε κόμματα, οργανώσεις, συλλογικότητες, αλλά και σε πολλούς ανέταχτους δρώντες να παρεμβαίνουν και να θέτουν εναλλακτικά πολιτικά και κινηματικά πλαίσια. (ΚΚΕ(μ-λ)_b, 2003 & Αντίλογος Χανίων, 2015).

Στην αυγή της δεκαετίας του '90, στην Κρήτη που βίωσε τα προηγούμενα χρόνια μια πρωτοφανή έκρηξη τουριστικής και αγροτικής ανάπτυξης, οι τάσεις εγκατάλειψης του ΠΑΣΟΚ δεν επιβεβαιώνονται στον βαθμό που καταγράφονται στην υπόλοιπη χώρα. Η ΝΔ που προηγείται εκλογικά στην επικράτεια, μοιάζει να μην μπορεί να πράξει το ίδιο και στην Κρήτη όπου παραμένει δεύτερη, αδυνατώντας να επηρεάσει προς όφελός της τη παρούσα κοινωνικό-πολιτική κατάσταση. Παρόλα αυτά, η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, η φιλολογία για επικείμενους πολέμους στη Μ.Ανατολή, οι επιπτώσεις στον τουρισμό από την παρουσία και μη διακριτική λειτουργία των Βάσεων, σε συνδυασμό με τα συχνά περιστατικά ξυλοδαρμών (ακόμα και βιασμών) πολιτών (Χανιά) από Αμερικανούς στρατιωτικούς και της παρεπόμενης ατιμωρησίας λόγω καθεστώτος ετεροδικίας, αναθερμαίνουν τα αισθήματα εναντίωσης στις Βάσεις στο νησί και τροφοδοτούν αντιδράσεις. Όταν το 1990 είχαμε πλέον κυβέρνηση ΝΔ υπό τον Κ. Μητσοτάκη και η παραμονή των βάσεων δεν έδειχνε να απειλείται από τίποτα, στα Χανιά που παρέμενε η μεγαλύτερη βάση της χώρας, η εναντίωση στις Βάσεις στην συνείδηση των ανθρώπων δεν μπορούσε να χωρέσει στο πλαίσιο ήττας που χαρακτήριζε την εποχή αυτή το πανελλαδικό κίνημα. Η απόφαση ήταν: «θα πέσουμε όρθιοι».

Έτσι, ο Ιούλης βρίσκει την Επιτροπή σε μια έξαρση πληροφόρησης και δράσεων. Στις 17 Ιουλίου είχε πραγματοποιηθεί με επιτυχία η «περικύκλωση» της Βάσης της Σούδας (δεν τολμούσε κανείς να μιλήσει για «αποκλεισμό» σε εκείνη την συγκυρία) από 2.000 Χανιώτες/ισσες. Την ημέρα δε που ήταν προγραμματισμένο να άρχιζαν οι διαπραγματεύσεις (Δευτέρα 23/7/90), η «Επιτροπή» καλεί τον κόσμο σε μια (τυποποιημένη σχεδόν) διαδήλωση περικύκλωσης της Νομαρχίας στην Πλατεία Δικαστηρίων (Αντίλογος Χανίων, 2015).

Ο στόχος ήταν η διαμαρτυρία για την έναρξη των συνομιλιών παραμονής και η επίδοση στον Νομάρχη σχετικού ψηφίσματος τοπικών φορέων, ενώ συνέβη το εξής απροσδόκητο: Οι εκπρόσωποι των φορέων συναντούν στα σκαλιά της Νομαρχίας μικρή αστυνομική δύναμη που εμποδίζει την είσοδο στο μέγαρο. Ο διορισμένος (και όχι αιρετός) από την κυβέρνηση του Χανιώτη Κ. Μητσοτάκη Νομάρχης Α. Νάτσικας, μαζί με την άρνηση να συνομιλήσει με «κινηματίες» εκδηλώνει άκρατο αυταρχισμό. Αυτό αποβαίνει σε ένταση και μικρο-συμπλοκές μεταξύ διαδηλωτών και αστυνομικών στα σκαλιά της Νομαρχίας. Οι αστυνομικές αναφορές μιλούν για κινητοποίηση «το πολύ 200 ατόμων» και «ρίψη μπουκαλιών, ξύλων και πετρών προς τις αστυνομικές δυνάμεις», που κατέφυγαν σε χρήση χημικών «για να αμυνθούν και να προστατεύσουν το κτίριο της Νομαρχίας». Άλλη εικόνα όμως δίνει το μέλος της «Επιτροπής» και Πρόεδρος του Εργατικού Κέντρου Μ. Κουκουράκης: «Εμείς στην ειρηνική μας εκδήλωση συναντήσαμε αστυνομικούς και άνδρες των ΜΑΤ να έχουν κλείσει αναίτια τη Νομαρχία. Όταν επιχειρήσαμε να μπούμε για να δώσουμε ψήφισμα στο Νομάρχη, μαζί με άλλους συγκεντρωμένους αποθηθήκαμε βίαια στην εξωτερική σκάλα από τα ΜΑΤ και στη συνέχεια χτυπηθήκαμε. Ποιος και γιατί έδωσε αυτή την εντολή;...» (Αγώνας της Κρήτης_a, 2014).

Εικόνα 13. Το φύλλο της επόμενης ημέρας (24-7-1990) της εφημερίδας «Αγώνας της Κρήτης», με φωτογραφίες από την αρχική ολιγομελή αντιπροσωπεία των διαδηλωτών που ζητούσε να εισέλθει στο κτίριο της Νομαρχίας για να επιδώσει ψήφισμα.

Η εξέλιξη των γεγονότων ήταν ραγδαία. Σε ελάχιστη ώρα ο κόσμος αρχίζει να συρρέει κατά κύματα στην πλατεία μπροστά από τη Νομαρχία, με τοπικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς (με προεξάρχοντα τον Kriti Fm)

να καλούν σε παλλαϊκό ξεσηκωμό¹¹. Η αστυνομία επιτίθεται και κάνει ευρεία χρήση χημικών. Τα Χανιά μέχρι τότε δεν διέθεταν οργανικές θέσεις ειδικών δυνάμεων (MAT) στην οικεία Αστυνομική Διεύθυνση, γεγονός που φανερώνει την αυταρχική σπουδή του Νομάρχη να χτυπήσει, φέρνοντας διμοιρίες από το Ηράκλειο. Τα νέα διαδίδονται αστραπιαία, πολίτες αφήνουν τις δουλειές τους και τις παραλίες και κατευθύνονται προς την πλατεία Δικαστηρίων που γρήγορα γεμίζει με χιλιάδες θυμωμένου και αποφασισμένου κόσμου με διαθέσεις σύγκρουσης. Η αστυνομία υποχρεώνεται να υποχωρήσει μέσα στο κτίριο της Νομαρχίας, ενώ οι ενισχύσεις απ' έξω αποτυγχάνουν να εκκενώσουν την πλατεία και τους γύρω δρόμους. Όταν διαρρέει ότι καταφτάνουν αεροπορικά με C130 κι άλλες αστυνομικές ενισχύσεις από Αθήνα και Ηράκλειο, οι Χανιώτες γεμίζουν ασφυκτικά την πλατεία και τη γύρω περιοχή και γίνονται πιο επιθετικοί. Ελικόπτερα κατεβάζουν διμοιρίες MAT στο στρατόπεδο Μαρκόπουλου (στον Αγ. Ιωάννη, κοντινή με την πλατεία Δικαστηρίων συνοικία), οι οποίες πορεύονται σε φάλαγγες μέχρι την Νομαρχία. Οι κάτοικοι του Αγ. Ιωάννη έχουν ακόμα να λένε για τις χουντικές αναμνήσεις που επανέφερε στη μνήμη τους αυτό που αντίκριζαν. Τα καταστήματα και τα σχολεία της γύρω περιοχής κλείνουν εσπευσμένα. Νωρίς το απόγευμα καταφτάνει και ο Μητροπολίτης Χανίων Ειρηναίος για να μιλήσει στα άρτι αφιχθέντα MAT. Δέχεται κι αυτός δακρυγόνα, παρόλα αυτά παραμένει και τους συνομιλεί. Οι δυνάμεις καταστολής κάνουν απανωτές επιθέσεις κατά κύματα, ενώ οι διαδηλωτές αμύνονται με ό,τι βρουν μπροστά τους και αντεπιτίθενται. Στο μεταξύ έχουν ανάψει οι πρώτες φωτιές (για εξουδετέρωση των χημικών) και οργανώνονται οδοφράγματα. Οι μάχες εξελίσσονται σώμα με σώμα και σύντομα ρίχνονται οι πρώτες βόμβες μολότοφ (Αγώνας της Κρήτης_b, 2011).

Εικόνα 14. Το καίόμενο κτίριο της Νομαρχίας στην Πλατεία Δικαστηρίων.

Το βράδυ τα πράγματα δυσκολεύουν περισσότερο, με πολύ κόσμο να καταφτάνει από την ύπαιθρο, μεταξύ τους και πολλοί οπλισμένοι. Ακούγονται πυροβολισμοί από τα γύρω μπαλκόνια και τα MAT απαντούν με πλαστικές σφαίρες. Ειδικές δυνάμεις της αστυνομίας παραβιάζουν εισόδους πολυκατοικιών και αναζητούν διαδηλωτές που καταφεύγουν για λίγο εκεί με τη συναίνεση των ενοίκων. Η πλάστιγγα σύντομα γέρνει υπέρ του πλήθους, που κατά ομάδες πλησιάζει το κτίριο της Νομαρχίας από όλες τις πλευρές (κάποιοι μάλιστα

¹¹ Η αξιοποίηση των ΜΜΕ από κινήματα αποτελεί είδος αντηχείου από το οποίο οι δρώντες «ακούν» κατά πόσο η κοινωνία υπολήπτει τις θέσεις, τα ταυτοτικά στοιχεία και τις διεκδικήσεις τους. Αυτό δεν απαιτεί (και δεν συμβαίνει συχνά) σχέσεις εξάρτησης ή ακόμα ισοτιμίας μεταξύ κινημάτων και ΜΜΕ. Αποτελεί όμως στρατηγική των κινημάτων να προσελκύουν την προσοχή των ΜΜΕ, όταν εκστρατείες, επιδείξεις ΑΕΠΔ και ρεπερτόρια εξελίσσονται σε πραγματικά γεγονότα (Tilly, 2007: 200).

εισβάλλουν) και το πυρπολεί. Πανικόβλητοι οι εγκλωβισμένοι από το πρωί υπάλληλοι φυγαδεύονται από τα παράθυρα με τη βοήθεια της πυροσβεστικής, ενώ συλλαμβάνονται κάποιοι διαδηλωτές. Μετά από ολονύχτιες μάχες και με την Νομαρχία να καίγεται, ο κόσμος τελικά αποχωρεί τα ξημερώματα (ό.π.).

Σύμπλεγμα Εικόνων 15. Στιγμιότυπα από τις οδομαχίες και τον εμπρησμό της Νομαρχίας Χανίων

Την επόμενη ημέρα διοργανώθηκε μαζική (εκτιμήσεις μιλάνε για πάνω από 10.000 συγκεντρωμένους) διαδήλωση από το τοπικό ΠΑΣΟΚ με πρωτοβουλία και συμμετοχή των βουλευτών του, δια της οποίας η συσσωρευμένη οργή του κόσμου από τα γεγονότα της προηγούμενης ημέρας διοχετεύτηκε προς τον τότε Πρωθυπουργό Κ. Μητσοτάκη. Το αίτημα ήταν να φύγει ο διορισμένος Νομάρχης του. Η μεγαλύτερη δηλαδή ημέρα του κινήματος κατά των Βάσεων μετατράπηκε έντεχνα σε άλλη μία αντικυβερνητική διαδήλωση (Αγώνας της Κρήτης_a, 2014). Η κυβέρνηση προσπάθησε να συκοφαντήσει και να χτυπήσει το κίνημα κατά των Βάσεων. Δεκάδες Χανιώτες ήταν υπόδικοι για χρόνια, ενώ δύο (Τσινιαράκης, Τσουρής) προφυλακίστηκαν με την αυτόφωρη διαδικασία για αρκετές ημέρες. Μετά και την αποφυλάκιση του πρώτου, έπειτα από σχετικό αίτημα της υπεράσπισης, ο δεύτερος ξεκίνησε απεργία πείνας μέχρι να απαλλαχτεί από τους βαρείς περιοριστικούς όρους και την επαναφορά του στη φυλακή. Ακολούθησε η ιστορική «Δίκη των 28» μετά από 2 χρόνια (κλητεύσεις κατηγορουμένων είχαν κοινοποιηθεί ήδη από τον Φεβρουάριο 1991). Μεταξύ τους ήταν συλληφθέντες των επεισοδίων της 23^{ης} Ιουλίου 1990 και προσωπικότητες από πολλούς και διαφορετικούς φορείς των Χανίων. Η δίκη, που διεξάχθηκε εκτός Χανίων (στο Ρέθυμνο) υπό το φόβο αντιδράσεων και νέων ταραχών, ήταν από τις μεγαλύτερες σε χρόνο και όγκο δικογραφίας δίκες της Μεταπολίτευσης. Η αλληλεγγύη σύσσωμου του χανιώτικου λαού, αλλά και παραγόντων από κάθε πολιτική καταγωγή, ήταν μνημειώδης. Καθημερινά λεωφορεία και ιδιωτικά αυτοκίνητα μετέφεραν αλληλέγγυους πολίτες στο δικαστήριο του Ρεθύμνου. Η αλληλεγγύη αυτή κράτησε ζωντανό το κίνημα κατά των Βάσεων μέχρι το 1995. Εκείνη την περίοδο ξεκίνησε και ο πόλεμος του Κόλπου στο Ιράκ, με σημαντική να αποδεικνύεται η συμμετοχή της βάσης της Σούδας σ' αυτόν. Η Επιτροπή κατά των ξένων βάσεων και της εξάρτησης οργάνωσε μαζικά αντιπολεμικά συλλαλητήρια και μόνιμη καμπάνια ενάντια στην χρησιμοποίηση των βάσεων στον πόλεμο του Ιράκ. Δραστηριοποίησε ξανά χιλιάδες Χανιώτες στο κίνημα και κατόρθωσε με τη παρουσία της και την επιδίωξη μαζικών λαϊκών κινητοποιήσεων, να εκφράσει τα αντι-πολεμικά αισθήματα της εποχής και ταυτόχρονα να συμβάλλει στην οριστική αθώωση από το δικαστήριο των δεκάδων κατηγορουμένων για τα γεγονότα της Νομαρχίας το 1995 (ΚΚΕ(μ-λ)_b, 2003 & Αντίλογος Χανίων, 2015).

Η έξαρση μόνο ως παρακαταθήκη

Τη δεκαετία του '90 το «λαβωμένο» κίνημα κατά των Βάσεων είχε ταυτόχρονα να αντιπαλέψει (ή να ενσωματώσει σε κάποιο βαθμό στο εσωτερικό του) τα ανερχόμενα στοιχεία του σωβινισμού και του εθνικισμού που καλλιέργησαν στην κοινή γνώμη οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις μετά την έναρξη του πολέμου στη Βοσνία τον Μάρτιο του 1992. Μετά τις κυβερνητικές περιπέτειες που έφεραν στην πρωθυπουργία τον Κ. Μητσοτάκη και την επανεκλογή τελικά του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση, αρχίζουν να διαφαίνονται στο πολιτικό σκηνικό τα σημάδια παρακμής του «παπανδρεισμού» και η προετοιμασία για τη νέα «εκσυγχρονιστική» φάση του Σημίτη. Αυτό επιβεβαιώνεται με τις εκλογές της 22ης Σεπτεμβρίου 1996, στις οποίες το ΠΑΣΟΚ με τον Σημίτη κερδίζει με ποσοστό 41.49% και υλοποιεί την Συνθήκη του Μάαστριχτ προετοιμάζοντας την συμμετοχή της χώρας στην ΟΝΕ. Αυτά, σηματοδοτούν και την αποχώρηση από το κίνημα κατά των Βάσεων (και από κάθε άλλο σχετικό κίνημα) των δυνάμεων εκείνων που αποτελούσαν το άλλοτε λαϊκό/ιστικό ΠΑΣΟΚ, καθώς και ότι το συμβόλιζε και το συνέδεε με τη ρητορεία του παρελθόντος. Στην Κρήτη αποσύρονται από το κίνημα και την Επιτροπή κατά των βάσεων όλοι οι φορείς που έλεγχε. Το ΚΚΕ επίσης, απόλυτα προσηλωμένο στις αμφίπλευρες διασπάσεις της εποχής (ΝΑΡ – ΣΥΝ) επανασυσπειρώνεται στην «ασφάλεια» των Επιτροπών Ειρήνης, μετά από την «υποχρεωτική» σχεδόν συμμετοχή/συμβολή του στην περίοδο της έξαρσης και των εξεγερσιακών κινηματικών γεγονότων της προηγούμενης περιόδου. Το τοπικό κομμάτι δε της ανανεωτικής αριστεράς που είχε μπει δυναμικά στο προσκήνιο με τον ΣΥΝ, μαζί με πληθώρα ανένταχτων στις παρυφές του, ενδοσκοπεί και αδρανοποιείται κινηματικά σε σχέση με τις βάσεις, προσχωρώντας στην άποψη ότι «η

παγκοσμιοποίηση, για τους δικούς της λόγους θα βάλει τέλος στους πολέμους» και ανακαλύπτοντας τα νέα κινηματικά επίδικα της οικολογίας, της μετανάστευσης και της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Η Επιτροπή κατά των βάσεων και της εξάρτησης (χωρίς τους φορείς, αλλά με μεμονωμένα μέλη και οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής κυρίως αριστεράς) τα τελευταία 20 χρόνια συνέχισε με κακές προϋποθέσεις την προσπάθεια για το δυνάμωμα του κινήματος κατά των Βάσεων στα Χανιά. «Πατώντας» πάνω σε μια επιτυχημένη συσπείρωση και τη διοργάνωση μαζικών (και κοινών με άλλους δρώντες) συλλαλητηρίων τον καιρό των βομβαρδισμών ενάντια στη Γιουγκοσλαβία, προσπάθησε στο ίδιο μοτίβο να μπολιάσει τις διάφορες κινηματικές δράσεις με τα αρνητικά προς τις Βάσεις αισθήματα. Η σε μεγάλο όμως βαθμό από-κοινωνικοποιημένη βάση της και μια σχεδόν εμμονική αντι-ιμπεριαλιστική/αντι-εξαρτησιακή ματιά που της προσέδιδε η ασφυκτικά ηγεμονική στάση του χώρου (ΚΚΕ(μ-λ)) που πλέον την έλεγχε πολιτικά, την έθεσε ουσιαστικά στο κινηματικό περιθώριο. Παρόλα αυτά η κινηματική/συγκρουσιακή παρακαταθήκη που άφησε, υποχρέωσε κατεστημένους κύκλους, πολιτικό προσωπικό και διαμορφωτές γνώμης (κεντρικά και τοπικά) να επιχειρούν να στρέψουν κάθε δημόσια συλλογική εκδήλωση κατά των Βάσεων σε κινηματικά «ανώδυνα» μονοπάτια. Έτσι, τα τελευταία χρόνια είδαν (δειλά-δειλά) το φως της δημοσιότητας εμπεριστατωμένες (αλλά συχνά πρόχειρες) μελέτες και απόψεις «ειδικών» και μη, για σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον, την οικονομία και τη δημόσια υγεία από τη λειτουργία των Βάσεων. Από απόψεις περί διάκρισης των «γαλλικών φιλειρηνικών» πολεμικών πλοίων που ελλιμενίζονται στη Σούδα έναντι των «αιματοβαμμένων αμερικανικών, μέχρι ερωτήσεις στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή βασισμένες σε ανακοινώσεις επιστημονικών συλλόγων που συσχετίζουν τις Βάσεις με τα αυξημένα περιστατικά καρκίνου και λευχαιμίας. Από δημοσιεύματα έγκυρων (πλην μυστικών) πηγών για φορτοεκφόρτωση πολεμικού ραδιενεργού υλικού στο Μαράθι Ακρωτηρίου (Βάση Σούδας), μέχρι πληροφορίες ειδικών (ή ακόμα και ψαράδων) για ατυχήματα με βόμβες που «απώλεσαν» πυρηνοκίνητα σκάφη (Lefteria, 2016). Και από συντονισμένες κινήσεις τοπικών αρχόντων για ανταποδοτικά οικονομικά οφέλη στους όμορους Δήμους, μέχρι «συμβολικές» μηνύσεις βουλευτών κατά της κυβέρνησης για την ενεργή ανάμειξη των Βάσεων σε διεθνείς συρράξεις με ελάχιστο ή καθόλου ελληνικό ενδιαφέρον. Τέλος, απόψεις που επιχείρησαν εμπεριστατωμένα και με αριθμούς να αποδείξουν την οικονομική ζημιά στην αγροτική παραγωγή και τον τουρισμό από την λειτουργία των Βάσεων. Αυτές κυρίως αφορούσαν αφενός στην απορρόφηση παραγωγικού δυναμικού από το χωράφι στις υπηρεσίες και το εμπόριο, αφετέρου στην αναστολή τουριστικών αφίξεων σε εμπόλεμες περιόδους, σε συνδυασμό με την υποχρέωση για χαμηλό επίπεδο υπηρεσιών που συνάδει με τις απαιτήσεις για το «ξεχαρμάνιασμα» των ΝΑΤΟικών φαντάρων. Πέρα από το προφανές ότι οι φορείς και διαδοτές αυτών των απόψεων, ουδεμία σχέση μπορούσαν να έχουν με οτιδήποτε κινηματικό (πόσο μάλλον συγκρουσιακό), τα περί τουρισμού είχαν να αντιμετωπίσουν και τον «σκόπελο» μιας υπερτροφικής και κοινωνικά δεσπόζουσας μικροαστικής τάξης καταστηματαρχών στην Κρήτη, που οι συλλογικές κινήσεις τους κάθε άλλο παρά εχθρικές ήταν για το προσωπικό των Βάσεων και των δεκάδων χιλιάδων μετακινούμενων επισκεπτών «Ράμπο» που φιλοξενούσαν κάθε χρόνο.

Στο πλαίσιο των αντι-παγκοσμιοποιητικών Κοινωνικών Φόρουμ σε Ελλάδα και Ευρώπη

Μια σειρά κινηματικών, αλλά και συγκρουσιακών, γεγονότων το διάστημα αυτό (από το 2002), με αφορμή τις ευρωπαϊκές Συνόδους Υπουργών σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας, προμήνυε τις εξελίξεις. Ειδικότερα, ο συμβολικός διήμερος αποκλεισμός της βάσης της Σούδας που οργάνωσε το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ (ΕΚΦ) αποτέλεσε μια ευρύτερα αδιαμφισβήτητη και επιτυχημένη κινηματική εμπειρία. Η πορεία που προηγήθηκε του αποκλεισμού στα Χανιά ήταν μαζική (για τα δεδομένα της πόλης και της εποχής) με συμμετοχή πάνω από 4.000 ατόμων. Η πολυσυλλεκτικότητα των δρώντων, από τις πολλές συλλογικότητες

της Αριστεράς, το αναρχικό μπλοκ μέχρι και την «Πρωτοβουλία Αγώνα» (μετωπικό σχήμα του εξωκοινοβουλευτικού αριστερού χώρου), υπενθύμιζε ότι παρά τις τόσες διαφορές σε όλα τα επίπεδα, η κοινή δράση είναι εφικτή. Σε αυτό συνέβαλλε η κατά πολύ μειωμένη στην επαρχία κινηματική «αλαζονεία» σε σχέση με εκείνη της Αθήνας. Από το βάθρο των ομιλητών πέρασαν εκπρόσωποι πολλών κοινωνικών, φοιτητικών και πολιτικών οργανώσεων και κομμάτων, όχι όμως και η Φώφη Γεννηματά από το ΠΑΣΟΚ που το επιχείρησε μάταια αλλά απετράπη αποφασιστικά από τους διοργανωτές. Η παρέμβαση του εκλεγμένου από αριστερό ψηφοδέλτιο Νομάρχη, που περιείχε τη φράση «*η βάση της Σούδας αποτελεί κατεχόμενο έδαφος που πρέπει να απελευθερωθεί*» αποτέλεσε σημαντική δήλωση στην κατεύθυνση «νομιμοποίησης» πιο συγκρουσιακών μορφών εκδήλωσης των αρνητικών αισθημάτων ενάντια στις Βάσεις. Τελικά ο αποκλεισμός δεν είχε μόνο συμβολικό χαρακτήρα, αφού για δύο ημέρες (σε συνθήκες εμπλοκής σε πόλεμο) αναστάλθηκε κάθε οδική μετακίνηση από και προς τη Βάση. Η συναυλία το βράδυ της πρώτης ημέρας αποκλεισμού έξω από την πύλη της Βάσης, έδωσε σημαντική ώθηση στη μαχητική πορεία 3.000 διαδηλωτών την επομένη. Στην πορεία που τελικά χτυπήθηκε με χημικά και συλλήψεις, ξεδιπλώθηκαν όλα τα διαθέσιμα σενάρια διαμαρτυρίας. Από τη θεσμική συμμετοχή Νομάρχη, Μητροπολίτη, Δημάρχων, βουλευτών κ.α. με επίδοση ψηφίσματος διαμαρτυρίας, μέχρι τις ανθρώπινες αλυσίδες των οργανώσεων της ριζοσπαστικής αριστεράς και τον πετροπόλεμο του αναρχικού μπλοκ. Από τους διοργανωτές πετάχτηκαν μπουγιές και σκουπίδια μέσα στο χώρο της βάσης από την περιφραγμένη περίμετρο, ενώ χαρταετοί παρεμπόδιζαν την προσέγγιση του αστυνομικού ελικοπτέρου, που πετούσε τις προηγούμενες ημέρες πάνω από κάθε συγκέντρωση προετοιμασίας, ή άλλης εκδήλωσης που προηγήθηκε (athens.indymedia_b, 2003).

Εικόνα 16. Στιγμιότυπα από τον 2ήμερο αποκλεισμό της βάσης της Σούδας το 2003 από το Ε.Κ.Φ.

Εν τω μεταξύ, οι εκλογές της 7^{ης} Μαρτίου 2004 βρίσκουν τα πολιτικά πράγματα στην Κρήτη να μην συνάδουν, για άλλη μια φορά, με το πολιτικό σκηνικό που διαμόρφωσαν στην υπόλοιπη χώρα. Τα ποσοστά του ΠΑΣΟΚ στην Κρήτη των αμερικανο-ΝΑΤΟικών βάσεων, ενώ πανελλαδικά έπεσαν κατά 3,24%, σημειώνουν μικρή αύξηση της τάξης του 2.94%, ενώ τα ποσοστά της ΝΔ στο νησί παραμένουν σχεδόν σταθερά (2000: 39.4%, 2004: 39.35%). Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το 2006 στο πλαίσιο του 4^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ που διεξήχθη στην Αθήνα, το μαζικό και καλά οργανωμένο τμήμα του Ελλ. Κ.Φ. των Χανίων έκανε αισθητή την παρουσία του στις εκδηλώσεις και τις δράσεις στην Αθήνα. Το

διεθνές εργαστήριο της 5ης Μαΐου στο Ελληνικό με θέμα «Οι αμερικανικές βάσεις και η ΕΕ», πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία και εισήγηση της χανιώτικης συλλογικότητας και συμμετοχή στο πάνελ άλλων 7 τουλάχιστον αντι-πολεμικών κινήσεων και οργανώσεων ενάντια στις Βάσεις από Ελλάδα, Ιρλανδία, Γερμανία, Ιταλία, Πολωνία, Τουρκία και Βουλγαρία. Το εργαστήριο παρακολούθησαν με ταυτόχρονη μετάφραση 200 περίπου ακτιβιστές, ενώ πολλοί τοποθετήθηκαν στην συζήτηση. Αυτή ήταν και η πρώτη φιλόδοξη προσπάθεια διεθνοποίησης της εναντίωσης κατά των Βάσεων από ελληνικής πλευράς. Το πρακτικό όφελος πέραν της σημαντικής τεκμηρίωσης και ενημέρωσης που ανταλλάχτηκε για τις διεθνείς εξελίξεις στο κίνημα κατά των Βάσεων, ήταν το κοινό ψήφισμα του εργαστηρίου και μια καλή διεθνής δικτύωση που έδινε υποσχέσεις για αλληλοτροφοδότηση και συντονισμό στο επόμενο διάστημα.

Άλλες προσπάθειες διεθνοποίησης

Αναφερόμενοι παραπάνω στη Διεθνή Αντικαπιταλιστική Αντι-ιμπεριαλιστική Συνάντηση (ΔΑΑΣ 2006), που με «οικοδεσπότη» το ΚΚΕ(μ-λ) διοργανώθηκε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, στο περιθώριο του 4^{ου} ΕΚΦ της Αθήνας στις 4-7 Μαΐου 2006, τονίσαμε ότι δεν μπορούν να υιοθετηθούν κάποιες απόψεις που την εποχή εκείνη χρέωναν στον πολιτικό χώρο που την διοργάνωσε τις οποιοσδήποτε προθέσεις εκμετάλλευσης του κύρους και των διεθνών συμμετοχών του 4^{ου} ΕΚΦ. Κι αυτό γιατί ήδη από το 2003 η «Επιτροπή ενάντια στις βάσεις και την εξάρτηση», υπό τις προτροπές του ΚΚΕ(μ-λ), σε συνεργασία με την Διεθνή Λίγκα Λαϊκής Πάλης (ILPS), διοργάνωνε το τριήμερο 20-21-22 Σεπτέμβρη διεθνή συνάντηση «αντι-Βασιικών», αντι-ιμπεριαλιστικών και αντιπολεμικών κινήσεων στα Χανιά, επιδιώκοντας την ίδρυση διεθνούς πρωτοβουλίας ενάντια στις Αμερικανικές στρατιωτικές βάσεις και την ευρύτερη στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ στον πλανήτη. Καλεσμένοι τότε ήταν κόμματα, οργανώσεις και κινήσεις από Ευρώπη, Αμερική, Ασία και Αφρική και ειδικά από χώρες με έντονη την στρατιωτική παρουσία του Αμερικανικού στρατού (Αγγλία, Γερμανία, Φιλιππίνες, Ιαπωνία, Ν. Κορέα, Τουρκία κ.α.) (athens.indymedia_c, 2003).

Εν τω μεταξύ, όταν η Ελλάδα εισέρχεται στη δίνη της οικονομικής κρίσης και την εποχή μιας πρωτοφανούς κοινωνικο-οικονομικής κατάρρευσης, η πολιτική κατάσταση στην Κρήτη, τον μοναδικό πλέον τόπο που τροφοδοτούσε τα τελευταία χρόνια τα αρνητικά αισθήματα απέναντι στην ύπαρξη και λειτουργία των Βάσεων και απ' όπου εκπορεύονταν η όποια δυναμική αντιδράσεων στη χώρα, κάθε άλλο παρά ευνοεί παρόμοιες εξελίξεις. Η κατάσταση εμφανίζει αρκετό ενδιαφέρον από πλευράς συμπεριφοράς του εκλογικού σώματος στο νησί: ενώ σε γενικές γραμμές η ποσοστιαία διαφορά μεταξύ ΠΑΣΟΚ και ΝΔ κυμαινόταν μεταξύ 10% και 15%, στις εθνικές εκλογές του 2009 η διαφορά αυτή φτάνει στο πρωτοφανές 30.69%. Στο νομό Ρεθύμνου, π.χ., όπου η ΝΔ συγκέντρωσε 46.5% στις εκλογές του 2007 τώρα συγκεντρώνει μόλις 27.41% (-30.5%). Δεδομένης της κρισιμότητας της οικονομικής κατάστασης στην χώρα οι ψηφοφόροι κομμάτων εκτός του ΠΑΣΟΚ φαίνεται πως βλέπουν στον Γ. Παπανδρέου τον κατάλληλο διαχειριστή της κρίσης. Το 27.09% που κερδίζει συνολικά η ΝΔ στην Κρήτη μοιάζει να είναι προϊόν των απόλυτα ταυτισμένων οπαδών της δεξιάς παρατάξης. Η στροφή ψηφοφόρων της ΝΔ προς το ΠΑΣΟΚ μας οδηγεί στην υπόθεση ότι στην συγκεκριμένη αναμέτρηση, η ορθολογική συμπεριφορά υπερίσχυσε της τοπικιστικής-πολιτιστικής κουλτούρας και παραταξιακής ταύτισης της οποίας ήμασταν μάρτυρες τα προηγούμενα χρόνια. Σε καιρούς κρίσης το εκλογικό σώμα αποφασίζει βάσει των προεκλογικών δηλώσεων και των προγραμμάτων (εν προκειμένω «λεφτά υπάρχουν») και όχι βάσει ανορθολογικών μεταβλητών. Οι επόμενες εκλογές της 17^{ης} Ιουνίου 2012 είναι η αναμέτρηση στην οποία καταμετράται η υψηλότερη αποχή στην Κρήτη (34.19%) όπως και στην επικράτεια (37.38%). Μπροστά στην ανικανότητα των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ να διαχειριστούν την δυσμενή οικονομική κατάσταση της χώρας, το εκλογικό σώμα στρέφεται σε κόμματα που υπόσχονται δραστικές αλλαγές και «ρήξη» με τον δικομματισμό. Πλέον, όπως δείχνουμε και στον παρακάτω πίνακα, η αντι-δεξιά παραταξιακή ταύτιση των Κρητικών εκφράζεται μέσω του ΣΥΡΙΖΑ.

	N. ΧΑΝΙΩΝ	N.ΡΕΘΥΜΝΟΥ	N. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	N. ΛΑΣΙΘΙΟΥ	M.O. (%)
ΠΑΣΟΚ	13.77%	21.77%	18.61%	23.82%	19.49%
ΣΥΡΙΖΑ	33.77%	28.23%	33.61%	27.07%	30.67%
ΝΔ	20.43%	24.10%	20.05%	26.76%	22.84%
ΑΝΕΛ	8.37%	6.85%	8.01%	6.22%	7.36%
ΔΗΜ.ΑΡ	6.93%	6.63%	7.86%	5.65%	6.77%
ΚΚΕ	3.78%	2.40%	2.98%	2.09%	2.81%
Χ.Α.	5.48%	4.13%	3.45%	2.59%	3.91%

Πίνακας 7. Αποτελέσματα εκλογών Ιουνίου 2012 ανά νομό και συνολικά (Κρήτη)

Τέλος, όπως επισημάναμε και παραπάνω, στο πλαίσιο της Μεσογειακής Αναρχικής Συνάντησης του 2015 που περιλάμβανε πρωτοβουλίες και δράσεις σε 7 ελληνικές πόλεις συμπεριλαμβανομένων των Χανίων, ο χαρακτήρας των αντίστοιχων δράσεων στην Κρητική πόλη δεν μπορούσε να μην περιλαμβάνει αναφορές στις Βάσεις. Έτσι, στα Χανιά (16-18/10), εκτός από τις δύο σημαντικές ανοιχτές εκδηλώσεις που έγιναν, πραγματοποιήθηκε παράλληλα συγκέντρωση και πορεία διεθνιστικής αλληλεγγύης στους δρόμους της πόλης, με συμμετοχή περισσότερων από 300 ανθρώπων από 17 χώρες. Στις εκδηλώσεις του 3ημέρου στα Χανιά και στο πλαίσιο της συλλογικής δήλωσης ότι «...*απέναντι στον κατακερματισμό της γης και της θάλασσας που επιβάλλουν τα εθνικά κράτη και οι ηγεμονικές υπερδυνάμεις, θέτουμε ως δική μας πρόταση την οργάνωση και σύνδεση των κοινωνιών*», τέθηκε το ζήτημα των στρατιωτικών βάσεων, των милитарιστικών κρατών, καθώς και ο στόχος για την συγκρότηση μέσα στο 2016 ενός βαλκανικού αναρχικού μετώπου αγώνα από ομοσπονδίες, ομάδες και συλλογικότητες των Βαλκανίων, χρησιμοποιώντας ως παρακαταθήκη την πολύτιμη οργανωτική εμπειρία της καμπάνιας των «Τριών Γεφυρών» (ΑΠΑΤΡΙΣ, 2016).

4. Η εικόνα της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας σήμερα στην Ελλάδα. Οι εξελίξεις

Εικόνα 17. Άποψη της βάσης της Σούδας

Η αμερικανική στρατιωτική παρουσία στην Ελλάδα που έχει πολλαπλές εκφάνσεις, τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί τόσο σε περιστασιακή όσο και σε μόνιμη βάση. Πέρα από τη βάση της Σούδας, αμερικανικές δυνάμεις έχουν αναπτυχθεί σε μονάδες των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, στοχεύοντας σε συνεκπαιδεύσεις και ευρύτερες δραστηριότητες. Όσο για τις βάσεις, τον τόνο έδινε ο αρχηγός των αμερικανικών ενόπλων

δυνάμεων Τζόζεφ Ντάνφορτ, όταν το 2018 δήλωνε ότι «οι ΗΠΑ δεν χρειάζονται νέες βάσεις, αλλά την ευρύτερη παρουσία στην Ελλάδα». Παρόλα αυτά, ακόμα και αν δεν αποκαλέσει κανείς «βάσεις» τις διάφορες υποδομές «ευκολίας» ή φιλοξενίας αμερικανικής στρατιωτικής δραστηριότητας και προσωπικού ανά την Ελλάδα, ο αριθμός τους σήμερα ενδέχεται να αυξηθεί. Και αυτό γιατί οι ΗΠΑ εμφανίζονται έτοιμες να εγκαταλείψουν την μεγάλη βάση τους στο Ιντζιρλίκ της Τουρκίας, αναζητώντας νέα σημεία για τις δικές τους στρατιωτικές δραστηριότητες αλλά και εκείνες του ΝΑΤΟ. Έτσι σήμερα και με βάση τα παραπάνω, οι εγκαταστάσεις στη **Σούδα** παρέχουν υπηρεσίες σε όλα τα επίπεδα, από τεχνική υποστήριξη μέχρι ανεφοδιασμό και πολύμηνη παραμονή των πληρωμάτων, λειτουργώντας ως προκεχωρημένος σταθμός μέριμνας (Forward Logistics Station), ενώ μπορούν να εξυπηρετήσουν σε μεγάλο βαθμό, ακόμα και επισκευές αεροπλανοφόρων. Στη Σούδα, επίσης, παραμένουν οι περισσότερες από τις μονάδες ειδικών δυνάμεων που σταθμεύουν στην Ελλάδα για ασκήσεις. Στην **Λάρισα** και την 110 Πτέρυγα Μάχης, σταθμεύουν και επιχειρούν ήδη μη επανδρωμένα αεροσκάφη τύπου MQ-9 Reaper. Μάλιστα, ένα αμερικανικό drone χρησιμοποιήθηκε για την εναέρια παρακολούθηση των πυρίνων μετώπων στην Αττική τον Ιούλιο του 2018, ενώ τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς, στην 110 Π.Μ. στάθμευσαν επίσης δύο αεροσκάφη πέμπτης γενιάς τύπου F-22 Raptor. Στο **Στεφανοβίκειο Μαγνησίας**, που εδρεύει η 1η Ταξιαρχία Αεροπορίας Στρατού, προγραμματίζεται να σταθμεύουν 40 περίπου αμερικανικά ελικόπτερα τύπου Apache και Black Hawk, τα οποία μεταξύ άλλων θα διεξάγουν ευρείας κλίμακας ασκήσεις στους πρόποδες του Ολύμπου. Στην **Αλεξανδρούπολη**, παρόλο που δεν υπάρχουν αμερικανικές εγκαταστάσεις, εκφράζεται έντονο ενδιαφέρον από τις ΗΠΑ για χρήση του λιμανιού της πόλης, που στο παρελθόν έχει χρησιμοποιηθεί τουλάχιστον μία φορά για τη διαπεραίωση ελικοπτέρων της 10ης ταξιαρχίας της αμερικανικής αεροπορίας στρατού προς την Ανατολική Ευρώπη. Επιπρόσθετα, η Αλεξανδρούπολη θα είναι το τερματικό υδροποιημένου αερίου που θα μεταφέρεται από αμερικανικά πλοία. Με αυτά συνάδει και η γενικότερη στρατηγική οπτική των Αμερικανών για την Ελλάδα, αφού εκτός από χώρα με παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο, μπορεί να ενταχθεί ενεργά και στους σχεδιασμούς για την ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Επιπλέον, το φως της δημοσιότητας βλέπουν εσχάτως και πληροφορίες που αναφέρονται στο σενάριο της **Καρπάθου**, που αφορά σε εγκαταστάσεις για την ανάπαυση των πληρωμάτων των πλοίων του 6ου στόλου (Morale, Welfare and Recreation). Επίσης, το Κέντρο Αεροπορικής Εκπαίδευσης στην **Καλαμάτα** υπό ΝΑΤΟϊκή ομπρέλα, συζητείται εδώ και χρόνια (συζήτηση που αναθερμαίνεται στις μέρες μας), με την αμερικανική συνδρομή σε αυτό να έχει να κάνει κυρίως με την οικονομική βιωσιμότητα, δηλαδή τη συμμετοχή και εκπαιδευομένων από τη USAFE. Εκτός των παραπάνω, στις ήδη γνωστές πληροφορίες για την αναβάθμιση της **Ανδραβίδας**, όπου ήδη έχουν ετοιμαστεί αποθήκες για εγκατάσταση πυρηνικών, σχέδιο που όμως δεν υλοποιήθηκε μετά την επαναποθήκευσή τους στη Ρουμανία, καθώς και του **Αράξου**, προστίθενται στην ατζέντα και δύο νέες βάσεις σε **Σύρο** και **Κάλυμνο**. Για την περίπτωση της Σύρου, σχεδιάζεται η μετατροπή της σε στρατηγικής σημασίας σημείο επισκευής και ανεφοδιασμού των πλοίων του αμερικανικού πολεμικού ναυτικού, με τον πρέσβη Πάιατ να δηλώνει πρόσφατα ότι τα ναυπηγεία στο Νεώριο πρέπει να αγοραστούν από επιχείρηση που ανήκει σε χώρα-μέλος του ΝΑΤΟ, καθώς και την παράλληλη συζήτηση για ανακατασκευή-αναβάθμιση του λιμανιού της Ερμούπολης ώστε να είναι δυνατή η πρόσδεση μεγάλων πολεμικών πλοίων των ΗΠΑ. Όσο για την Κάλυμνο, όπως αναφέρεται σε πρόσφατο δημοσίευμα εφημερίδας (*Εστία*), το υπουργείο Εθνικής Άμυνας έχει αποταθεί στην αμερικανική πρεσβεία προτείνοντας την κατασκευή ενός μεγάλου ελικοδρομίου σε ένα επίπεδο νησάκι έξω από την Κάλυμνο, προκειμένου να αποτελέσει τόπο προσγείωσης και ανεφοδιασμού συμμαχικών ελικοπτέρων (Καθημερινή_b & Δρόμος της Αριστεράς, 2018).

5. Επίλογος – Συμπεράσματα

Λαμβάνοντας υπόψη το ευρύτερο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου, ο ελληνικός αντι-αμερικανισμός της ίδιας περιόδου (1947-1990) –όπως εξάλλου και το συνακόλουθο κίνημα κατά των Βάσεων-, παρά τις διάφορες κορυφώσεις και υφέσεις, είναι μια ιστορική οντότητα. Η δικτατορία (1967-1974) και η κατοχή της Κύπρου (1974) οδήγησαν σε μια ποσοτική και ποιοτική μεταβολή μεγάλου μεγέθους. Παρά το ότι η σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες έδειξε συγκλίσεις αλλά και αποκλίσεις της ελληνικής περίπτωσης, δεν αλλάζει η γενική εντύπωση ότι πρόκειται για την εξέλιξη των τάσεων που είχαν ήδη συμβεί διεθνώς κατά την μεταπολεμική περίοδο. Ο ελληνικός αντι-αμερικανισμός περιλαμβάνει τόσο πολιτικές όσο και πολιτιστικές πτυχές που αλληλεπιδρούν και κατασκευάζονται τόσο στα αριστερά όσο και στα δεξιά του πολιτικού φάσματος. Εξάλλου, ως σύστημα πεποιθήσεων, ο αντι-αμερικανισμός εμφανίζει τόσο ορθολογικά όσο και ανορθολογικά στοιχεία. Η έννοια του «Αμερικανού εχθρού» στην Ελλάδα (όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες πχ Γαλλία) είναι ισχυρή παρά την απουσία στρατιωτικής σύγκρουσης μεταξύ των δύο πλευρών. Σε ορισμένες φάσεις επισκιάζει στον δημόσιο λόγο (μέχρι την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης το 2010) ακόμα και την αντίληψη του «εχθρού» που σχετίζεται με χώρες με τις οποίες η Ελλάδα πραγματικά συγκρούστηκε στρατιωτικά (όπως η Βουλγαρία, η Γερμανία και η Τουρκία). Παρ' όλα αυτά, ο ελληνικός αντι-αμερικανισμός, όπως εκδηλώνεται στον Ψυχρό Πόλεμο, είναι «κανονικότητα» και δεν αποτελεί ελληνική εξαίρεση. Ως φαινόμενο του εικοστού αιώνα βασίζεται στην αντι-Δυτική κληρονομιά, αλλά δεν είναι ταυτόσημος με αυτήν. Μια άλλη σημαντική διαφορά είναι η απουσία, στην περίπτωση της Ελλάδας, ενός συστηματικού αντι-αμερικανικού λόγου, ειδικά κατά την πρώτη περίοδο του Ψυχρού Πολέμου (μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960), ως ιδεολογική συνέπεια του ελληνικού Εμφυλίου. Οι αντι-κομμουνιστικές προτεραιότητες του μετεμφυλιακού κράτους εμπόδισαν τη διατύπωση του. Αντίθετα, στις περιπτώσεις της Γερμανίας και της Γαλλίας, κατά την πρώτη περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, ο δεξιός αντι-αμερικανικός λόγος ήταν πολύ σημαντικός, ενώ στη μεταγενέστερη φάση του Ψυχρού Πολέμου, ο τόνος δόθηκε από τον αριστερό αντι-αμερικανισμό. Τέλος, η πολυδιάστατη ελληνική κρίση (2009-2015) είχε σημαντικές ιδεολογικές και πολιτικές συνέπειες, μεταξύ άλλων και στα ιδεολογικά ρεύματα της Μεταπολίτευσης, όπως ο αντι-αμερικανισμός. Δημοσκοπήσεις έχουν δείξει την εμφάνιση φιλοαμερικανικών τάσεων καθώς και ευρωσκεπτικισμού. Στην τρέχουσα ελληνική δημόσια συζήτηση, οι συγγένειες μεταξύ της κατασκευής του αντι-αμερικανισμού και την κατασκευή του νεόκοπου αντι-γερμανικού λόγου, είναι εμφανείς (περιορισμός εθνικής κυριαρχίας, «αδιαθεσία» της Ελλάδας και Ελληνική «εξαίρεση») (Laliouti, 2015).

Ιδιαίτερως για τη σημαντική για τον αντι-αμερικανισμό στην Ελλάδα περίοδο 1974-1985, φαίνεται να εφαρμόστηκε με υποδειγματικό τρόπο στην χώρα η ισορροπία μεταξύ αντι-αμερικανισμού και φιλοδυτικής πορείας. Με βάση το θεωρητικό υπόδειγμα του Robert Putnam¹², που μεταξύ άλλων θεωρεί ότι η εξωτερική πολιτική μιας χώρας συνδιαμορφώνεται από εσωτερικές και εξωτερικές παραμέτρους, οι ελληνικές κυβερνήσεις της περιόδου τα πήγαν περίφημα. Η εξωτερική πολιτική των κυβερνήσεων της ΝΔ μέχρι το 1981, συναρτήθηκε κυρίως με τις απαιτήσεις της διεθνούς συγκυρίας, βάζοντας τους εσωτερικούς περιορισμούς σε δεύτερη μοίρα. Η επίκληση άλλωστε του «εθνικού συμφέροντος» (κατά Morgenthau)¹³ μέσα σε ένα ορθολογικό και ρεαλιστικό πλαίσιο πολιτικής, δεν έχασε ποτέ την αίγλη της στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής έπρεπε να ανταπεξέλθει στο βασικό επίδικο που ήθελε την σταθερή ένταξη της Ελλάδας στον δυτικό κόσμο να μην αμφισβητείται, παρά την έξαρση του αντι-αμερικανισμού που είχε να αντιμετωπίσει στο εσωτερικό, λόγω κυρίως των πρόσφατων γεγονότων του Κυπριακού. Η αποχώρηση το 1974 από το στρατιωτικό σκέλος του NATO θα μπορούσε να θεωρηθεί ως απόκλιση του πολιτικού ρεαλισμού του. Ωστόσο, είχε δύο σοβαρούς λόγους να το κάνει: αφενός να

¹² Βλ. Robert Putnam, "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of the Two-Level Game", *International Organization* 40 (1988): 427-460.

¹³ Βλ. Hans j. Morgenthau, "Politics Among Nations: The struggle for Power and Peace", New York: Alfred A. Knopf (1948).

εκτονώσει το εκρηκτικά αρνητικό κλίμα στο εσωτερικό για τις ΗΠΑ, πριν αυτό αποβεί σε ριζικότερες και μη αναστρέψιμες πολιτικές επιλογές που θα τραυμάτιζαν ανεπανόρθωτα τις σχέσεις της χώρας με τη Δύση. Αφετέρου έστειλε με τον τρόπο αυτό ένα σαφές μήνυμα προς τους δυτικούς συμμάχους, ότι η ένταξη της Ελλάδας στους δυτικούς σχηματισμούς έπρεπε πλέον να διέπεται από νέους σύγχρονους και δημοκρατικούς όρους και προϋποθέσεις. Από την άλλη πλευρά, ο πολιτικός ρεαλισμός του Ανδρέα Παπανδρέου –και μάλιστα σε δύο εκδοχές, πριν την ανάληψη της εξουσίας με την ενσωμάτωση του αντι-δυτικού λόγου και μετά το 1981 με την προσαρμογή στις διεθνείς απαιτήσεις- τον οδήγησε να δώσει προτεραιότητα στις εσωτερικές παράμετρους και περιορισμούς που έθετε το διευρυνόμενο αντι-αμερικανικό αίσθημα. Έτσι, η στάση που κράτησαν και οι δύο ηγέτες της περιόδου αυτής, παρά τις διαφορές, μαρτυρά ικανότητα για αριστοτεχνικές ισορροπίες (Καραγιάννης, 2015).

Ο αριθμός εμπλεκόμενων δρώντων (276.510) στις 38 συνολικά δράσεις διαμαρτυρίας που παραθέσαμε σε αυτή την εργασία ενάντια στις αμερικανικές βάσεις στην Ελλάδα (με βάση την καταγραφή του Πανεπιστημίου του Κάνσας από διεθνείς πηγές και χωρίς την συμπερίληψη της αντίστοιχης καταγραφής για την Κρήτη που είναι ποσοτικά και ποιοτικά σημαντική), είναι τριπλάσιος σχεδόν από κάθε άλλη σχετική κατηγορία (αν δεν συνυπολογίσουμε την πανελλαδική συμβολική στάση εργασίας του πίνακα 2.). Από αυτό τεκμαίρεται ότι οι βάσεις αποτέλεσαν έναν από στόχο εναντίωσης, για όλες τις καταγεγραμμένες μορφές δράσεις του γενικότερου αντι-δυτικισμού στην Ελλάδα, κατά πολύ μεγαλύτερο και προτιμότερο από τις υπόλοιπες εκδηλώσεις ενός διαχρονικού ή/και λανθάνοντος αντι-αμερικανισμού στη χώρα. Η δε παντελής σχεδόν απουσία λόγου και δράσης ενάντια στις Βάσεις τα τελευταία 8 χρόνια (με εξαίρεση μια στείρα και επετειακή ενασχόληση του ΚΚΕ), συνάδει με την καταγεγραμμένη σε σφυγμομετρήσεις κοινής γνώμης σταδιακή απομείωση των αντι-αμερικανικών αισθημάτων στην Ελλάδα. Την περίοδο της Προεδρίας Obama, η θετική για τα συμφέροντα της Ελλάδας αμερικανική διαμεσολάβηση στο ΔΝΤ και την ΕΕ για την όσο το δυνατόν πιο ήπια έξοδο της χώρας από την οικονομική κρίση, είχε θετικά και μετρήσιμα αποτελέσματα στη συλλογική συνείδηση στη χώρα. Σε σχετική έρευνα της Kapa Research, ένας στους τρεις Έλληνες έκριναν τη στάση των ΗΠΑ ως αλληλέγγυα, ενώ τη σκυτάλη της πιο αντι-δημοφιλούς χώρας ανάμεσα στους Έλληνες πήρε πλέον η Γερμανία (Σώκου, 2018). Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια της Προεδρίας Donald Trump στις ΗΠΑ, η εμφανής δυσχέρεια στις αμερικανο-τουρκικές σχέσεις επιταχύνει δραστικά την αποκλιμάκωση του αντι-αμερικανισμού στη χώρα.

Από την συγκριτική μελέτη μεταξύ τεσσάρων άλλων ευρωπαϊκών χωρών και της Ελλάδας που επιχειρήσαμε σε αυτή την εργασία, για την «θερμή» περίοδο μεταξύ των δύο στρατοπέδων του Ψυχρού Πολέμου 1980 – 1995, παρατηρείται μια συνάφεια με την Ισπανία. Η Ισπανία, μια χώρα διαχρονικά στη δίνη των αυτονομιστικών κινημάτων, καταγράφει σημαντικά αντι-δυτικά και αντι-αμερικανικά αισθήματα που όπως και στην Ελλάδα φαίνεται να συνδέονται με την πολιτική κατάσταση στη χώρα ιστορικά. Στο πλαίσιο αυτό, οι στρατιωτικές βάσεις φαίνεται να συμβολίζουν ένα είδος πολιτικο-στρατιωτικής εξάρτησης, με τις αντιδράσεις απέναντι στην ύπαρξη και τη λειτουργία τους να συνδέονται με την εξάρτηση αυτή και τη δημοκρατία εν γένει (εμφύλιοι και δικτατορίες και στις δύο χώρες, νομικές εξαιρέσεις και ειδικά καθεστώτα λειτουργίας στρατιωτικών εγκαταστάσεων κλπ.). Αυτό ακριβώς είναι και το στοιχείο που δεν χαρακτηρίζει τα γεγονότα διαμαρτυρίας ενάντια στο ΝΑΤΟ και τις στρατιωτικές Βάσεις στις δύο χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης (Ολλανδία – Βέλγιο). Εκεί, το υποκείμενο που διαφωνεί και κινητοποιείται, φαίνεται να εκκινεί από πιο παγκόσμια και κοσμοπολίτικα κίνητρα και αξίες, όπως η παγκόσμια ειρήνη, η σωτηρία του πλανήτη και της ανθρωπότητας κλπ. Αντίθετα άλλωστε με τις χώρες του Νότου, δεν βίωσαν οι χώρες αυτές την πολιτική εμπάθεια ξενοκίνητων δικτατοριών ή εμφυλίων συρράξεων, για να συνδεθεί άμεσα η ξένη στρατιωτική παρουσία με εθνικά ή δημοκρατικά επίδικα. Οι Βάσεις στις χώρες αυτές αποτελούν σύμβολα προκεχωρημένων φυλακίων πολέμου, καθώς και εναλλακτικά πεδίο ειδικών εργασιακών σχέσεων προς βελτίωση και ομαλοποίηση. Τέλος, παράπλευρες κοινωνικές συνέπειες στις τοπικές κοινωνίες από τη

συχνή και μαζική παρουσία ξένου στρατιωτικού προσωπικού, δεν έχουν καταγραφεί στις χώρες αυτές, σε αντίθεση με τον ευρωπαϊκό Νότο με την διακριτή ιδιοσυγκρασία των τοπικών κοινωνιών εκεί.

Αν δούμε συνολικά το κίνημα κατά των Βάσεων στην Ελλάδα (ιδιαίτερος κατά την Μεταπολίτευση), με βάση την αναλυτική προσέγγιση του Sidney Tarrow για τους κινηματικούς κύκλους και τις πολιτικές ευκαιρίες μέσα στους κύκλους αυτούς (*Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics*, second edition, 1998), ως μια φάση δηλαδή αυξημένης συγκρουσιακότητας σε ολόκληρη την περιοχή, με ταχεία διάδοση συλλογικής δράσης από πιο κινητοποιημένα τμήματα σε λιγότερο κινητοποιημένους τομείς, με ταχύ ρυθμό καινοτομίας στα ρεπερτόρια, τον συνδυασμό οργανωμένης και ανοργάνωτης συμμετοχής, την έντονη ροή πληροφοριών και τέλος την άμεση αλληλεπίδραση μεταξύ αμφισβητιών/διεκδικητών και πολιτικών/κατασταλτικών αρχών, τότε δεν μπορούμε μάλλον να εντάξουμε το κίνημα αυτό συνολικά σε ένα ενιαίο κύκλο διαμαρτυρίας, θεωρώντας τα σημαντικά κινηματικά γεγονότα ως εξάρσεις και τα μεσοδιαστήματα ως υφέσεις. Έτσι, παρά την ενιαία *κύρια πλαίσιαση* (master frame) σε κάθε περίοδο («Εξω οι Βάσεις»), τα εκάστοτε διακυβεύματα που προτεραιοποιούσε το κίνημα εναντίωσης διαχωρίζουν ευδιάκριτα τρεις (3) επιμέρους κύκλους διαμαρτυρίας, ενταγμένους σε μία ενιαία φάση και συνδεδεμένους οργανικά μεταξύ τους. Οι κινηματικές εξάρσεις αυτών των κύκλων καταγράφηκαν τις εξής περιόδους: 1973-1977 με βάση τον αντι-αμερικανισμό, 1989-1995 με βάση την εξάρτηση της χώρας, το περιβάλλον και τη δημόσια υγεία και τέλος, 2000-2006 με βάση τον πόλεμο και τα επίδικα του κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Όσο για τα χρόνια που μεσολάβησαν ανάμεσα σε αυτές τις περιόδους, μπορούν να εκληφθούν ως «υφέσεις» με όλη σχεδόν την γκάμα των χαρακτηριστικών που μπορεί να έχουν αυτές: από εξάντληση των κινητοποιούμενων μέχρι διασπάσεις μεταξύ «ριζοσπαστών» και «μετριοπαθών». Από ενσωμάτωση σε υφιστάμενες δομές των ελίτ μέχρι και την «αναγνώριση» των δρώντων από τις αρχές.

Με βάση την προσέγγιση του Tilly στο *Contentious Politics* (2015) για τα ρεπερτόρια, το σύνολο δηλαδή των μέσων που διαθέτει μια ομάδα για να διατυπώνει αιτήματα διαφόρων τύπων σε διαφορετικούς αποδέκτες, που στην πραγματικότητα πρόκειται για «τελετουργικά επαναλαμβανόμενες πρακτικές» διεκδίκησης αιτημάτων, οι οποίες αφενός μεταδίδονται από γενιά σε γενιά και αφετέρου υπόκεινται σε τροποποιήσεις, αυτά διακρίνονται σε *παραδοσιακά* και *νεωτερικά*. Στην περίπτωση του κινήματος κατά των Βάσεων στην Ελλάδα, οι επιμέρους αιτιάσεις του (από αντι-αμερικανικό/αντι-ιμπεριαλιστικό, μετά κίνημα Εθνικής Ανεξαρτησίας, φιλειρηνικό, περιβαλλοντικό και κίνημα υπέρ της δημόσιας Υγείας, μέχρι αντι-δεξιό πολιτικό κίνημα Δημοκρατίας, αντι-παγκοσμιοποιητικό και αντι-κρατικό) καθόριζαν τα εκάστοτε κινηματικά ρεπερτόρια στον χρόνο. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90 το αντι-βασικό κίνημα υιοθετεί ξεκάθαρα παραδοσιακά ρεπερτόρια (τοπικά εστιασμένο, δυαδικό -άμεση δράση έναντι των αντιπάλων που αδικοπραγούν- και διαμεσολαβούμενο -όταν καλούνται οι προύχοντες να μεταφέρουν τα εκάστοτε αιτήματα προς τις αρχές- και τέλος με βίαιες εκφάνσεις). Στη συνέχεια από τη δεκαετία του 2000 και μετά, υιοθετεί πιο σύγχρονα και νεωτερικά ρεπερτόρια (πολιτικοποιείται ευρύτερα, αυτονομείται από τη μεσολάβηση τοπικών παραγόντων, αποκτά πανελλαδική εμβέλεια και δρα συλλογικά στο πλαίσιο αξιακά ευρύτερων νοηματοδοτήσεων).

Στην Κρήτη, η διακριτή πολιτική και κινηματική στάση είχε ένα πρόσθετο έρεισμα στην διαδεδομένη μεταξύ του πληθυσμού πεποίθηση πως η Κρήτη δεν ενσωματώθηκε διά της κατάκτησης στην εθνική επικράτεια, αλλά ενώθηκε αυτοβούλως -αν και όχι ισότιμα- ως ένα κράτος με ένα άλλο, με το Βασίλειο της Ελλάδος. Η πεποίθηση αυτή συντηρήθηκε σε ένα βαθμό και μετά την δικτατορία, με την ανοιχτή πια αριστερόστροφη ρητορεία για τα της Μάχης της Κρήτης (η παλλαϊκή αντιφασιστική εποποιία του 1941 χωρίς την συμβολή του κρατικού τεταρτοαυγουστιανού μηχανισμού), την «κεντρώα» ρητορεία για τα μετέπειτα (αποφυγή του εμφυλίου στο νησί χάρις στην βενιζελική αντι-μοναρχική παράδοση), αλλά και την ντόπια δεξιά αφήγηση (συμβολή των εθελοντών Κρητικών στο Μακεδονικό μέτωπο, σε αντιπαραβολή με την αποτυχημένη επίσημη εξωτερική πολιτική του παλαιοελλαδίτικου βασιλείου). Η δε νέα πόλωση της Μεταπολίτευσης μεταξύ των παλαιών μετεμφυλιακών πολιτικών που εξέθρεψαν τον παρακρατικό

μηχανισμό της χούντας (Καραμανλής) και των νέων που φέρουν την κληρονομιά των δημοκρατικών αγώνων του 114 και της αντιδικτατορικής πάλης (Α.Παπανδρέου), έδωσε πάλι στην Κρήτη το ρόλο του προπυργίου της αντι-δεξιάς «Αλλαγής». Τέλος, στο σύγχρονο πολωτικό σχήμα που προέκυψε με την εκλογική κατάρρευση του ενός από τους δύο μεταπολιτευτικούς πυλώνες του δικομματισμού (ΠΑΣΟΚ), η Κρήτη συμπεριφέρθηκε ξανά ως αντι-δεξιό εκλογικό κάστρο, συντασσόμενη σχεδόν απόλυτα πλειοψηφικά με τις πολιτικές δυνάμεις που τοποθετήθηκαν ως νέες και δημοκρατικές, απέναντι στις παλαιές και δεξιές (ΣΥΡΙΖΑ – αντιμνημονιακό ΟΧΙ κλπ).

Το σημαντικό «όχημα» για το αντι-βασικό κίνημα που αποτέλεσε η Επιτροπή των Φορέων στα Χανιά, έδινε μία πρωτόγνωρη δυναμική στον αγώνα (ιδιαίτερα μετά το 1990). Στην πραγματικότητα, μέσα σε συνθήκες γενικευμένης παραίτησης και χαρακτηρισμών των μελών της ως «γραφικών», η συγκρότησή της απαντούσε στην ιδιαίτερη ανάγκη εξασφάλισης μιας μαζικότητας (κοινωνικοί φορείς) που να ευνοεί ταυτόχρονα την ατομική συμμετοχή πολλών αγωνιστών-ακτιβιστών, αλλά και την χαμηλής έντασης παρέμβαση πολιτικών κομμάτων-οργανώσεων. Επιλέχτηκε δηλαδή μία μορφή αυτο-οργάνωσης που χωρούσε τον καθένα, με οργανωτική και πολιτική έννοια. Στο πλαίσιο της μπορούσε να συμμετάσχει από παπάς ή δεξιός πατριώτης μέχρι και ανένταχτος αριστερός και αντι-εξουσιαστής. Επίσης, για πρώτη φορά τόσο ενεργά, θα μπορούσαν να συμμετάσχουν συλλογικότητες ή κάποια επιτροπή μίας συνοικίας ή γειτονιάς, ή μία ομάδα πολιτών ως ανεξάρτητη συλλογικότητα πέρα από τους θεσμικούς φορείς ή τα κόμματα. Αυτό ήταν πρωτόγνωρο για εκείνη την εποχή και δεν απέφυγε αρχικά την εκφρασμένη δυσaráεσκεια των κομμάτων, για ένα εγχείρημα που μπορούσε να συμπυκνώνει από ένα πρόπλασμα «Κοινωνίας των Πολιτών» μέχρι μια ριζοσπαστική κινηματική πρωτοπορία με μαζική απεύθυνση (Αντίλογος Χανίων 2015).

Η ξαφνική εξεγερσιακή και συγκρουσιακή δράση που κλιμακώθηκε και διαχύθηκε στην πόλη το 1990, παραπέμπει σε συγκυρίες στις οποίες εμφανίζονται περιστάσεις στην ζωή των κοινωνιών (όπως οι συγκρουσιακοί κύκλοι διαμαρτυρίας κ.α.) που αφενός κάνουν τα πάντα δυνατά και διανοητά και αφετέρου υιοθετούνται μορφές συλλογικής βίας (χωρίς αυτή να συνδέεται πάντα με τις συλλογικές δράσεις ή το αντίστροφο). Η βία στις περιπτώσεις αυτές, εξαρτάται από τις σχέσεις με το υλικό κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον που διαδραματίζεται, καθώς και με στάσεις και συμπεριφορές των δυνάμεων καταστολής, θεσμικών οργάνων και παραγόντων, ΜΜΕ και κομμάτων κ.α. (Κοτρωνάκη, 2009: 59-61). Παρόλα αυτά, τα γεγονότα της Νομαρχίας μοιάζουν περισσότερο με *μετασχηματιστικό* κινηματικό γεγονός, μη κανονικοποιημένο στις μνήμες δρώντων και αρχών. Ήταν από τα γεγονότα εκείνα που προκαλούν «σημαντική παρεμπόδιση, μεταβάλλοντας ή παραβιάζοντας θέσφατα αναφορικά με τις συνήθειες πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις» (McAdam/Sewell, 2001:100). Ταυτόχρονα αυξάνουν την ελπίδα και τη δύναμη στους δρώντες και τον φόβο και τον θυμό στους αντιπάλους τους, ενώ επιφέρουν άλλου είδους ερμηνείες της πραγματικότητας καθώς και νέα πρότυπα συλλογικής δράσης (Kotronaki/Seferiades, 2012).

Τα γεγονότα στη Νομαρχία των Χανίων (1990) είναι κομμάτι της ιστορίας των αντι-βασικών κινημάτων όπου γης, αλλά και της αποτυχίας της προοπτικής τους ταυτόχρονα. Αποτέλεσαν την εξεγερτική κορύφωση του μαζικότερου κινήματος κατά των Βάσεων στην Ευρώπη, η οποία σήμανε και το τέλος του (με αυτά τα συγκεκριμένα συγκρουσιακά χαρακτηριστικά) σε λίγες μόλις μέρες. Το αμέσως επόμενο διάστημα, ο κατεστημένος (και πανίσχυρος στην Κρήτη τότε) αντιπολιτευόμενος μηχανισμός του ΠΑΣΟΚ, μετέτρεψε με αντικυβερνητικά συνθήματα μια εξέγερση κατά των βάσεων σε μια τεράστια διαδήλωση με πρώτο και κύριο αίτημα να φύγει ο Νομάρχης. Η ιστορική ευκαιρία να δικαιωθούν οι αγώνες ενός πολύχρονου δυναμικού κινήματος, χάθηκε. Στην πραγματικότητα, το κίνημα κατά των Βάσεων επέζησε για λίγα ακόμα χρόνια με αυτά τα χαρακτηριστικά (αλλά ως σκιά του εαυτού του), όσο κράτησε δηλαδή η επακόλουθη «Δίκη της Νομαρχίας». Από κει και μετά, μετεμψυχώθηκε σε άλλα, διαφορετικά κινήματα, με την «πνοή» του να φτάνει μέχρι το σήμερα με τη μορφή μιας διάθεσης, μιας κουλτούρας αγώνα, που θέλει να συναντιούνται συχνά-πυκνά διαφορετικοί και ετερόκλητοι πολιτικοί χώροι, μεταξύ τους αλλά και με ευρύτερα κοινωνικά κομμάτια, σε συμμαχίες δρόμου, σε κινήματα πόλης, σε τοπικές αντιστάσεις, σε

πρωτοβουλίες αλληλεγγύης. Η σχετική «ευκαμψία» με την οποία συναντιούνται χώροι που αλλού δεν είναι δυνατόν να συνυπάρξουν ποτέ, ήταν το χαρακτηριστικό γνώρισμα εκείνου του κινήματος και η πιο σημαντική – αν και άρρητη – κληρονομιά του μέχρι σήμερα στην ιδιαίτερη πολιτική γεωγραφία της πόλης των Χανίων. Οι ελάχιστες και διάσπαρτες προφορικές μαρτυρίες υποχωρούν σταδιακά στη μνήμη όσων συμμετείχαν. Η υπόθεση αυτή, ίσως να είναι η λιγότερο γραμμένη από κάθε άλλη πολιτική και κινηματική δράση αυτής της εμβέλειας στην Ελλάδα. Σε κανένα ημερολόγιο, σε κανένα «σαν σήμερα» δεν βρίσκεται έστω μια μικρή αναφορά. Έκτοτε, σε καμία επέτειο, κανέναν λόγο, από κανέναν πολιτικό-πολιτευτή-πολιτικάντη, δεν ακούστηκε ποτέ. Από την μέρα που αθωώθηκαν πανηγυρικά όλοι οι κατηγορούμενοι, σε κανένα βιβλίο δεν έχει αφιερωθεί μία αράδα για το γεγονός. Για πολλά χρόνια, μία απόλυτη «ομερτά» έχει πέσει στα Χανιά, από τα αριστερά μέχρι τα δεξιά του πολιτικού συστήματος. Περισσότερο απ’ όλα έχει μείνει στην ιστορία (στην υπόλοιπη χώρα φυσικά) η περίφημη ατάκα εκείνης της ημέρας του Κ. Μητσοτάκη προς τους “άνδρες” των ΜΑΤ «εσείς είστε το Κράτος», αλλά κανείς μάλλον δεν γνωρίζει με ποια αφορμή ακριβώς την εκστόμισε: δηλαδή με αφορμή τον παλλαϊκό ξεσηκωμό και την πρώτη μη-συμβολική επίθεση σε κυβερνητικό κτίριο μετά το Κιλελέρ, αν εξαιρέσουμε φυσικά την Κατοχή και τον Εμφύλιο (Αγώνας της Κρήτης_b, 2011). Σήμερα πλέον γνωρίζουμε καλά ότι για την κινηματική παρεμπόδιση (που αποτελεί συχνό γνώρισμα συγκρουσιακών μορφών διαμαρτυρίας), αποτελεί εξαιρετικά σημαντική διάσταση η τάση να στρέφεις τον δημόσιο προβολέα στον τρωτό και ευάλωτο χαρακτήρα των αρχών, πολιτικών και κατασταλατικών. Με τον τρόπο αυτό η παρεμπόδιση αμφισβητεί στην πράξη και μετακινεί τα μέχρι τότε όρια της πολιτικής «κανονικότητας» στις συνειδήσεις και τις συμπεριφορές των δρώντων, καθώς επίσης και την αίσθηση του «αδιανόητου» στους υπολοίπους και τις αρχές (Κοτρωνάκη, 2009: 59). Γενικά τα γεγονότα της Νομαρχίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν (και χρησιμοποιήθηκαν για χρόνια) από τους κινηματικούς δρώντες στα Χανιά, ως γεγονός αναφοράς για τη μελέτη της συλλογικής δράσης και εν γένει το κίνημα κατά των Βάσεων στην Ελλάδα. Παρά το γεγονός ότι σαν μέθοδος συνιστά ένα εξαιρετικά κοπιώδες εγχείρημα, η μελέτη των εμβληματικών γεγονότων διαμαρτυρίας συμβάλλει κατά πολύ στην αύξηση των πληροφοριών που έχουμε στη διάθεσή μας για τη διαμαρτυρία σε διάφορους τόπους και κοινωνίες, καθώς και στον θεωρητικό αναστοχασμό για τις έννοιες και τα αναλυτικά εργαλεία που συνδέονται με τη συλλογική δράση, το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της (Σερντεδάκης, 2011: 369).

Αναφερόμενοι τέλος στις πιο σύγχρονες προσπάθειες αναβίωσης, μετάλλαξης ή διεθνοποίησης του κινήματος κατά των Βάσεων, υπό μια περιορισμένη ματιά, όπως αφενός τα σχετικά εγχειρήματα του εξωκοινοβουλευτικού αριστερού χώρου (του ΚΚΕ(μ-λ) εν προκειμένω με την αντι-ιμπεριαλιστική πτυχή να κυριαρχεί επί των όποιων άλλων) και αφετέρου την αντι-κρατική του εκδοχή από φορείς του αναρχικού κινήματος, εξάγονται εύλογα συμπεράσματα: σχεδόν πάντα, η ισχυρή κοινωνική εμβέλεια και απεύθυνση του πολιτικού χώρου που πρωτοστατεί «από τα πάνω» σε ένα κοινωνικό κίνημα, συμβολίζει ταυτόχρονα και τον «θάνατό» του. Στην περίπτωσή μας, συμβόλισε και συνέβαλε στην θετική ενσωμάτωσή του στα ιδεολογήματα του τοπικού οικονομικού οφέλους, είτε στην αρνητική του πρόσληψη ως μέρος μιας σειράς τοπικών συντηρητικών αντανάκλαστικών του τύπου «μας προσβάλλουν», «μας προκαλούν», «ενοχλούν τις γυναίκες μας» κ.ο.κ. Πρόκειται για τη δικαίωση αυτού που (σε γενικότερη εφαρμογή) αναφέρθηκαν οι Tarrow και Tilly σχετικά με τις συλλογικές ταυτότητες. Ότι δηλαδή αυτές, δεν πρέπει να προσεγγίζονται δίκην φυσικού φαινομένου, αλλά ως ανοιχτές διαδικασίες που διαμεσολαβούνται από εμπρόθετες πολιτικές παρεμβάσεις και αποτελούν προϊόντα αλληλεπίδρασης, διαπραγμάτευσης και εναντίωσης (Σεφεριάδης, 2017: 45).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α': ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΤΗΣ «ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ» ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

11		Ερ. Κέρσο 97686	
	1.	Τσινιάρικης Μανώλης = Νεοδημιτρίου Μαχίτην 11. Τηλ.	
Φαρμάκων	2.	Βογιατζίκης Αθανάσιος = Κροκιά 5 - Τηλ.	58485.
Φαρμάκων	3.	Τσούρης Βασίλης = Ηρ. Παπαγεωργίου 4 - Τηλ.	53913.
Παφινολαγιά	4.	Παπαγιάννης Σπύρος = Αχ. Αποστόλων 62 - Τηλ.	92086; Σ
	5.	Παπαδοπούλου Κωνσταντίνος Μανώλης = Ερ. Μαυροτόπου 22 - Τηλ.	70154; Σ
Γενιάς	6.	Μηταξάκης Νίκος = Δρακονιανού 8 - Τηλ.	58565 ; 58565
	7.	Χριστοδουλάκης Νίκος = Σκαφίδα 106 - Τηλ.	
	8.	Πολυχρονάκης Σταύρος = Μουριδιών 49 - Τηλ.	41261.
	9.	Σολυμδαίικης Σπυρίδης = Ηρακλείου 50 - Τηλ.	58565
Μυστιν	10.	Ανδρουλάκης Σπύρος = Παχιανών 16 - Τηλ.	74122.
	11.	Νικηφορέας Κώστας = Γκάιμ 34 - Τηλ.	59880.
	12.	Ευταξίας Κώστας = Περιβόλια Κυννίας - Τηλ.	74040.
ΧΑΙΧΕΛΑΚΗΣ	13.	Βερνίκης Νίκος = Πελαγονία 7 - Τηλ.	70115.
"	14.	Αποστολάκης Μιχαήλ = Γιορτσινδίκης 43 - Τηλ.	58990.
ΧΑΙΧΕΛΑΚΗΣ	15.	Φυντικαίικης Θεόδωρος = Κενοδιστίου 9 - Τηλ.	58990 ; 58997.
Λαζωνία	16.	Κουκάκης Λεωνίδης = Περιβόλια Κυννίας - Τηλ.	96370 ; 96370
Παυλιντών	17.	Λεβατσίου Γεωργίου = 6 ^η π.φ. Αναπαύσεως 3 - Τηλ.	70935; 70972. Σ
	18.	Αγγελάκης Μιχαήλ = Περιβόλια Κυννίας - Τηλ.	96302 ; 96302
ΠΑΠΑΠΑΝΑ	19.	Χελιδουδάκης Ιωάννης = Νεοδημ. Μαχίτην 6 - Τηλ.	58440 ; 58449
	20.	Κυριακάκης Χαράλαμπος = Βατόλακκος - Τηλ.	78015.
	21.	Δασκαλοχρηχόνης Μιχαήλ = 1 ^η Παφ. Πόρτου 8 - Τηλ.	72488 ; 72488
ΧΑΙΧΕΛΑΚΗΣ	22.	Κυριακός Ιωάννης = Αλ. Παπαναστασίου 38 - Τηλ.	55098.
	23.	Χατζιδάκης Σπυρίδης = Δερμαγιαννίδη 2 - Τηλ.	98596;
	24.	Παπαδοπούλης Νίκος = Βαλετράς 36 - Τηλ.	58565 ; 58565; Σ
			70776; Σ
			58565;
		→ (πίσω)	

- 20 -

ΑΥΤΟΟΡΓΑΝΩΣΗ

Με βάση όσα αναφέρθηκαν προηγούμενα,

ΚΑΛΟΥΜΕ ΤΟ ΛΑΟ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΜΑΣ:

Να συσπειρωθεί σε Επιτροπές κατά Συνοικία της Πόλης, Επιτροπές των υπολοίπων Δήμων του Νομού, κεφαλοχωριών ή περιοχών μικρότερων κοινοτήτων όλων των επαρχιών καθώς και σε Επιτροπές μεγάλων εργασιακών χώρων ή κλάδων π.χ. Υγειονομικών, Εκπαιδευτικών, Οικοδόμων, καθώς και των Αντιστασιακών.

Ιδιαίτερα σημαντικό βήμα, είναι επίσης η συγκρότηση Επιτροπής Νεολαίας κατά των Βάσεων, της Εξάρτησης και του Πολέμου.

Οι επιτροπές αυτές, μπορούν να συγκροτούνται με συντονισμό πρωτοβουλιών κι ενεργειών της Συντονιστ. Επιτροπής Φορέων κι Επιτροπών Αγώνα και συμπολιτών, γυναικών ανδρών και νέων του κάθε συγκεκριμένου χώρου.

Η αρχική πρωτοβουλία για τη συγκρότηση της κάθε Επιτροπής, επίδωξη μας είναι να ξεκινά από τους συμπολίτες κάθε χώρου.

Η συγκρότηση της κάθε επιτροπής θα γίνεται, όπως συμβαίνει και ως τώρα, μετά από ενημέρωση και συζήτηση για τους αγώνες, και τους στόχους της Συντονιστικής επιτροπής, την αναγκαιότητα δηλαδή ενωτικής, δημοκρατικής αυτοοργάνωσης, παραπέρα μαζικοποίησης κι ανασύνταξης του λαϊκού Αντιβασιλικού Ανεξαρτησιακού, Ειρηνιστικού Κινήματος. Με τρόπο που να αποκλείει, όπως ως τώρα, έτσι και στο μέλλον, οποιαδήποτε μικροκομματικά καπελλώματα ή χρησιμοποίηση κι εκφυλισμό των αγώνων μας χάριν οποιωνδήποτε πολιτικών σκοπιμοτήτων.

Οι επιτροπές αυτές, με δικιά τους απόφαση, ορίζουν ενωτικά, συναγωνιστικά, εκτελεστικές (ή όπως άλλοιώς θέλουν να τις ονομάσουν) επιτροπές μεταξύ τους και εκπρόσωπο (κι αναπληρωτή του) στη Συντονιστική του Νομού. Ορίζουν κάθε πότε συνεδριάζουν κι αναπτύσσουν κάθε δυνατή πρωτοβουλία που μπορεί να βοηθήσει τους σκοπούς του.

ΧΑΝΙΩΤΙΣΕΣ - ΧΑΝΙΩΤΕΣ,

Ο αγώνας κατά των βάσεων

● Είναι αγώνας εθνικός

● Είναι αγώνας πατριωτικός

ΕΞΩ ΟΙ ΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΥΠΟΤΕΛΕΙΑΣ

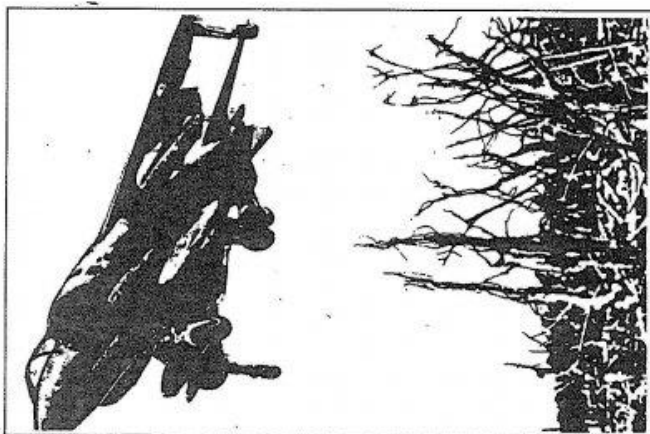
Δεν θα ησυχάσουμε μέχρι να φύγει

και η τελευταία ξένη βάση

από τον τόπο μας

**ΟΛΟΙ ΕΝΩΜΕΝΟΙ
ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΑ 23 ΙΟΥΛΗ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΚΥΚΛΩΣΗ
ΤΗΣ ΝΟΜΑΡΧΙΑΣ**

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΑΣΕΩΝ

ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΤΑ ΣΥΝΕΡΓΑ ΤΟΥ ΟΛΕΘΡΟΥ Η ΚΡΗΤΗ ΔΕΝ ΥΠΟΓΡΑΦΕΙ

Συμπαρατίες.

Νέο δεσμά σφραγίζονται ερήμην, όπως πάντα, του Ελληνικού λαού, στα σκατά των παρασιτικών και πορρ την εκπορευμένη με πολυχρόνους αγώνες απείσθη του για την αποπληγή της χώρας μας από τις πολέμιές βάσεις και την ξένη στρατιωτική παρουσία.

Με δικαιολογημένη αγανάκη και αγανάκτηση παρακολουθούμε, καιρό τώρα, να επεκτείνονται και εκσυγχρονίζονται οι αμερικανικές βάσεις, να κατασκευάζονται νέες σταθές και αποθήκες στο λιμάνι της Σούδας και στο Ακρωτήρι, νέες εγκαταστάσεις εκτέλεσης πυραύλων στο Πυραυλικό Κέντρο ("Πεδίο Βολής") και να μεταφέρονται με σπουδή οι λειτουργίες της βάσης του Ελληνικού, και στις Γούρνες Ηρακλείου η βάση της Ν. Μόκρης.

Έτσι, αντί να εφαρμόσει η συμφωνία - νόμος του 1983 και να απομακρυνθούν όλες οι βάσεις μέχρι το Μάιο 1990, οι βάσεις παραμένουν, εκσυγχρονίζονται, επεκτείνονται με νέες τεχνολογίες πυρηνικά. Το πανέμορφο νησί μας μετατρέπεται σε στρατιωτικό χώρο των ΗΠΑ και αυτό θα έδει τρομερές συνέπειες για την τύχη, τη ζωή, το μέλλον της Κρήτης. Σε μια εποχή που πάφουν τα είδη του Ψυχρού Πολέμου. Και διαρκείται ο κάθε πατριώτης.

Τίποτα, ποτέ, εξουσιοδοτάμε ποτέν γι αυτό το ΕΓΚΛΗΜΑ!

Η πολυέχρονη πείρα έχει αποδείξει, ότι οι ξένες βάσεις, ότι μόνο αποτελούν κέντρο αδικαιημάτων σε περίπτωση πολέμου, σκόμια και στην περίπτωση κάποιου απειλήματος στο χώρο μιας βάσης, ότι μόνο αποτελούν αλληλοποίηση αναλλοιωμένων αξιών, όπως η εδαφική μας ακεραιότητα και η Εθνική μας Ανεξαρτησία και αξιοπρέπεια, αλλά αποτελούν μόνιμες εστίες καταστροφής του περιβάλλοντος και πολυμόρφης κοινωνικής ρύπανσης, τρομοκρατία στην όποια οικονομική αναπτυξιακή προσπάθεια και πρόοδο. Η υπογραφή μιας νέας συμφωνίας είναι απαραίτητη πρόκληση προς την πατριωτική, ης παράδοσης, τους αγώνες του λαού μας.

Ο αγώνας κατά των βάσεων, είναι χρόνος εθνικό, είναι υπόθεση ζωής.

Καλούμε το λαό των Χανίων, το λαό της Κρήτης, όλους τους κοινωνικούς φορείς, την Εκκλησία, την Τοπική Αυτοδιοίκηση, τους μεμονωμένους φορείς των εργαζομένων της πόλης και του χωριού, να ανταπεξέλθουν αποφασιστικά στην αλληλοποίηση της Κρήτης.

Ας διαδελώσουμε την απόφασή μας, πως δεν θα προσηυπονογράσουμε ποτέ τον αφανισμό της Κρήτης. Θα συνεχίσουμε με όλα τα μέσα τον αγώνα μας μέχρι να γλυτώσει και η τελευταία βάση από τον τόπο μας. Πάνω απ' όλα η ασφάλεια και το μέλλον του τόπου μας.

Χανιά Μάιος 1990
Η ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ
ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ ΕΙΡΗΝΗΣ

ΤΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΒΑΣΕΩΝ ΣΟΥΔΑΣ ΑΝΤΙΣΤΡΟΥ

- 1) Πυρηνικό Κέντρο (πεδίο Βόλκε)
- 2) Ελικοπτήρ Αεροδρομίο
- 3) Λίμαν Σούδας
- 4) Δράπανος
- 5) Βάση αποβατηριολίου πολεμ. πλοίου
- 6) Ραντάρ Μουσέλιου
- 7) Τούρμες

ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

ΠΟΤΕ ΘΑ ΚΑΝΕΙ ΞΑΣΤΕΡΙΑ

40 ΧΡΟΝΙΑ ΒΑΣΕΙΣ
ΤΟ ΚΑΛΗΜΕΝΟ...

- Δεξιά
- Υποτέλεια
- Κατοχή
- Διοικητικές
- Επιδρομικά
- Ραδιενέργεια
- Πυρηνική ενέργεια
- Χαρμάλια
- Κοινωνική φτώχεια
- Τροχαρχία ενώ αυγ-πύλη & ελκυστικό
- Τροχαρχία στο του-φίτιο
- Νοσοκομεία
- Χειραίρια
- Καρμύλοι

- ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΑΦΑΝΙΣΜΟΥ

ΕΓΩ ΔΕΝ ΥΠΟΓΡΑΦΩ

ΑΠΟ ΘΛΟΓΕΣ Η ΚΡΗΤΗ ΖΩΣΙΜΗ

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ ΕΙΝΑΙ Η ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Η ΚΡΗΤΗ ΑΝΑΙΤΕΙ
ΟΑ εφορμάσει η εθνοφυλακή-νοκός του 1983 που επιβαίνει

ΟΑ ζυγώνουν όλες οι ζέυνες

ΕΙΡΗΝΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΜΟΥ ΕΧΕΙ ΚΟΛΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

1821
1866 Αρκαδία
1913 η ερώση της Κρήτης
1940 ΟΧΙ ΣΤΟ ΦΑΣΙΣΜΟ
1941 Μάχη της Κρήτης
1941-45 εθν. Αντίσταση

Φιλία με όλους τους λαούς
ελληνικό σύνταγμα (μέγιστος νόμος)
άρθρο 120 § 4
Η τύχη του συνταγματός
επαφίεται στον πολιτισμό των
ελλήνων που διακρίνεται & υποχρε-
ούται να αντιστέκεται με κάθε μέσο
εαυτών οποιαδήποτε επιχείρηση να
το καταλάβει με τη φιλία.

Η ΚΡΗΤΗ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟΦΟΡΟ ΤΩΝ Η.Ρ.Α
- Ποιος εξουσιοδοτεί ποιόν & αυτό
το ερώτημα;

β) Ραντάρ
γ) Αεροδρομίο ΝΑΤΟ
δ) Καβό Σίδερα (Βάση υποβρυχίων)

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΦΟΡΕΩΝ
ΝΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΧΑΝΙΩΝ

Κουκουράκης Μανώλης
Ανδρουλάκης Σπύρος
Χαριτάκης Μανώλης
Σταυρακάκης Γιάννης

ΔΗΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΔΑΣΚΑΛΩΝ

Σπυριδάκης Μανώλης 25978
Ντουκουζάκης Κώστας 41084

Ε.Ε.Δ.Υ.Ε.

Χατζηαγγελής Βασίλης

ΙΑΤΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

Παρασχάκης Χρυσόστομος

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ

Πρωτοπαπαδάκης Ευχης
Συζαντιδης Μιχαηλ
Στεφανίδης

ΕΛΜΕ ΧΑΝΙΩΝ

ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ

ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

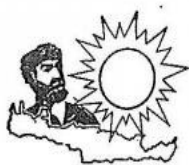
Ντρεφανάκης Γιώργος

ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΔΑΛΟΥ

Μαρμποτάκης Ευχης 0823-22360

Ε.Β.Ε Ομοσπονδία

Μουτροχιάνης
Βασιλάκης Μανώλης 28117-40863
Κοτσελά Γεωργία 51930-28505

ΑΓΩΝΑΣ

Τετάρτη 7 Νοεμβρίου '90 καθημερινή δημοκρατική εφημερίδα ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Αριθμός Φύλλου 911 Γραφείο - Τυπογραφείο: ΠΕΡΙΔΟΡ 10 Τηλ. Στάσης 29119 Διευθ. 34900 FAX 35898

Γιμή Φύλλου 40 δρχ.

ΓΙΓΑΝΤΑΣ Ο ΛΑΟΣ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ

Κλιμακώνει τον
αντιβασικό αγώνα

Μαζική η χθεσινή ειρηνική κινητοποίηση και πορεία

Η μαζικότερη αλληλεγγύη και δυναμική κίνηση σε παλιό συγκυβερνητικό των τελευταίων χρόνων της υπό αδιεξόδια η συντηρητική επικράτηση Χαλίκου κατά των ξένων βάσεων πραγματοποιήθηκε χθες το βράδυ στην πόλη των Χανίων.

Καθημερινός εργαστής της συγκυβερνησίας ήταν ο πρόεδρος του Εργατικού Κέντρου του Νομού Δ. Κοινοβουλευτικής. Στη συνέχεια οι εργαζόμενοι διαδηλωτές έκαναν πορεία προς την

ΜΑΡΙΝΑ: ΕΝΗΜΕΡΩΣΕ ΟΛΟ ΤΟ ΣΩΙ ΜΑΣ, ΝΑ ΤΕΚΝΟΠΟΙΕΙ ΧΩΡΙΣ ΜΑΝΕΝΑ ΦΡΑΓΜΟ. ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΑΜΕ ΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΖΗΝ ΓΙΑ ΤΑ ΕΠΟΝΙΑ ΤΩΝ ΕΠΟΝΙΩΝ, ΤΩΝ ΕΠΟΝΙΩΝ ΜΑΣ!!!!...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

«Ελληνικός Συναγερμός» Κόμμα (1953). *Οι πρώτοι δώδεκα μήνες της Κυβέρνησης Συναγερμού (16 Νοεμβρίου 1952 - 16 Νοεμβρίου 1953)* Αλ. Παπάγου. Αθήνα: Έκδοση Κόμματος Ελληνικού Συναγερμού.

Καραγιάννης, Ε. (2015). *Ο Αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα (1974-1985): Ανάλυση και Στερεότυπα*. Μεταδιδακτορική έρευνα, Τελική έκθεση. Ανακτήθηκε 23-2-2019, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.arch.uoa.gr/fileadmin/arch.uoa.gr/uploads/metaptyxiakes_spoudes/metadidaktorika/metadidaktoriko-karagiannis.pdf.

Κοτρωνάκη, Α. (2009). *Εξεγερσιακά ρεπερτόρια, μια σχεσιακή ματιά*. Δημοσίευση στην εφημερίδα «Εποχή», 5-7-2009, στο **Σεφεριάδης, Σ.** (2017). *Το κόκκινο νήμα μιας δεκαετίας*. σελ. 58-61. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

Λιαλιούτη, Ζ. (2011). *Όψεις του πολιτισμικού αντιαμερικανισμού στη μεταπολεμική περίοδο: Το ευρωπαϊκό πλαίσιο και η ελληνική περίπτωση*. Άρθρο στο περιοδικό «Επιστήμη και Κοινωνία», Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, τεύχος 28, χειμώνας 2011-2012. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σακκουλα.

Λιναρδάτος, Σ. (1978). *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*. Τόμος Β'. 1952-1955 Η Τριετία του Συναγερμού. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Μάρδας, Κ. (1992). *Η Ελλάδα στα Δίκτυα των Βάσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Μαρκεζίνης, Β. (1974). *Η κυριαρχική ασυλία μεταξύ των κρατών εις το ιδιωτικόν και δημόσιον διεθνές Δίκαιον*. Δίκη, Δ5, 603-632.

Μαρκεζίνης, Σ. (1979). *Αναμνήσεις 1972-1974*. Αθήνα: Εκδόσεις Σπ. Β. Μαρκεζίνη Α.Ε.

Μπεζεντάκου, Ό. (2013). *Εκλογές περιόδου 1975-2012*. Εργασία Συνταγματικού Δικαίου, Τμήμα Νομικής – ΕΚΠΑ. Ανακτήθηκε 10-12-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW169/%CE%95%CE%BA%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%8C%CE%B4%CE%BF%CF%85%201975-2012%28%CE%9D%CE%91%CE%9213074%29%20-%20%CE%9C%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AC%CE%BA%CE%BF%CF%85%20%CE%8C%CE%BB%CE%B3%CE%B1.pdf>.

Μπρεδήμας, Α. (1991). *Η ετεροδικία των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων στην Ελλάδα*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας.

Νικολακόπουλος, Η. (2016). *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Σερντεδάκης, Ν. (2007), *Ζητήματα μεθόδου στη μελέτη των κοινωνικών κινημάτων και της συλλογικής δράσης*, στο Σ. Παπαϊωάννου (επιμ.), «Ζητήματα θεωρίας και μεθόδου των κοινωνικών επιστημών», Αθήνα: Κριτική, σ. 381-395.

Σερντεδάκης, Ν. (2011). *Η συμβολή της έρευνας των γεγονότων διαμαρτυρίας στην κατανόηση της συλλογικής δράσης. Στο Ερευνητικές υποδομές και δεδομένα στην εμπειρική κοινωνική έρευνα. Ζητήματα καταγραφής, τεκμηρίωσης και ανάλυσης κοινωνικών δεδομένων*, Γιώργος Τσιώλης, Νίκος Σερντεδάκης και Γιάννης Κάλλας (επιμ.). Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.

Σεφεριάδης, Σ. (2017). *Το κόκκινο νήμα μιας δεκαετίας*. Αναφορά σε δημοσίευση στο «Βήμα της Κυριακής» με θέμα: «Έχουν μέλλον τα κοινωνικά κινήματα;», 4-6-2006. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

Σώκου, Κ. (2018). *Το εύρος και ο αντίκτυπος της αμερικανικής παρέμβασης στα χρόνια της ελληνικής οικονομικής κρίσης*. Διάλεξη της ανταποκρίτριας της «Καθημερινής» στην Ουάσιγκτον, Κατερίνας Σώκου, στη Σχολή Διεθνών Σχέσεων «Έλιοτ» του Πανεπιστημίου Τζορτζ Ουάσιγκτον. Σχετική αναφορά (20-11-2018) με τίτλο: «Υποχώρηση του αντι-αμερικανισμού στα χρόνια της κρίσης» στην ιστοσελίδα «TimesNews», Πηγή ΑΠΕ-ΜΠΕ. Ανακτήθηκε 15-12-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.timesnews.gr/ereyna-ypochorisi-toy-antiamerikanismoy-sta-chronia-tis-krisis/>.

Tilly, C. (2007), *Κοινωνικά κινήματα: 1768-2004*, μτφρ. Θ. Τσακίρης, επιμ. Χρ. Μήτσης, Αθήνα: Σαββάλας.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Alexandropoulos S. and Serdedakis N., (2000), *Greek Environmentalism: From the Statu Nascendi of a Movement to its Integration*, ECPR Joint Sessions, Workshop on Environmental Organizations, Copenhagen

Atambo A., Price N., Pagani G. (2018). *Πρώτο Διεθνές Συνέδριο για το κλείσιμο των αμερικανο-NATOικών στρατιωτικών βάσεων*. Άρθρο των Anne Atambo (Kenya), Nancy Price (USA) and Giovanna Pagani (Italy) εκπροσώπων στις χώρες τους της διεθνούς οργάνωσης «Women's International League for Peace and Freedom» (WILPF), 19-12-2018, στην ιστοσελίδα της οργάνωσης. Ανακτήθηκε 10-2-2019, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://wilpf.org/first-international-conference-to-close-us-nato-military-bases/>.

Voulgaris, Y. (2001). *Post-Authoritarian Greece 1974–1990*. Athens.

De Almeida, P. T., Bermeo, N., & Pinto, A. C. (2004). *Who Governs Southern Europe?: regime change and ministerial recruitment, 1850-2000*. Routledge.

Eatwell, R. (1998) *The dynamics of right-wing electoral breakthrough*, Patterns of Prejudice, 32:3, 3-31. Ανακτήθηκε 21-2-2019, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.academia.edu/2415356/The_dynamics_of_right_wing_electoral_breakthrough.

Francisko, R.A. (2010). *European Protest and Coercion Data*. Έρευνήτική καταγραφή γεγονότων διαμαρτυρίας και εξαναγκασμού στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου του Κάνσας υπό τον καθηγητή Ronald A. Francisko, στο πλαίσιο του course «Political science 663: Protest and revolution». Ανακτήθηκε 9-12-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://web.ku.edu/~ronfrand/data/>.

Howe, Marvin (1981). *Crete slows drive against U.S. bases*. Άρθρο στους «New York Times» (έντυπη έκδοση), 7-12-1981, σελίδα 6. Διαθέσιμο (μετά το 1996) σε ψηφιακή μορφή στον ιστότοπο των N.Y. Times. Ανακτήθηκε 15-1-2019, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.nytimes.com/1981/12/07/world/crete-slows-drive-against-us-bases.html>.

- Hague, R. & Harpor, M.**, (2011). *Συγκριτική Πολιτική και Διακυβέρνηση*. Εκδόσεις Κριτική.
- Kotronaki, L., Seferiades, S.** (2012). *Along the Pathways of Rage: The Space – Time of an Uprising*. Στο S. Seferiades, H. Johnston (επιμ.), *Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State*, London: Asghate Publishing.
- Lialiouti, Z.** (2015). *Greek Cold War anti-Americanism in perspective, 1947–1989*. Journal of Transatlantic Studies, 2015 Vol. 13, No. 1, 40–55. Ανακτήθηκε 12-12-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14794012.2014.990735?scroll=top&needAccess=true>
- Markovits, A. S.** (1985). *On Anti-Americanism in West Germany*. New German Critique, vol. 34.
- McAdam, D., Sewell, W.H.** (2001). *It's about Time: Temporality in the Study of Social Movements and Revolutions*. στο R. Aminzade, J. Goldstone, D. McAdam, E. Perry, W.H. Sewell, S. Tarrow, C. Tilly (επιμ.), *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Michas, T.** (2002). *America the Despised: A Letter from Athens*. Άρθρο του Τ.Μίχα στο περιοδικό εξωτερικής πολιτικής «The National Interest» (ηλεκτρονική έκδοση), 1-3-2002. Ανακτήθηκε 26-11-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://nationalinterest.org/article/america-the-despised-a-letter-from-athens-422>.
- Morgenthau, H.** (1948). *Politics Among Nations: The struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Mudde, C.** (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Part I “Concepts” & Part III “Explanations”. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parry, G.** (2005). *Political Elites*. ECPR Press.
- Putnam, R.** (1988). *Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of the Two-Level Game*. International Organization, vol. 42, issue 3. Cambridge University Press.
- Sotiropoulos, D. A., & Bourikos, D.** (2002). *Ministerial elites in Greece, 1843-2001: A synthesis of old sources and new data*. South European Society and Politics.
- Tarrow, S.** (1998). *Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics*. second edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, C.** (2007). *Κοινωνικά κινήματα, 1768-2004*. Μετάφραση Θ. Τσακίρης. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας.
- Tilly C., Tarrow S.** (2015). *Contentious Politics*. second edition. London: Oxford University Press.

ΠΗΓΕΣ

Αγώνας της Κρήτης_a (2014). *24 χρόνια μετά τα γεγονότα «ΑΙΜΑ ΚΑΙ ΜΑΤ» της Νομαρχίας και ο αγώνας ενάντια στα χημικά [φωτός]*. Ημερήσια τοπική Εφημερίδα «ΑΓΩΝΑΣ της ΚΡΗΤΗΣ» (ηλεκτρονική έκδοση). Άρθρο σύνταξης, 23-7-2014. Ανακτήθηκε 1-9-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://agonaskritis.gr/24-%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%B1-%CE%B3%CE%B5%CE%B3%CE%BF%CE%BD%CF%8C%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%B9%CE%BC%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BC%CE%B1%CF%84/>

Αγώνας της Κρήτης_b (2011). *21 χρόνια από την Εξέγερση της Νομαρχίας*. Ημερήσια τοπική Εφημερίδα «ΑΓΩΝΑΣ της ΚΡΗΤΗΣ» (ηλεκτρονική έκδοση). Άρθρο του Ν. Μαρκετάκη, 22-7-2011. Ανακτήθηκε 1-9-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://agonaskritis.gr/%cf%87%ce%b1%ce%bd%ce%b9%ce%ac-21-%cf%87%cf%81%cf%8c%ce%bd%ce%b9%ce%b1-%ce%b1%cf%80%cf%8c-%cf%84%ce%b7%ce%bd-%ce%b5%ce%be%ce%ad%ce%b3%ce%b5%cf%81%cf%83%ce%b7-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%bd%ce%bf%ce%bc/>.

athens.indymedia_a (2004). *Ο αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα*. Ιστότοπος συλλογικής, άμεσης & μη-εμπορευματικής πληροφόρησης «athens.indymedia.org», αναδημοσίευση άρθρου του Τ. Μίχα στην εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 10/09/2004. Ανακτήθηκε 29-8-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://athens.indymedia.org/post/264397/>.

athens.indymedia_b (2003). *Ο αποκλεισμός της Σούδας από το Ε.Κ.Φ.* Ιστότοπος συλλογικής, άμεσης & μη-εμπορευματικής πληροφόρησης «athens.indymedia.org», ανάρτηση του «Δικτυακού», 8-4-2003. Ανακτήθηκε 2-9-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://athens.indymedia.org/post/87965/>.

athens.indymedia_c (2003). *ΧΑΝΙΑ-ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΣΚΕΨΗ ΚΙΝΗΣΕΩΝ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΙΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ*. Ιστότοπος συλλογικής, άμεσης & μη-εμπορευματικής πληροφόρησης «athens.indymedia.org», ανάρτηση του «Δ.Π.», 19-8-2003. Ανακτήθηκε 7-9-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://athens.indymedia.org/post/133711/>.

Αντίλογος Χανίων (2015). *Η μεγαλειώδης, αυτοοργανωμένη αντιβασιική-εθνικοανεξαρτησιακή εξέγερση του λαού των Χανίων 23/24 Ιουλίου 1990*. Blog «Αντίλογος Χανίων», Συνέντευξη Κ. Ντουντουλάκη στον Γ. Αγγελάκη, 23-7-2015. Ανακτήθηκε 7-9-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://antilogoshanion.blogspot.com/2015/07/2324-1990.html>.

ΑΠΑΤΡΙΣ (2016). *Ανακοίνωση για τη Μεσογειακή Αναρχική Συνάντηση*. Πανελλαδική εφημερίδα δρόμου «ΑΠΑΤΡΙΣ» (ηλεκτρονική έκδοση), φύλλο 32, 28-1-2016. Ανακοίνωση «Τρεις Γέφυρες», 28-10-2015. Ανακτήθηκε 7-9-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://apatris.info/anakinosi-gia-hiki-synantisi/>.

Δρόμος της Αριστεράς (2018). *Οκτώ (8!) βάσεις των ΗΠΑ στην Ελλάδα*. Άρθρο της αρχισυνταξίας στην εφημερίδα «Δρόμος της Αριστεράς», φύλλο 402, 6-4-2018. Δημοσίευση στην ιστοσελίδα της εφημερίδας, 10-4-2018. Ανακτήθηκε 27-12-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.e-dromos.gr/okto-8-vaseis-ton-ipa-stin-ellada/>.

Εθνικός Κήρυξ (2013). *Η Θεολογική Σχολή τίμησε τον Χρήστο Γιανναρά*. Άρθρο της εφημερίδας της ελληνικής ομογένειας στις ΗΠΑ «Εθνικός Κήρυξ», ηλεκτρονική έκδοση 1-10-2013. Ανακτήθηκε 13-2-2019, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.ekirikas.com/82827/>.

Εκτός Γραμμής (2013). *Το φοιτητικό κίνημα στην πρόιμη Μεταπολίτευση, 1974-1981*. «Εκτός Γραμμής», Περιοδικό πολιτικής γνώμης (ηλεκτρονική έκδοση). Άρθρο του Γ. Μαυρή, 1-11-2013. Ανακτήθηκε 31-8-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://ektosgrammis.gr/node/24>.

Imerodromos.gr_a (2015). *Οι 16 βουλευτικές εκλογές από το 1974 ως σήμερα*. Άρθρο του Ανδρέα Δενεζάκη, 18-9-2015, στην δικτυακή εφημερίδα «Ημερόδρομος». Ανακτήθηκε 14-11-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.imerodromos.gr/ekloges-1974-shmera/>.

Imerodromos.gr_b (2018). *Μήλον της έριδος. Γιατί αυξάνεται η ένταση μεταξύ ΗΠΑ και Ρωσίας για την Ουκρανία*. Άρθρο του Δημήτρη Μηλάκα, 4-12-2018, στην δικτυακή εφημερίδα «Ημερόδρομος». Ανακτήθηκε 6-2-2019, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.imerodromos.gr/milon-tis-eridos/>.

Καθημερινή_a (2013). *Η συμφωνία για τις βάσεις στην Ελλάδα*. Εφημερίδα «Η Καθημερινή» (ηλεκτρονική έκδοση), άρθρο του Λυκούργου Κουρκουβέλα, 21-7-2013. Ανακτήθηκε 26-8-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.kathimerini.gr/493855/article/epikairothta/ellada/h-symfwnia-gia-tis-vaseis-sthn-ellada>.

Καθημερινή_b (2018). *Ο χάρτης της στρατιωτικής παρουσίας των ΗΠΑ στην Ελλάδα*. Άρθρο του Βασίλη Νέδου στην εφημερίδα «Η Καθημερινή» (έντυπη έκδοση), 13-10-2018. Δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα της εφημερίδας 13-10-2018, ανακτήθηκε 27-12-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.kathimerini.gr/989663/article/epikairothta/politikh/o-xarths-ths-stratiwtikhs-paroysias-twn-hpa-sthn-ellada>.

ΚΚΕ(μ-λ)-a (2003). *Οι Αμερικανικές Βάσεις στην Ελλάδα*. Επίσημη ιστοσελίδα του «Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (μαρξιστικό-λενινιστικό)», 20-9-2003. Ανακτήθηκε 26-8-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.kkempl.gr/%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%83-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%83-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%B4%CE%B1/>.

ΚΚΕ(μ-λ)_b (2003). *ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΝΑΤΟΪΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ – ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ*. Επίσημη ιστοσελίδα του «Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (μαρξιστικό-λενινιστικό)», 29-5-2003. Ανακτήθηκε 26-8-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.kkempl.gr/%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%8A%CE%BA%CE%B5%CF%83-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%83-%CF%83%CF%84%CE%B1-%CF%87%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%B1-%CE%B1/>.

ΚΚΕ(μ-λ)_c (2006). *Διεθνής Διακήρυξη της Αθήνας*. Επίσημη ιστοσελίδα του «Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (μαρξιστικό-λενινιστικό)», 7-5-2006. Ανακτήθηκε 7-9-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.kkempl.gr/%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%AE%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BD%CE%B1%CF%82/>.

Lefteria (2016). *Έρευνα: Βάσεις της Σούδας, ένας κίνδυνος για την ελευθερία – Η ιστορία, το καθεστώς, ο ρόλος τους*. Blog πολιτικής και κοινωνικής άποψης «Lefteria», έρευνα-άρθρο του Γιάννη Αγγελάκη (Αγώνας της Κρήτης), 5-7-2016. Ανακτήθηκε 7-9-2016, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://lefterianews.wordpress.com/2016/07/05/έρευνα-βάσεις-της-σουδας-ένας-κίνδυνος/>.

Μακρίδης, Ι. (2018). *Οι αμερικάνικες-ΝΑΤΟικές βάσεις στην Ελλάδα: Σχέσεις πολιτικής-οικονομικής-στρατιωτικής εξάρτησης*. Άρθρο του Γιάννη Μακρίδη 11-12-2018 στην ιστοσελίδα prologos.gr. Ανακτήθηκε 3-2-2019, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.prologos.gr/%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AC%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B2%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD/>.

Μηχανή του Χρόνου (2014). *Η προσπάθεια δύο χιλιάδων Κρητικών να λιντσάρουν 12 αμερικανούς ναύτες, που παρενόχλησαν σεξουαλικά μια Κρητικοπούλα*. Άρθρο στην ιστοσελίδα «Μηχανή του Χρόνου», 24-4-2014. Ανακτήθηκε 19-2-2019, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.mixanitouxronou.gr/i-prospathia-dio-chiliadon-kritikon-na-lintsaroun-12-amerikanous-naftes-pou-parenochlisan-sexoualika-mia-kritikopoula/>.

«**Τα Νέα**», (2006). *Η μαζικότερη διαδήλωση της 15ετίας*. Ημερήσια εφημερίδα «Τα Νέα» (ηλεκτρονική έκδοση), άρθρο του Β. Ρούσσου, 6-5-2006. Ανακτήθηκε 4-9-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.tanea.gr/2006/05/06/greece/h-mazikoteri-diadilwsi-tis-15etias/>.

News247 (2015). *Γιατί οι ΗΠΑ έχουν 800 στρατιωτικές βάσεις σε όλο τον πλανήτη*. Ενημερωτική ιστοσελίδα «News247», άρθρο του Χρήστου Δεμέτη, 25-5-2015. Ανακτήθηκε 24-8-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.news247.gr/politiki/giati-oi-ipa-echoyn-800-stratitikes-vaseis-se-olo-ton-planiti.6348600.html>.

Power Politics, (2017). *Ελλάδα και NATO: Η αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος το 1974*. Άρθρο της Ρωξάνης Καπαντζάκη στον ιστότοπο διεθνών επιστημονικών αναλύσεων «Power Politics», ενότητα «Ελλάδα, Ιστορία & Στρατηγική», 29-11-2017. Ανακτήθηκε 30-8-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://powerpolitics.eu/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%BF-%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%BF-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1/>.

Ποντίκι (2016). *Χάνουν φίλους οι βάσεις των ΗΠΑ*. Εφημερίδα «Το Ποντίκι» (ηλεκτρονική έκδοση), άρθρο του Β. Γαλούπη, 30-8-2016. Ανακτήθηκε 23-8-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.topontiki.gr/article/182576/hanoyn-filoys-oi-vaseis-ton-ipa>.

«**Πρωτοβουλία Γένοβα 2001**», (2006). *Τα σεμινάρια και οι εκδηλώσεις που ΔΕΝ πρέπει να χάσετε στο 4ο ΕΚΦ*. Πολιτικός, κοινωνικός, κινηματικός ιστότοπος «Πρωτοβουλία Γένοβα 2001», 1-5-2006. Ανακτήθηκε 4-9-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://protgenvp.blogspot.com/2006/05/4.html>.

Ράγκος, Ι. (2017). *Ο Στρατηγός Στέφανος Σαράφης*. Άρθρο στην ιστοσελίδα avagnon.blogspot.com 30-5-2017. Ανακτήθηκε 30-1-2019, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://avagnon.blogspot.com/2017/05/>.

Ριζοσπάστης (2010). *Οι αμερικανικές στρατιωτικές βάσεις στην Ελλάδα*. Εφημερίδα «Ριζοσπάστης» (ηλεκτρονική έκδοση), Όργανο της ΚΕ του ΚΚΕ, 10-10-2010. Ανακτήθηκε 26-8-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=5882359>.

Τριανταφύλλου, Σ. (2012). *Σημείωμα για τον αντιαμερικανισμό*. Άρθρο στην ιστοσελίδα bookpress.gr, 26-11-2012. Ανακτήθηκε 11-2-2019, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.bookpress.gr/stiles/eponimos/antiamericanismos>.

Φ.Ε.Κ. (2003). *Νόμος υπ' αριθ. 3108. Κύρωση της Συνολικής Τεχνικής Συμφωνίας (C.T.A.) μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής*. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, Τεύχος Πρώτο, αριθμός Φύλλου 32, 10-2-2003, άρθρο 4, «Ποινική Δικαιοδοσία». σ.414.

FlashNews.gr (2015). *Οι εθνικές εκλογές 1974-2015. Τα αποτελέσματα και οι βουλευτές στα Χανιά*. Ενημερωτικός ιστότοπος για την Κρήτη. Άρθρο του Ναπολέοντα Σαραντίδη, 19-9-2015. Ανακτήθηκε 20-11-2018, διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://flashnews.gr/post/242727/oi-ethnikes-ekloges-1974-2015-ta-apotelesmata-oi-boyleytes-sta-xania>.